

Наталія Масюк

**ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС
ВІД ЗЕРНЯТКА - ДО КВІТКИ**

Навчальний посібник

Вінниця • «ТВОРИ» • 2022

УДК 75.058.031.4 (477)(075)

М 36

Масюк Н.Л. Петриківський розпис. Від зернятка - до квітки : навчальний посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 126 с.

Рецензенти:

Зузяк Т.П., кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор, член Національної спілки художників України, декан факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Шинін О.С., заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки художників України.

Марущак О.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедрою образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності ВДПУ імені Михайла Коцюбинського.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Протокол No 9 від 25.05.2022 р.).

Посібник містить відомості про художні особливості петриківського розпису, художньо-технічне забезпечення, рекомендації щодо виконання елементів даного розпису, стилізації природніх форм, побудови традиційних композицій. Він допоможе учителям образотворчого мистецтва у підготовці до уроків, керівникам художніх студій, студентам, початківцям, що вирішили оволодіти цим прекрасним народним мистецтвом і всім, схильним до творчості.

ISBN 978-617-552-135-9

© Масюк Н., 2022

ЗМІСТ

Передмова	6
I. Художні особливості петриківського розпису	7
Природні барвники петриківських майстрів. Інструменти та матеріали	8
Символіка кольорів петриківського розпису	9
Типи мазків у петриківському розписі	10
Стилізація рослинних мотивів	11
II. Вчимося малювати	12
Перше знайомство	12
Знайомство з інструментами та матеріалами для роботи.	12
Основні техніки петриківського розпису	14
Малювання пальцем – яскравий приклад стилізації елементів	14
Технологія малювання (штамбування) підручними матеріалами	15
Виготовлення пензлика з котячого хутра	15
Технологія малювання пензликом із котячого хутра	16
«Перехідний мазок» - традиційний прийом у петриківському розписі	17
Технологія малювання рогозинкою	19
Технологія малювання «бокового мазка»	20
Технологія малювання темперними фарбами	20
Елементи петриківського розпису	21
Квітка – головна героїня творів петриківських майстрів	21
«Китички» - суцвіття нерозквітлих пуп'янків	21
Листя у петриківському розписі	22

Ягоди у петриківському розписі	22
Роль «травички» для завершеності композиції	23
Роль «прожилок» у малюванні рослинних елементів	23
Птахи у петриківському розписі. Особливості малювання	23
Стилізовані тварини у петриківському розписі	26
Стилізовані образи людей у творчості петриківських майстрів	28
Композиція у петриківському розписі.....	29
Вимоги до композиції у петриківському розписі	31
Побудова композиції кольором у петриківському розписі	31
«Бігунець» - найпростіший орнамент зі стилізованих елементів	32
Застосування вивчених композицій у практичній діяльності дітей	34
Декоративний пейзаж засобами петриківського розпису	35
Малювання ілюстрацій до художніх творів у стилі петриківського розпису	36
Технологія малювання на різних поверхнях	37
Технологія малювання на світлому та темному тлі	37
Технологія малювання по дереву	37
Розпис керамічних виробів	38
ОРІЄНТОВНЕ ПЛАНУВАННЯ ЗАНЯТЬ ГУРТКА «ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС».....	39
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	46

Петриківська квітка

Пані Квітко, сьогодні Ваш вихід.
Було б сірим життя без Вас.
І не знала б душа довіку
Більш яскравих земних прикрас...

Ти прийшла з придніпровського степу,
Вмита росами, у серця...
Понесла ту красу по світу...
Не зів'янь. Яскравіш засяй!

...Заясніла на скринях, тарелях,
Розцвіла на журналах, книжках.
Заквітчала стіну попід стелю,
Тонко вишита на рушниках.

Ти є символ краси та вроди,
І кохання, що назавжди...
Закохала у себе народи,
Бо зросла із роси й води.

Пані Квітко, сьогодні Ваш вихід.
Було б сірим життя без Вас...

Н. Масюк

Передмова

...Невпинно іде час, змінюються потреби людини, її вподобання, її цінності, змінюються стилі у мистецтві... Декоративно-ужиткове мистецтво все більше входить у наше життя, набирає популярності, розвивається, з'являється багато нових видів, технік, майстрів, імен... Деякі його види стають мало затребувані і тому занепадають, відходять у минуле, деякі стрімко розвиваються, знаходять нове застосування, нових прихильників, відкриваються нові майстри, імена...

Проходять століття з часу зародження цього унікального мистецтва у селі Петриківка. Але його популярність зростає, - стрімко, впевнено і, віриться, безповоротно. Даний розпис став відомий не лише в Україні, а й в усьому світі. Витвори петриківських майстрів, - тарелі, скриньки, кухонні дощечки, вази та кухлі своїми півнями та зозулями, рясними кетягами калини та гронами винограду, розмаїттям казкових квітів та ніжністю бутонів продовжують полонити серця людей в багатьох куточках світу. Петриківський розпис став одним із неофіційних символів нашої країни поруч з вишитим рушником, писанкою, вишиванкою... Не даремно петриківський розпис 5 грудня 2013 року було включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. А це – всесвітнє визнання.

Цей унікальний народний розпис, народжений на стіні вибіленої української хати, не має аналогів у світі. Ми отримали безцінний дар від наших талановитих і вільних душею предків. І від теперішнього покоління залежить, чи збережемо цей дар, чи знатимемо минуле Петриківки, чи подаруємо йому майбутнє і в якому вигляді, чи збережемо самотність... Адже і нам, українцям, і світу вже не байдуже, як розвиватиметься це мистецтво в Україні, яка його доля надалі... А ще - як з ним познайомитись, як оволодіти унікальною технікою, як не забути його історію...

Наше завдання - не втратити його народне коріння, навчитись бачити і зображувати навколишню красу так, як це робили та роблять і донині майстри петриківського розпису... Маєм вивчати традиції, методику викладання давніх та сучасних майстрів-учителів, щоб потім передати ці знання наступним поколінням. А ще – розвивати власний стиль, творити свої витвори, поповнюючи народну скарбницю, прославляючи неньку Україну...

I. Художні особливості петриківського розпису

Як і всі види декоративно-ужиткового мистецтва, петриківський розпис має свої, відмінні від інших, особливі риси, свої матеріали та інструменти, свої, не схожі на інші, елементи, особливості в побудові композиції... Найбільш яскравою характерною особливістю традиційного петриківського розпису є переважання рослинних мотивів, квіткових візерунків. А ще - створення фантастичних, небувалих у природі форм квітів, казкових птахів, звірів, комах, інших персонажів... Квіти, народжені в уяві петриківських майстрів, що жили серед прекрасної української природи, водночас природні та знайомі, і разом з тим незвичайні, стилізовані, казкові... Наприклад, «ружі», «цибульки», «кучерявки», «квіти-китиці», «квіти-метелики»... (Додатки 52, 53, 54). Майстри у своїх роботах також передають красу садових та польових квітів. Це - троянди, жоржини, піони, мальви, ромашки, волошки, соняхи, духмяний горошок, конюшина... На багатьох малюнках ми бачимо важке золоте колосся, що символізує добробут, щедрість землі. А як же без ягід, на які така багата українська земля? Петриківчани люблять зображувати рясні ягоди калини та винограду, а ще – порічки, полуницю, смородину, вишні... Характерним для візерунків є зображення листя папороті, трюхпелюсткового полуничного листя, перистого ажурного листя та інших, яких і не існує в природі. А ще – багато різних бутонів, «китичок», суцвіть, травинок...

Часто в «петриківці» використовується образ жар-птиці, що не схожа ні на одну з існуючих птахів і водночас поєднала у собі красу всіх відомих птахів, - рясно оздоблена квітами, казковим пір'ям, ягодами... І сама, як квітка чи рясне барвисте суцвіття. Наче з райського саду прилетіла!

Петриківський розпис традиційно виконували на білому тлі (побілені стіни та білий папір «мальовок»), проте сучасні майстри роблять розписи на фоні різноманітних кольорів, зокрема синього, темно-зеленого, червоного, вишневого і навіть чорного.

Для даного розпису характерним є те, що весь малюнок ніби розгорнутий по площині, має поверхневий вигляд. Усі елементи, часто зовсім різні за формою, кольором, розміром, ніби виростають із одного стебла. Деякі композиції містять кілька основних стебел. При цьому лінії стебел не перетинаються між собою, жоден елемент не заступає іншого, як це спостерігається у живописі. Фігури птахів, звірів, людей мають стилізоване зображення. При цьому пропорції у

зображеннях людей та тварин майже повністю дотримані. У зображеннях птахів спостерігається певна інтерпретація, - перебільшені ті частини тіла, на які хотіли зробити акцент. Наприклад, небувалих розмірів хвіст, видовжена шия і т.п.

Професійні майстри «петриківки», здебільшого, малюють без попередньо накресленого контуру і не користуються вимірювальними інструментами. Деякі елементи, а це є особливістю петриківського розпису, виводять одним мазком (бутони, прості листки, ягоди). При малюванні ягід калини, винограду та деяких інших елементів майстри часто користуються власним пальцем. При правильно зробленому натиску, добре передається об'ємність, сонячний відблиск. Мілкі елементи, які так вдало доповнюють композиції у петриківському розписі, називають «травичкою». Це і «горішки», «зернятка», завитки, роса...

Для розписів притаманні чіткість кольорів, ажурність малюнка, свобода і безмежна фантазія у виконанні елементів. Здавалося б, у роботах майстрів використовуються ті ж базові елементи, але у кожного автора вони зовсім різні, неповторні, виконані поєднанням різних технік, відтінків... У цих малюнках – краса дніпровських степів, багатство української природи, яскраві барви навколишнього. А ще – поєднання у одній квітці краси та елементів кількох природних, що робить її ще більш особливою, ошатною, розкішною, неповторною...

Природні барвники петриківських майстрів. Інструменти та матеріали.

Щедрою кладовою для давніх петриківських майстрів була, звичайно, природа, яку вони з великою любов'ю і знанням зображували у своїх роботах. Барвники петриківці добували із знайомих із дитинства трав, листя, ягід та квітів, виварювали та відстоювали їх, готуючи до використання. Наприклад, червоний колір майстри одержували з вишневого соку, фіолетовий – з ягід бузини, зелений — із пирію та листя пасльону, синій — з квітів проліска та волошок. Різні відтінки жовтого давали пелюстки соняха, виварене у різних пропорціях лушпиння цибулі й кора яблуневих паростків. Фарби розводили на яєчному жовтку й молоці, а закріплювали теж природними компонентами: вишневим клеєм чи буряковим цукром. Це додавало фарбам стійкості, в'язкості, прозорості, особливого блиску та яскравості.

Значно пізніше з'явилися фабричні анілінові барвники, якими майстри малювали свої «мальовки». Вони були не надто досконалими, часто міняли свій колір під впливом певних чинників, вигорали на сонці. І тільки в повоєнний час стали використовувати гуаш та акварель, які з'явилися у продажу. Це стало справжньою знахідкою для народних майстрів! Роботи, виконані цими матеріалами, мали не лише гарний вигляд, вони краще і довше зберігались.

Інструменти для розпису мали спочатку також природне походження. Їх кожен майстер виготовляв собі сам, підбирав у залежності від зображуваних елементів. А ще – ділився досвідом, передавав знання іншим. Палички з паростків дерев, стебел болотної рослини - рогозу, саморобні пензлики з котячої шерсті – «котячки» та пальці самого майстра — ось ті знаряддя, котрими творили народні умільці свої квіткові орнаменти, розмальовували печі, комини, цілі хати, змусили «розцвісти» багато сіл. Це не перестає дивувати нас і понині. І хоч в наш час від глибокої традиції сам розпис відходить, адже художники шукають нові техніки і шляхи проявити себе, все ж, базовими залишаються елементи, що виконані у названих техниках. І які б сучасні пензлики, інструменти та пристосування не винайшли сучасні художники, у петриківському розписі ось ті давні художні знаряддя залишатимуться найголовнішими, традиційними, ведучими.

Символіка кольорів петриківського розпису

Кольорова гама петриківського мистецтва, як і окремі образи та візерунки, теж має свої особливі значення, а її асоціації та властивості є центральним моментом у побудові композиції петриківського розпису.

Старше покоління майстрів «петриківки» використовувало більше традиційні кольори, кожен із яких має своє символічне значення. Знаючи кожне з них, майстри поєднували у своїх візерунках кольори розпису у такий спосіб, щоб передати всю ідею композиції, а також її символізм.

Традиційні кольори петриківського розпису, їх значення:

Червоний є символом життя, силу духу, кохання, рідного дому;

жовтогарячий - символ розкоші, радості, символ сонця;

синій означає надію, мудрість, силу та спокій;

жовтий символізує сонце, життя, добрий урожай, багатство;

коричневий – це земля-годувальниця, природність, надійність;

зелений - відображення пробудження, надії та доброї настрою, символ весни, символ гармонії з природою;

білий - символ чистоти, щирості та відвертості;

Особливість у творчості петриківських майстрів проявляється і у самій роботі з кольором, - вони ніколи не змішують одну фарбу з іншою, а для передачі глибини відтінків, переходу цих відтінків використовують особливий та

неповторний перехідний мазок. Поступово складений давній колорит Петриківки являє собою поєднання трьох основних кольорів: жовтого, червоного та зеленого, звичайно, на білому чи темному тлі.

З часом представники середнього й молодшого поколінь петриківських майстрів почали шукати нові, складніші поєднання кольорів, урізноманітнювати їх, виконуючи свої композиції в холодній або теплій гамі.

Цікава також символіка мотивів Петриківки. Наприклад, квітка вважається вершиною краси природи, символом краси рідного краю; калина й мальва — символ дівочої краси; дуб — символ сонця, сили, здоров'я, сонях – квітка сонця, символізує початок нового дня, мак – символ пам'яті, зозуля — символ таємниці вічного руху часу; півень — пробудження, відродження, новий день, голуб і голубка – символ кохання, миру, лебеді – символ вірності...

В цьому мистецтві відображується своєрідність фольклорного, поетичного бачення природи, глибина епічного народного мислення. За думкою дослідників, ще у язичеські часи формувались традиції сучасних петриківських орнаментів, їх колорит, значення символів. Ці традиції широко використовувалася у побуті наших предків і, звичайно, не могли не відобразитись у творчості, в мистецтві українців.

Типи мазків у петриківському розписі

Як і всі інші види декоративно-ужиткового мистецтва, петриківський розпис має свої, властиві лише для нього технічні прийоми. І тому, щоб оволодіти цим давнім мистецтвом, навчитись створювати композиції, візерунки у техніці петриківського розпису, необхідно оволодіти чотирма типами мазка, які традиційно називають «гребінець», «зернятко», «горішок» та «перехідний мазок».

«Гребінець» — мазок, який виконується заокругленим пензликом і починається з потовщення, зробленого натиском пензля, та завершується тонким вусиком. Досягають цього, поступово підіймаючи пензлика, щоб його кінчик поступово звужився. Покладені разом декілька таких мазків схожі на гребінець, тому він отримав таку назву.

«Зернятко» — мазок, який за своєю формою нагадує зернятко. Коли мазки «зернятко», покладені з обох боків стебла, кінчиком назовні, зображення нагадує колос, а кожен окремих елемент – зернятко. Тому й назва така. За традицією для виконання цих мазків використовують саморобний пензлик із шерсті кота, - «кошачку».

«Горішок» — складається з двох гребінцевих мазків, які зігнуті та поставлені один проти одного. Заповнивши вільне місце мазком «зернятко», отримують форму, схожу на лісовий горіх.

«Перехідний мазок» — виконується одночасно двома фарбами. При цьому пензлик умочують в одну, (основний колір), а потім в іншу фарбу (допоміжний колір). Якщо взяти основний колір червоний, а допоміжний жовтий, при проведенні мазка, на папері залишається слід від жовтої фарби, який плавно переходить у жовтогарячий, а потім у червоний.

Стилізація рослинних мотивів

Основним методом створення квіткових, рослинних елементів у петриківському розписі є, звичайно, їх стилізація. Стилізація, як відомо, - це творча переробка форм реального світу з художнім узагальненням зображуваних предметів шляхом спрощення малюнка й форми, об'ємних і кольорових співвідношень. Тобто, натуральні, природні форми перероблюються і спрощуються, а їхній колір перетворюється так, як підказує творча фантазія, досвід та художній смак виконавця роботи. В даному випадку слово «стилізація» близьке за значенням до слова «інтерпретація». Воно більш точно передає сутність цього творчого процесу. Тому колірна гама в стилізованих зображеннях у петриківському розписі умовна та навіть обмежена, адже кольори добираються за певним сполученням, приємним для очей. Часто зображення майже не мають відтінків чи тональних переходів, а найчастіше майстри розпису створюють ці переходи «перехідним мазком». Для стилізованих зображень характерна площинність, адже художник не ставить за мету передати природність, матеріальність та об'ємність природи, гру світлотіні, а також велику кількість дрібних деталей. Його завдання – викликати радісний настрій, певні асоціації, просто насолоду для очей... А це дуже добре досягається ось тим виразним, лаконічним малюнком, добром яскравих, насичених та гармонійно поєднаних кольорів.

Кожен вид розпису і в Україні, і в інших країнах має свої певні риси, певні елементи. Улюблені квіти в творчості петриківських майстрів — це маки, жоржини, півонії, гвоздики, чорнобривці, волошки, ружі тощо. Природні форми настільки спрощено, перероблено у певному стилі, що залишається лише здогадуватись, яку квітку зображено, яким був цей елемент до стилізації. У картинах Тетяни Пати спостерігається стилізація, що близька до природних форм, не така узагальнена. Але ця художниця стояла ще біля «джерел» петриківського розпису. Після того розпис пройшов великий шлях свого розвитку, змінювався. Адже кожен майстер вносить щось своє, досі не бачене. Природні форми під пензликом умілих петриківських майстрів стають мало схожими на справжні, і саме в цьому їх неповторна краса. Стилізація дає змогу зробити композиції виразними, неповторними у кожного художника.

II. Вчимося малювати

Перше знайомство

Починаємо вивчення петриківського розпису зі знайомства з репродукціями робіт петриківських майстрів, предметів домашнього вжитку, оздоблених петриківським розписом. Робимо їх обстеження, аналізуємо. Розглядаємо також дитячі книги, календарі, листівки, оздоблені у цьому ж стилі. Варто познайомити учнів з кращими зразками учнівських робіт на папері, дерев'яних та керамічних виробах. Обов'язково вивчаємо історію виникнення і розвитку петриківського розпису, - минуле, а також сучасне. Прослідковуємо творчий шлях майстрів.

Головна мета цих занять – викликати захоплення від споглядання прекрасного, естетичну насолоду, запал у очах дітей, бажання навчитись творити таке ж диво. Обстежуємо та аналізуємо також предмети домашнього вжитку, оздоблені петриківським розписом. Доцільними на цьому етапі навчання є онлайн виставки. Демонстрація творів народних майстрів дозволяє дітям зрозуміти красу виробів і доцільність використання їх у побуті. Все це спонукає до виникнення бажання освоїти петриківський розпис, стати майстром. А це у навчанні – головне.

Знайомство з інструментами та матеріалами

Для початківця, щоб навчитися малювати петриківський орнамент, треба мати цупкий папір, фарби, кілька саморобних пензликів з котячої шерсті, інші пензлики, що мають вже не гострий, а заокруглений край, склянку для води, палітру білого кольору або пласку фарфорову тарілочку в якості палітри, м'який олівець (М, 2М).

Слід пам'ятати правила розведення фарб, що для збереження основних властивостей кольорів не треба змішувати більше двох-трьох фарб, не захоплюватися чорною фарбою. Для виконання петриківського розпису найкраще користуватись гуашшю чи акварельними фарбами. Можна також використовувати олійні та темперні фарби, акрил. Але вже тоді, коли є певний досвід, уміння.

Акварель – це розтерта на природному прозорому клеї фарба, яка легко розводиться водою. Легкість, прозорість, чистота – основні ознаки акварельних фарб.

Гуаш – це фарба, яка легко розводиться водою, швидко висихає на повітрі, добре лягає на папір, картон, інші поверхні. Але при висиханні гуаш трішки втрачає свою яскравість.

Перед початком роботи всі фарби зволожують, щоб вони стали м'якими й легко бралися на пензель. На палітрі змішують фарби, створюють кольори. Чистим пензлем, змоченим у воді, набирають фарбу і роблять мазок на папері. Зайву фарбу із пензлика зціджують.

Дуже важливо для якості виконаного малюнка дотримуватись правил розміщення матеріалів та інструментів на столі. Основна вимога: щоб було зручно взяти і щоб нічого не заважало. На робочій ділянці розташовують матеріал, на якому будуть малювати, а також палітру та пензлики. Перед собою кладуть палітру. З лівої сторони кладуть серветку з натуральної тканини для витирання, промокування з метою забрати зайву воду з пензликів, вологу серветку для витирання рук. Справа кладуть фарби, підставку для пензликів, пензлики. Усі предмети повинні знаходитись у межах витягнутої руки, щоб їх можна було легко дістати. Щоб зберігати правильну форму пензлів, після роботи їх миють з милом, промивають чистою водою і загортають у м'який папір. Не варто тримати пензлики в будь-якій ємності донизу ворсом. Пензлик втратить свою форму, стане «неслухняним».

На перших заняттях знайомимось із інструментами та матеріалами: правильно вибираємо простий олівець, гумку, папір, палітру, фарби, серветки (з натуральної тканини і вологі). Далі – вчимося розводити фарби, вивчаємо їх можливості в різній консистенції. Діти самі роблять висновок: фарбами якої густини краще малювати. Вивчаємо застосування пензликів різної товщини, форми, різних видів хутра. Учитель в ігровій формі розповідає дітям, що «любить» і чого «не любить» пензлик. Виконуємо вправи на штампування пензликом, очеретинкою, пальцем. Заточуємо пензлики з протилежної, неробочої частини, щоб виконувати крапочки різного розміру – більші і зовсім малі. Розглядаємо види альбомного паперу, картону, робимо висновки щодо вибору якісного. Те ж саме з фарбами. Діти переконуються, що для якісного виконання малюнка потрібна якісна гуаш чи акварель.

Починаючи з перших практичних занять по петриківському розпису, необхідно ознайомити учнів з властивостями фарб, з основними кольорами спектра та похідними від них, теплими та холодними тонами, з гармонійним поєднанням кольорів, правилами змішування фарб для отримання нових відтінків.

Обов'язково потрібно знайомити дітей з правилами безпечної поведінки на заняттях а також санітарно-гігієнічними вимогами до організації робочого місця, освітлення. У ігровій формі проводяться фізкультхвилинки, щоб діти могли відпочити, порухатись.

Основні техніки петриківського розпису.

Малювання пальцем – яскравий приклад стилізації елементів

Техніка малювання пальцем є традиційною для петриківського розпису. Елементи, що виконують пальцем, передають особливості рослин дуже узагальнено, стилізовано. Але у цьому їх неповторність та краса. Стилiзація прослідковується як за кольором, так і за формою.

Наступні уроки присвячуємо ознайомленню з технологією малювання пальцем. Насамперед, виконуємо найпростіші вправи пальцем – «ягідка», «намисто». А роблять це так: вмочивши палець (найкраще вказівний, він «слухняніший») у фарбу, торкаємось до паперу і лишаємо на ньому круглу плямку.

Для такого «малювання» потрібно правильно розвести фарбу (для початківця краще, якщо це гуаш). Якщо фарба розведена правильно, має густину сметани, зроблена плямка всередині буде світліша, прозора, ніби підсвічена сонцем, а по краях наче обведена темнішим контуром. Якщо фарби на палець взяти забагато, ягідка не буде прозорою. В такому випадку треба зробити 1 – 2 натиски на чорновику, щоб залишити зайву фарбу. Якість роботи також залежить від сили самого натискання.

Все це дійство на перших уроках добре розіграти. Вкінці заняття разом з дітьми визначаємо, чий пальчик найвправніший, найохайніший, має найкращий «слід». Діти ніби відкривають для себе досі незнану функцію пальців. Діти від цієї роботи в захваті. Кольори для таких робіт беремо світлі, яскраві, щоб добре було видно, як у потрібних місцях просвічується фарба.

Далі вчимо дітей робити мазок пальцем: короткий, довгий, прямий, вигнутий, складний, що виконується накладанням коротких мазків один на одного з коротким відступом (Додаток 1).

Діти поступово оволодівають елементами від найпростішого до більш складного. Спочатку малюємо ягоди: вишні, порічки, калину, виноград, ожину. Потім – горіхи, жолуді, гриби (Додаток 2). Переходячи до малювання квітів у цій техніці, починаємо з найпростіших – пуп'янків, «китичок» (Додаток 3). Далі – малювання листя. Вчимось малювати пальцем листя від найпростішого, з одного-двох мазків до складнішого (Додаток 4). Можна придумати безліч варіантів листя у техніці малювання пальцем. Вчимось малювати різні квіти: айстри, жоржини, соняха, квітки-метелика, квітки-

ягоди. (Додаток 5). На цю роботу відводиться кілька занять, поки діти не спробують виконати всі запропоновані учителем елементи.

Коли діти познайомляться із «перехідним мазком», знайомимо з елементами у змішаній техніці. В основі кожного елемента – малювання пальцем з подальшою промальовкою деталей «перехідним мазком» та «котячкою» (Додаток 6,7). Наступний етап – малювання найпростіших композицій з 3 – 4 елементів, що малюються пальцем. Наприклад, «Калинова гілка», «Виноград серед квітів», «Жоржини» (Додаток 8).

Пальцем можна виконувати і прості, і складніші композиції, що включають у себе багато різних елементів. Так, як діти ще не знайомі з правилами побудови композиції, вони малюють за зразком. Обов'язково потрібен поетапний малюнок учителя. Намалювавши основні елементи пальцем, потрібно промальовати все тонким синтетичним пензликом із загостреним кінчиком, який дітям більш зручний і простіший у користуванні, ніж «котячка». Звичайно, якщо діти мають досвід малювання «котячкою», то промальовують дрібні деталі нею. Це - прожилки у квітах та листі, чашолистки у бутонах та китичках, «травичку», стебла, завитки. І вже тоді композиція, виконана пальцем, матиме красивий, повноцінний вигляд. Це буде перше знайомство учнів із композицією у петриківському розписі.

Технологія малювання (штампування) підручними матеріалами

Штампувати ягоди калини, винограду, порічок та інших ягід, а також горох, серединки до квітів, інші елементи можна не лише пальцем. Особливо, якщо потрібен відбиток меншого розміру. Для цього майстри використовують різні підручні предмети: соску, піпетку, заокруглену гумку, ватні палички. (Додаток 9-10). Для штампування беруть фарбу густини сметани.

Виготовлення пензлика з котячого хутра

Наступний етап роботи – технологія малювання «котячим пензликом». Такий пензлик майстри петриківського розпису здавна виготовляли і виготовляють тепер з маленького пучка котячої шерсті. Ніякий інший пензлик не може зрівнятися в розписі з ним, такий пензлик ще називають «котячкою». Учнів потрібно поверхово ознайомити з технологією виготовлення такого пензлика. Дітям цю роботу робити не варто. Це вимагає точності і спритності рук, обережності та уважності. Це заняття для дорослих.

Такий пензлик складається з дерев'яного держальця та котячих ворсинок, які збирають у пучечок і туго прив'язують до держальця по колу, щоб шерстинки закрили з усіх боків загострений кінчик палички. Для нового пензлика можна взяти держальце від старого, заточити його з одного боку у вигляді конуса, залишаючи на кінці кульку. Шерстинки вистригають на животі тварини, там шерсть найпухкіша і найм'якша. Далі кінчики шерстинок потрібно придавити пальцем до столу, а з відрізаного буку зібрати пух за допомогою голки. Вистриги шерстинок стали тоншими. Далі, тримаючи з боку основи цих шерстинок, висмикують найдовші шерстинки, залишаючи середні. Ось саме з цих середніх шерстинок складатимуться наші пучечки.

Коли держальце і шерсть підготовлені, конусоподібний кінчик держальця (з невеличкою кулькою на кінчику) змащуємо густим клеєм ПВА і кладемо на середину пучок шерсті, акуратно обгортаємо пучок навколо кінчика держальця. Потім беремо довгу нитку, робимо легеньку петельку і обережним рухом затягуємо навколо кульки, зафіксувавши таким чином пучечок. Далі пучечок змащуємо клеєм зверху над держальцем і туго обмотуємо ниткою. Нитку ще раз промащуємо клеєм, даємо висохнути і, якщо пензлик вийшов вдалий – на нитку (для міцності) наносимо лак (манікюрний або меблевий). Пензлик готовий.

Спершу новий сухий пензлик має вигляд щітки, віничка, але поступово його доводять до потрібної форми, вибравши зайві волосинки. У зволоженому стані всі волосинки пензля зібрані в гострий кінчик. Такі пензлики добре набирають фарбу і легко підкоряються ледь помітному руху руки під час малювання. Котячий пензлик, змочений у воді, має форму зернятка, краплинки, тому діти часто його так і називають «краплинка», «зернятко».

Технологія малювання пензликом із котячого хутра

Кілька занять вправляємось у виконанні найпростіших елементів: «зернятко», «криве зернятко», «вертикальне зернятко», «горизонтальне зернятко». Ці елементи виконуємо в техніці штампування. Пензлик з котячої шерсті, вмочений у фарбу, має відбиток, схожий на зернятко. Тому й елемент отримав таку назву. Для виконання деяких елементів достатньо просто зробити гарний відбиток, для деяких – протягнути, щоб подовжити цей елемент, і вже тоді натискати. Для деяких елементів, таких, як «криве зернятко», спочатку кладуть вусик пензлика у відповідному напрямку, потім, повертаючи поступово основну частину ворсу пензлика, роблять відбиток уже всією довжиною ворсу.

Елемент виходить зігнутий, «кривий». Далі вправляємось у виконанні елементів «горішок», «перевернутий горішок», «колосок» (Додаток 11-12).

Вчимося виконувати котячим пензликом лінії різної товщини, - рівні, хвилясті, закручені... Ці вміння дітям потрібні уже з перших занять, щоб провести стебло до квітки, листка, грона калини, далі – щоб робити тонкі прожилки на елементах, стебла у букеті квітів, різні завитки. Для цього виду роботи потрібна фарба не густини сметани, як зазвичай, а трохи рідша. Щоб провести дуже тонку лінію, на кінчик пензлика ледь натискаємо, ведучи. Якщо лінія потрібна товстіша, натискаємо не на самий кінчик, а трішки вище, де пензлик товстіший. Натискаємо вже з більшою інтенсивністю (Додаток 13-14). Також вчимося виконувати різні варіанти «травички» (Додаток 15-16).

Діти повинні звикнути до нового для них пензлика, зрозуміти, скільки саме фарби потрібно набирати та якої консистенції, як правильно робити відбиток, щоб він всередині був прозорий. Важливо, щоб діти зрозуміли, як саме класти пензлик на папір, куди направляти кінчик пензлика, коли виконуємо «криве зернятко» і те ж зернятко, нахилене у інший бік.

Далі вправляємось у виконанні різних пуп'янків: це і пуп'янок, у основі якого елемент «горішок», «перевернутий горішок», і «трипелюсткова квітка», а ще – пуп'янок волошки, будяка, ромашки, конюшини... (Додаток 17).

Наступні уроки – малювання листя, «китичок» (суцвіття пуп'янків), а також різної форми квітів «кошачкою». В процесі малювання елементів котячим пензликом, діти часто придумують свої, нові, стилізовані елементи, ускладнюють їх. Це розвиває їх уяву, креативність (Додатки 18-25). Після того, як діти вивчили основні елементи, що виконуються «котячкою», малюємо нескладну композицію із запропонованих учителем елементів (Додаток 26).

«Перехідний мазок» - традиційний прийом у петриківському розписі

Наступний етап роботи – вивчення технології малювання «перехідного мазка», який притаманний саме петриківському розпису. «Перехідний мазок» відкриває величезні, можна сказати, необмежені можливості отримання нових кольорів, відтінків, переходів кольору. Його виконують одним пензликом та одночасно двома, а інколи трьома кольорами. Для малювання «перехідним мазком» беруть більш споріднені, гармонійні у поєднанні кольори, - обидва теплі чи обидва холодні. Цим мазком виконують квіти, листя, пуп'янки, мазки-пір'їнки птахів.

«Перехідний мазок» найкраще виконувати акварельним колонковим чи синтетичним пензликом, - вони в міру пружні і м'які. Також майстри працюють і пензликами з хутра білки. Універсальними будуть № 1, 2, 3. Розглянемо детальніше: у чому ж оригінальність і неповторність «перехідного мазка»? Він у ефекті плавного переходу одного насиченого кольору у інший, світліший чи, навпаки, світлого у темніший. Це досягається таким чином. На пензлик набирають фарбу яскравого кольору (наприклад, червону), кілька краплинок зціджуємо об краї баночки з фарбою. Це буде основний колір. Потім на кінчик пензлика набираємо фарбу більш світлого кольору (наприклад, жовту). Це – допоміжний колір. Робимо перший мазок так: торкаємось паперу кінчиком пензлика, натискаємо на нього і ведемо. Жовтий колір поступово переходить у червоний. Жодне попереднє змішування фарб не дає такого ефекту, як «перехідний мазок». Далі, ведучи мазок, починаємо поступово підіймати пензлик, внаслідок цього мазочок звужуватиметься, адже шерстинки будуть сходиться у вузький пучок – мазок готовий.

До кінця мазка жовтий колір повністю перейшов у насичений червоний. Для нового мазка весь цей процес повторюють. Тому робота дуже кропітка і займає багато часу. Наприклад, одна пелюстка має, в середньому, 8 мазочків. Отже, потрібно 8 разів набирати 2 кольори, чітко дотримуючись всіх вимог. Часто майстри, малюючи листя, допоміжний колір добирають лише на вершечку листка, а далі просто виконують мазочки. До низу такий листок змінює своє забарвлення і це має чудовий ефект, додає природності.

Коли діти вже добре засвоїли подвійний «перехідний мазок», вчимось виконувати складніший, з трьох кольорів. Наприклад, малюючи листок зеленим кольором з допоміжним жовтим, з одного боку можна його зробити червонуватим. Для цього беремо основний зелений, потім занурюємо 1/3 ворсу в жовтий колір, а самий кінчик у червону. Тоді, ведучи мазок, колір поступово змінюватиметься з червоного на жовтогарячий, жовтий, салатовий і вкінці зелений.

Для малювання «перехідного мазка» для початківців добре брати гуаш. Консистенція теж має бути густини сметани. Інакше не буде досягнуто потрібної якості мазка. Занадто густа фарба не буде поступово розтягуватись і змішуватись, пензлик не буде розпрямлятися, мазок буде вузький, нерівномірний, при висиханні - рельєфний. Рідка фарба розпливатиметься і, зрештою, змішається у один колір, ніякого переходу кольору не буде.

Після полоскання пензлика у воді, вода потрапляє у металевий обідок, що з'єднує ворсинки і держальце. Тому потрібно добре промокувати пензлик у полотняну серветку, щоб забрати залишки води. Щоб пензлик служив довго, після роботи його миють у теплій воді з милом, адже залишки фарби роз'їдуть ворс. Не можна довго тримати пензлики у воді, вони линятимуть. Потрібно, сполоснувши, покласти на серветку. Діти повинні зрозуміти, що пензлики – це їхні незамінні помічники і лише від господаря залежить, чи довго прослужить пензлик.

Декілька уроків відводиться на освоєння техніки зображення різних видів листя, китичок, квітів у техніці «перехідного мазка». Причому, щоразу намагаємось компоувати квітку чи «китичку» із новим видом листка. Кольори теж намагаємось брати щоразу інші.

Освоєння «перехідного мазка» починаємо із виконання спеціальних вправ. Діти вчать правильно набирати фарбу (кількох кольорів) на пензлик, малювати короткі та довгі, вузькі та широкі, прямі та вигнуті, зигзагоподібні мазки. Також виконують окремі деталі елементів, які складаються з поєднаних між собою мазків. (Додаток 27). Для таких вправ використовуємо пензлики різного розміру, ширини, фактури. Наступний етап – промальовування різних елементів у названій техніці (листя, китиці, квіти). (Додаток 28-35).

Технологія малювання рогозинкою

Дуже цікавим, традиційним та популярним у петриківському розписі був і залишається такий інструмент, як рогозина. Рогіз – рослина, що росте на болотах. Саме з неї виготовляли, зрізуючи під кутом, той незамінний інструмент. Сучасні майстри прийшли до висновку, що рогозину можна замінити звичайною паличкою відповідного діаметру і навіть протилежним кінцем пензлика. Для цього паличку зрізують під кутом 45°. Для кожного кольору і розміру діаметру потрібно мати іншу паличку. Цим інструментом дуже цікаво працювати, і результат роботи виходить яскравий, не схожий на інші техніки. Ним малюють і квіти, і листя, і пуп'янки, і птахів, і інші елементи. Ним добре передати фактурність, об'ємність. Кожен мазок має обідок із фарби по краях і світлу середину, що просвічується, адже натиском і протягуванням зайву фарбу забрано. Елементи, виконані рогозинкою, ніби підсвічені зсередини. Виконується малювання рогозиною таким чином: паличку занурюємо одним кінцем у розведену до густини сметани гуаш, прикладаємо до паперу під кутом таким чином, щоб зріз був до паперу майже паралельно, робимо крапку фарбою і далі протягується мазок (короткий, довгий, рівний, заокруглений, зигзагоподібний). При протягуванні мазків роблять певної

інтенсивності натиск на паличку, щоб залишався прозорий слід посередині мазочка. Рогозинку кожен майстер виготовляє собі сам. Цим диво-інструментом вимальовують і пуп'янки, і листя, і квіти, і птахів... Елементи, виконані цим народним інструментом, виглядають стилізовано, яскраво, в народному стилі. (Додатки 36-39).

Технологія малювання «бокового мазка»

«Боковий мазок» - теж дуже цікава техніка у петриківському розписі. Він чимось схожий на «перехідний мазок», адже має поступовий перехід від одного кольору до іншого. Цей мазок теж виконується одним пензликом і двома кольорами. Одна умова – пензлик має бути широкий з рівним або майже рівним краєм. Коли на пензлик нанесено основного кольору і останню крапельку зціджено, одним краєм, кінчиком набирають ще допоміжного кольору. Проводячи такий мазок, спостерігаємо, що з одного боку він матиме один колір, а з іншого - інший. Посередині – поступовий перехід двох кольорів. Для такого мазка беруть кольори, що при змішуванні утворюють гарний відтінок, гармонійне поєднання. Наприклад: зелений і жовтий лимонний, жовтогарячий та карміновий, білий та рожевий... Якщо «перехідний мазок» ведеться на себе або від себе, то «боковий мазок» ведемо зліва направо (чи навпаки), тобто вже не вертикально, а, зазвичай, горизонтально. Такий мазок ведуть прямо, заокруглено, зигзагоподібно. «Боковий мазок» гарно виглядає і додає особливого колориту, незвичності елементам. Його використовують при малюванні квітів, бутонів, листя, китичок, птахів, як доповнюючий елемент. (Додатки 40-45).

Технологія малювання темперними фарбами.

В наш час в якості основи для гуашевих фарб використовують звичайний клей ПВА. Ця основа важлива, бо вона надає стійкості та особливого лоску фарбам після висихання. Клей додають у фарбу у співвідношенні 50/50. Розмішують їх разом на палітрі до однорідної консистенції за допомогою мастихіну. Звичайно, після додавання клею фарба потребує більшої кількості води, щоб не була занадто в'язкою. Така фарба називається темперною. Традиційно її виготовляли з додаванням яєчного жовтка. Багато майстрів і в наш час використовують саме яєчний жовток для створення темпер. Його додають як у гуашеві, так і в акварельні фарби. Така фарба надає елементам яскравості, блиску. При виконанні штампувань, так званих «віджимів», «котячкою» чітко видно прозору плямку посередині «зернятка».(Додаток 46-47). Для того, щоб цей ефект ще більше підсилити, місце, на якому будуть робити «віджимими»,

теж можна зафарбувати розчином яєчного жовтка з водою або клею ПВА з водою (50/50). І яєчний жовток, і клей ПВА додають до фарби перед самим початком роботи.

Заготовлений жовток можна тримати кілька днів у холодильнику, додавши трішки оцту для кращого зберігання. Яєчний жовток краще додавати в фарби теплих кольорів, тоді він підсилює колір, додає яскравості і, навіть, блиску. У фарби холодних кольорів, як от синього, блакитного, краще додати кілька крапель клею ПВА, щоб не помутнів колір, не став зеленуватим від природного жовтого забарвлення жовтка.

Елементи петриківського розпису

Квітка – головна героїня творів петриківських майстрів

Як вже зазначалось, у петриківському розписі часто використовують мотиви садових, лугових, і, навіть, лісових рослин, квітів. Це і ружа, і жоржина, а ще - айстра, ромашки, волошки, дзвоники, конюшина, соняхи, духмяний горошок та інші. Є квіти, що властиві саме цьому мистецтву, які з'явилися в уяві саме петриківських майстрів, наприклад, квітка-цибулька, квітка-кучерявка, квітка-китиця, квітка-метелик, квітка-ягода... Народні майстри минулого, а також сучасні, придумали дуже багато варіантів цих квітів. Квітка-цибулька отримала таку назву, тому що схожа на цибулину у розрізі, де кожна пелюсточка – окремих мазок. Квітка-метелик схожа на однойменну комаху, де пелюстки нагадують крильця метелика, «кучерявка» - складна, «багата» квітка, що теж виникла завдяки фантазії майстрів, багатства української флори, квітка-китиця – це і квітка, і суцвіття разом, нагадує чи то хміль, чи люпин, чи ще якусь рослину.

Квіти, зазвичай, складної форми, в більшості симетричні і складаються з багатьох деталей. Їх виконують у різних техніках, але, в основному, «перехідним мазком» чи «кошачкою», витончені прожилками котячим пензликом, зернятками.

«Квітка – це не просто частина рослини, стилізований, інтерпретований елемент - це величезний символ, символ краси, вершина прекрасного в природі. І це так є в усіх народів. І квітка, а не людина, є головною постаттю петриківського розпису. У цьому глибинна філософія нашої культури: людина є часткою природи, як і пташка, як і квітка. Ті, хто навчається читати ті письмена, які закладені в петриківському розписі, зможуть вилікуватись від усіх комплексів і недугів сучасного суєтного світу», – сказав Радіо Свобода заслужений майстер народної творчості Андрій Пікуш.

«Китички» - суцвіття нерозквітлих пуп'янків.

Самостійним і важливим елементом у композиціях петриківських майстрів є «китички». Так називають суцвіття нерозквітлих квітів, - пуп'янків, зібраних на одній гілочці, прикріплених чашолистиком. В основному, вона складається з 3, 5, 7 бутонів. Можлива і парна кількість. Будь-яка композиція виглядала б недовершеною, занадто простою без бутонів та «китичок». В основному, їх розміщують по боках композиції або вверху, так як вони дрібніші, «легші» за квіти, листя. Малюють «китички» вже тоді, коли намальовані основні, великі елементи: птахи, квіти, листя. Виконують такі суцвіття у різних техніках: і малюванням пальцем, і рогозинкою, і котячим пензликом, і «перехідним мазком». Головне – це спрощений, стилізований елемент. (Додаток 36, 48).

Листя у петриківському розписі

Листя у петриківському розписі малюють у різних техніках: «перехідним мазком», «кошачкою», рогозинкою, пальцем. (Додаток 4, 6, 18, 19, 31, 32, 34, 37, 47). Це і акантове листя, і трюхпелюсткове полуничне, і листя калини, листя акації і горобини... А ще – не схоже на природне, а може, схоже на кілька видів листя разом узятих: у одних позичили форму, в інших колір, а ще – тонкі прожилки, крапочки та «зернятка», що витончують, додають відтінків та краси, тендітності...

Традиційно для листя брали усі відтінки зеленого кольору, перехідним мазком додаючи жовтого, червоного, синього відтінку. В роботах сучасних майстрів листя частіше буває в тон композиції, інколи незвичайних, неприродних кольорів. Кожна композиція в міру «насичена» листям різних видів, форми, будови, технічних прийомів. І якої б краси і неповторності та будови не були б квіти у композиції, без достатньої кількості листя вона програватиме, не матиме естетичної завершеності, змістовності. Листя оточує рясні грона калини та винограду. Нескладної будови листочки прослідковуємо в динамічному «бігунцеві».

Ягоди у петриківському розписі

Ягоди в композиціях петриківських майстрів – самостійний та незамінний елемент. Рясні стиглі грона винограду, калини, порічки та смородина, полуниця та вишні, малина та ожина збагачують композиції, додають змісту, колориту. (Додаток 49, 73, 74). Для малювання ягід майстри використовують власні пальці, соску чи піпетку, гумку на простому олівці, ватні палички. Корінчик на кінчику ягідки роблять, поставивши крапочку чорного кольору загостреною

паличкою. Щоб передати сонячний відблиск, потрібно поставити крапку (уже більшого розміру) білого кольору (або ж провести легкий мазочок білою гуашшю). Якщо, наприклад, малюємо відблиск на ягодах грона калини, цю білу крапку потрібно проставити на всіх ягідках, причому з того самого боку на кожній. Колоритніше, більш об'ємно, природно та цікавіше виглядає калина та виноград, якщо ягідки малювати різними відтінками одного кольору, наприклад, ягоди калини малювати червоним, вишневим, жовтогарячим. Ягоди у композиціях часто малюють не зовсім природних кольорів, - більш яскравими чи пастельними, чи в тон однотонної композиції.

Роль «травички» для завершеності композиції

«Травичка» – це найменші елементи, які застосовуються у розписі. Це – «крапельки», «зернятка», «перевернуті зернятка», «роса», «завиточки», «кучері». (Додаток 15, 16, 18). «Травичка» дуже вдало доповнює будь – яку композицію, заповнює пусті місця і, зрештою, «витончує» роботу, робить її досконалою. Будь – яка робота «програє» без «травички», виглядає незавершеною. «Травичку», в основному, виконують котячим пензликом. Кожен майстер сам підбирає для своєї композиції, яка «травичка» де розміститься, яке порожнє місце заповнить. Вимога лише одна: зверху композиції та з боків «травичка», як і інші елементи, менших розмірів, можливо, світліших тонів, ніж ближче до середини та низу композиції.

Роль «прожилок» у малюванні рослинних елементів.

Коли, малюючи квітку, бутон, листок, вже промальовано основні мазки (чи то пальцем, чи рогозинкою, чи «перехідним мазком»), починаємо цей елемент «витончувати», удосконалювати. (Додаток 50, 51). Для цього промальовуємо «прожилки» у всіх рослинних елементах. Роблять це котячим пензликом. Інколи прожилки прошкрябують загостреною паличкою, поки фарба основних мазочків не засохла.

Наші предки уважно вивчали кожну квіточку, пелюстку, листок перед тим, як перенести їх у декоративний розпис. І от прожилки – це те природне, близьке до реального, що залишилось неспрощеним і стилізованим. Саме вони додають елементам природності та витонченості. А ще – за «прожилками» можна «заховати» місця, де мазки сходяться, де є якісь нерівності та неточності. Для прожилків беруть фарбу темнішу від кольору основних мазків або контрастну світлу. Витончують елементи і з допомогою дрібних деталей: крапки, «зернятка», завитки, «роса»...

Птахи у петриківському розписі. Особливості малювання.

Коли учні вже познайомились із основними техніками, вміють виконувати запропоновані елементи, будують нескладні композиції, учитель ускладнює завдання, більше спонукаючи до творчості, пропонує створити певні образи.

Діти добре виконують копіювання окремих елементів розпису, добре будують орнаменти з поданих учителем елементів. А от створення нових образів, як от казкових птахів, дітям дається важче. Часто у малюнках учнів можна помітити, що учні намагаються скопіювати ті образи, що розглядали попередньо у роботах видатних майстрів розпису. А створення нових виходить не зовсім.

У петриківському розписі зображення птахів займають особливе місце. Птахи – павичі, півні, зозулі тощо – відзначаються декоративністю, багатством кольору і, як правило, займають центральне місце у творах петриківських майстрів. Зображення птахів відповідають технічним та колористичним прийомам народного розпису.

Як відомо, одним із завдань роботи художніх гуртків, уроків образотворчого мистецтва є розвиток асоціативно – образного мислення, розвиток уяви та фантазії, створення нових, оригінальних ідей. У нашому випадку – це образи фантастичних птахів. Це вміння потрібно розвивати поступово та цілеспрямовано. Роботу по підготовці учнів до створення казкових образів птахів можна виконувати приблизно у такій послідовності:

1. Переглядаємо фото реальних птахів (наприклад, зозуля, півник, сова). Уважно обстежуємо деталі: будову тіла, забарвлення, фактуру, інші особливості.

2. Аналізуємо, які асоціації у дітей пов'язані з цими птахами.

Наприклад, півник - господар двору, гордий, впевнений, голосистий, захисник, ранній птах, що пробуджує весь двір, асоціюється зі сходом сонця, має яскраве оперення, часто є позитивним персонажем у казках, байках.

Зозуля – завжди уявляється в калиновім гаї, горда і водночас ніжна птиця, з якою пов'язано багато народних легенд, пісень. Зозулю часто зображують у композиціях в петриківському розписі, у витинанках, на вишитих рушниках.

Сова – таємничий, мудрий птах, якого називають Цар ночі. Не має яскравого оперення. Завжди у всіх художніх творах виступає як розсудливий та мудрий птах.

3. Обстежуємо та аналізуємо репродукції відомих художників, учнівські роботи, де зображені саме ці птахи. Вчимося аналізувати кожен репродукцію, описувати птаха, називаючи всі деталі та особливості малювання саме цього

художника. Учитель звертає увагу учнів на відмінності між реальними та декоративними птахами. А саме: форма не зовсім природна, очевидний акцент на певних частинах тіла, - особливий хвіст, незвичайних кольорів оперення, додаткові елементи, яких нема у реальних птахів, перебільшено або зменшено розмір певних частин тіла, присутній навіть одяг, атрибути: вишиті сорочки, віночки, стрічки, буси і т. п.

4. На наступному етапі можна використати вправу «Підбери назву композиції». Це допомагає звернути увагу учнів на тематику, настрої запропонованих композицій, сам вигляд птиць, деталі: кольори, положення тіла, динаміку чи статику.

Учитель вивіщує на дошці композиції з птахами, окремо - назви: «Пташка-Україночка», «Синій птах», «Квітковий павич», «Сполоханий птах», «Жар-Птиця», «Зимова казка». Учні мають поєднати назви з композиціями.

Після роботи учнів над цим завданням обговорюємо, чому саме ці назви вони підбрали, із чим у них вони асоціюються. Які асоціації виникають у дітей, коли вони чують назву «Зимова казка»? Так, з холодними кольорами: блакитним, синім, зі снігом, сніжинками, інеєм. З теплим одягом, хутром. Тому діти приходять до висновку, що елементи композиції мають бути холодних кольорів, схожі на сніжинки, птиця буде з пухнастим комірцем і хвостом, ніби одягла хутро. Діти вирішують, які техніки виконання доцільно використати під час роботи, які кольори, відтінки.

Композиція «Пташка – україночка» асоціюється з національними символами: на композиції обов'язково має бути калина, можна - верба. Саму птицю можна «одягнути» в національний одяг, (на деяких роботах відомих майстрів ми можемо побачити навіть вишиту сорочку. Також використовуються атрибути: буси, віночок, кольорові стрічки). Кольори для цієї композиції вирішуємо брати традиційні для петриківського розпису: зелений, червоний, жовтий.

5. Пояснення учителем особливостей технології малювання птахів у стилі петриківського розпису.

При зображенні фантастичних птахів беремо за основу основні риси звичайного, природного птаха. Додаємо яскравих кольорів, пишного оперення, чубчик. Особливу увагу звертаємо на хвіст: додаємо квітів, ягід, пуп'янків. А ще – наштамповуємо «зерняток», «горішків»... Учитель нагадує учням, щоб користувались різними технічними прийомами: перехідний мазок, штампування, крапкування. Можна додати деталі одягу, атрибути: буси, віночок, стрічки. Все це асоціюється з національним одягом, створює певний образ.

При малюванні композиції з птахами треба пам'ятати про врівноваженість композиції. Птахів розміщують так, щоб квіти навколо них врівноважували малюнок, але між ними повинен залишатися вільний простір, над головами птахів квіти, а часто - ягоди, повинні бути менші й, ніби, легші. Це надасть композиції динамічності та рухливості. Композиції з птахами можуть бути симетричні (найчастіше з двома птахами) та асиметричні (з одним або кількома птахами). Якщо на малюнку зображено кілька птахів, між ними повинна відчуватись взаємодія, певний зв'язок. Це має проявитись у підборі образів (птахи одного виду, в одному колориті), у розміщенні відносно один одного, у повороті тіла, голови, спрямованості погляду. Наприклад, як у композиціях «Освідчення», «Танок птахів», «Зозулі на калині».

6. Практична діяльність учнів.

Етапи роботи учнів над створенням композиції:

- Знаходження загальної форми птаха, його розміщення на площині, динаміка чи статика композиції, знаходження пропорцій, характерної пози, співвідношення частин. Виконання основних елементів простим олівцем.
- Тонування кольором силуету птаха. Колір птаха залежить від кольорової гами композиції в цілому. Силует може бути затонований і кількома відтінками, які поступово переходять один в інший. Також тулуб птаха можна не тонувати, а підкреслити сам силует за допомогою дрібних «горішків», «зерняток» і по тулубу теж наштампувати різних дрібних елементів.
- Малювання пір'я тулуба, крил, хвоста. У цій роботі доречно буде використовувати різні техніки малювання, різні підручні матеріали: загострену паличку, ватну паличку чи піпетку, пензлик з котячої шерсті та інші. А також використовують усі відомі в даному розписі техніки малювання.

Добре передається фактура пір'я штампуванням мілких «зерняток», крапуванням кольорових цяток по тулубу, штампуванням за допомогою гумки чи ватної палички об'ємних цяток, вимальовуванням тонких пір'їнок кольором, що на кілька тонів світліший або темніший від тла основи. Під час малювання крил, шиї, хвоста використовують техніку «перехідний мазок», де один колір поступово переходить у інший, потім у інший, надаючи птиці витонченого вигляду.

- На завершальному етапі малюнка проводимо моделювання голівки птаха, малюємо око, дзьоб, завершуємо декорування тулуба, хвоста, крил, голови. Підкреслюємо темною або контрастною світлою фарбою ті деталі, які хочемо виділити, звернути увагу. Наприкінці роботи можна запропонувати дітям дати назву своїй композиції.

- Малюємо інші елементи композиції: квіти, листя, ягоди.
(Додатки 55-65).

Стилізовані тварини у петриківському розписі

До стилізації тварин зверталось багато українських художників. До них належить Марія Приймаченко – засновниця українського, так званого, наївного мистецтва, яке ще називають примітивізмом. Марія Приймаченко (1908-1997) народилася в с. Болотня на Київщині. Художниця у своїх роботах створила неповторний світ з квітами, звірами і птахами. Звірі в неї добрі і злі, незграбні і симпатичні, вигадані і реальні. Яскраві та різноманітні барви у своїх творах застосовує художниця для зображення добрих звірів: «Весілля в лісі», «Слон», «Ведмеді - пасічники». А от злу силу Приймаченко малює темними, приглушеними кольорами. Це такі, як «Гороховий звір», «Фантастичний звір», «Лев зламав дуба», «Чорний звір».

Усі зображення - стилізовані й тому по-особливому виразні. Марія Приймаченко створює цілу серію малюнків, яку назвала "Звірі у Болотні" (1935-1941). Для цих малюнків характерне біле тло, темні плями зображених звірів і птахів, обрамлених казковими рослинами. Останні її роботи мають більш яскраві кольори (тло і образи). Але художниця малювала у стилі наївного мистецтва, - «примітивізму», не у петриківському стилі.

Малюнки Марфи Тимченко – яскравий приклад стилізування живих істот саме в стилі петриківського розпису. Це і коні, корови, вівці, а ще – лебеді, гуси, півні... І все це – гармонійно вписане в сюжетну композицію з людьми, природним оточенням. Всі тварини – яскраво декоровані, казкові. У композиції «На дні морському» - риби, медузи, раки... Всі роботи виконані у техніці петриківського розпису.

У роботах Федора Панка часто зустрічаються казкові герої – тварини, птахи. Поважні, в вишитих сорочках та запасах, серед розмаїття барв петриківських пейзажів. Його герої стилізовані, але витончені, казкові, добрі.

Також варто познайомити учнів з роботами інших майстрів розпису, які у своїх роботах зображували казкових тварин. Це роботи Тамари Кудіш та Зої Кудіш, Олени Скицюк, Зої Пасічної, Оксани Пишненко-Злиденної, інших майстрів.

Робота по створенню стилізованих, казкових тварин в техніці петриківського розпису виконується в наступній послідовності. Спочатку треба намалювати силует тварини, яка сподобалась, правильно передаючи загальні пропорції її

будови та характерні особливості. Але зображення має бути спрощене, стилізоване. Кольори беруть узагальнені, без відтінків, інколи не зовсім природні. Для передачі фактури хутра петриківські майстри використовують тонкий пензлик із котячої шерсті, яким проводять безліч тонких ліній, «шерстинок». Прикрасити тварину можна квітами, ягодами, пуп'янками, тобто елементами, притаманними саме декоративному розпису. Часто тварин «одягають» в національне вбрання: сорочку, шаровари, вінок і т.п. Сучасні майстри розпису вдало поєднують традиції перших майстрів розпису та сучасний стиль.

Перші спроби малювання декоративних неіснуючих тварин діти роблять, познайомившись із творчістю Марії Приймаченко. Створюючи спочатку казкові образи, діти передають їх характер кольором, підбором елементів оздоблення тіла тварин (квіти, «зернятка», крапочки, мазочки, «горішки»...) Обов'язково малюємо природне оточення – квіти, листя, трава, ягоди...

Далі вчимося створювати вже існуючих тварин, але в петриківському стилі. (Додаток 66). Вчитель пояснює, якими способами та технічними прийомами можна передати фактуру хутра тварин, які кольори підібрати, які поєднувати. Наголошує на тому, що образ, який вони створюють, повинен мати певний характер, звички. І це має бути видно з малюнка. Зайве насичення деталями заважатиме цілісності силуету і ускладнюватиме загальне сприйняття композиції. Бажано, щоб силует не був дуже «деталізований» і вписувався в прості геометричні фігури. Природна форма повинна набувати умовно-декоративний сенс.

Стилізовані образи людей у творчості петриківських майстрів

Притаманне петриківському розпису і зображення людей. Тут фігуративне зображення, як його ще називають, виступає і дівчиною-весною, і нареченою у весільному поїзді, і Ангелом-охоронцем, і матір'ю - берегинею роду, і дівчинкою-українкою, і козаком...

Зображують людей у статичній динаміці, розміщують або у профіль, або в анфас. У роботах художників, що стояли ще біля витоків петриківського малювання, можна помітити, що фігури людей розміщені у профіль, нерухомі, наче застигли, спокійні та монументальні. А ще – в пишному, святковому національному вбранні. Тут і вишиті сорочки, вінок з барвистими стрічками, у чоловіків – шаровари. І все це промальовано квітами. І, хоч фігури людей нерухомі, ми

відчуваємо динаміку кожної композиції, завдяки квітам, що тягнуться до неба, зорям чи сонцю у небі, плавним лініям, ягодам винограду та калини, птахам, метеликам...

У «весільних поїздах» Надії Білокінь динаміку композиції передано завдяки зустрічному лету птахів, нахиленій траві, що стелиться під ногами коней. Кольори в таких композиціях яскраві, наповнені світлом, тут багато зеленого, червоного, жовтого.

Сучасні відомі майстри розпису Галина Назаренко, Вікторія Тимошенко та інші вдало використовують у своїх композиціях зображення людей. Дітей варто знайомити із роботами майстрів, вчити аналізувати, описувати ці твори.

Щоб у своїй композиції намалювати людину, потрібно намітити основні елементи композиції, їх розміщення, розмір. Далі намічаємо місце розміщення людини, положення її тіла та його частин. Малюємо частини тіла, віднайшовши їх подібність з геометричними фігурами. Зображення малюєм дуже спрощено, стилізовано, упускаючи мілкі деталі. Роботу виконують спочатку простим олівцем, а вже потім – фарбами. Не забувають про одяг, оздоблений петриківськими квітами, прикраси, яскраві, насичені кольори. А навкруги – квіти, квіти...

Композиція в петриківському розписі

Після освоєння основних технік та елементів петриківського розпису подальше вивчення розпису пов'язане з виконанням деяких композиційних вправ, побудови різних видів композицій.

Композиція – це художнє поєднання, розміщення у певному порядку зображувальних елементів, що поєднані однією темою. Всі композиції у петриківському розписі поділяють на орнаментальні та довільні, симетричні та асиметричні. Вони можуть мати горизонтальний, вертикальний та діагональний напрямок. Станкові графічні малюнки петриківських майстрів обов'язково вміщені в якусь певну геометричну форму: овальну, круглу, прямокутну, квадратну.

Орнамент – це композиція, що утворюється шляхом ритмічного повторення, чергування елементів. До орнаментів у петриківському розписі належать «бігунці» та «фриз».

«Бігунець» є найпростішою стрічковою орнаментальною композицією у петриківському розписі, що будується на основі чергування, рівномірного, ритмічного повторення основного елемента. (Додатки 67, 68, 69, 70).

«Фриз» – це орнамент, що складається з 3-х частин: середньої, основної частини (вона найширша, містить великі елементи, «багатша» на елементи) і двох вузьких «бігунців» по боках. Головна умова – елементи (найменші) повинні повторюватись в усіх трьох смужках. Кольори теж беруть ті ж самі. (Додаток 71).

Петриківський розпис має свої, традиційні схеми малювання, що не відносяться до орнаментальних. Такі класичні композиційні схеми, як «квітка», «букет», «вазон» походять від настінних розписів, передаються з покоління у покоління.

«Квітка» — це невеличка за розміром композиція, яка складається із стеблинки, на якій ростуть частіше одна, інколи дві чи три різні квітки, з кількома досить розквітлимими пуп'янками, кількома листочками, «травичкою». (Додаток 72).,

«Букет» складається з двох-трьох переплетених стеблинок, на яких обов'язково три або більше різних квіток, від двох до п'яти розквітлених пуп'янків або стільки ж дрібних квіточок іншого виду, а ще багато листя.

«Гілка» - композиція, що має в основі 5 і більше основних квіток, бутони, листя, ягоди, безліч дрібних деталей. (Додаток 73, 74).

Композиції, що «вписані» в певну геометричну фігуру мають теж свої традиційні схеми. Основні із них - «килим», «розетка».

«Килим» - це ще одна улюблена композиційна схема петриківських майстрів. Це розташування елементів у висхідному або нисхідному ритмі. У таких композиціях квіти ніби виринають із центру аркуша. А від них по боках симетрично розходяться дедалі дрібніші елементи. І, навпаки, від великих, розташованих по краях елементів ніби стікаються до центру дрібніші квіти й пуп'янки. (Додаток 79).

В основі більшості композиційних схем петриківського розпису лежить симетричний візерунок. Але у петриківському розписі симетричність побудови стосується швидше загальних обрисів візерунка, а не дзеркального відображення його деталей навколо вертикальної або горизонтальної осей. Асиметрична врівноважена композиція є також типовим прикладом петриківського розпису. Поєднуючи в одній роботі стрічковий орнамент, що будується на основі ритму, і асиметрично врівноважену композицію, можна створити надзвичайно цікаві художні твори.

Під час роботи звертають увагу на розмір усіх частин композиції, їх співвідношення, а також урівноваженість кольорів. Щоб навчитись будувати композицію, необхідно знати закономірності побудови та вимоги, що ставляться до композиції у петриківському розписі, правила побудови композицій, створених на основі різних геометричних форм.

Вимоги до композиції у петриківському розписі:

1. Навколо малюнка залишають «поля». Без «полів» малюнок програє, втрачає виразність.
2. Більші, «важчі» елементи розміщують внизу і посередині композиції. Менші, «легші» – з боків і зверху.
3. Темні та яскраві кольори застосовують для малювання нижніх чи середніх елементів. Пастельні та світлі – з боків та зверху.
4. Ні один елемент не виходить на інший і не заступає його.
5. Ні один елемент не «зависає» у повітрі, а «приростає», прикріплюється до інших елементів стеблинкою, «травичкою».
6. Усі елементи не схожі на справжні, а казкові, незвичайні, про їх природне походження можна лише здогадуватись.
7. У композиціях «вазон», «дерево життя» не повинно бути дзеркальної симетрії, хоч обидві сторони повинні бути рівносильними за розмірами і «важкістю» елементів, за підбором домінуючих кольорів.

Діти поступово оволодівають різними видами композицій, залежно від складності. Наступне поглиблення техніки виконання елементів розпису та композиційні пошуки поглиблюють інтерес до творчості народних майстрів, це буде сприяти збагаченню технічних прийомів. Згодом це виявиться у самостійній, творчій роботі учнів, збагатиться технічний та художній рівень робіт. Тому на початковому етапі найкраще звернутись до творів відомих майстрів петриківського розпису. Потрібно навчити дітей аналізувати твори, знаходити відмінності, особливості, помічати „почерк” кожного митця. Доречно буде зробити кілька копій робіт на вибір учнів. Починаємо копіювання з нескладних рослинно – квіткових композицій. Краще, якщо це буде композиція «Квітка», пізніше – «бігунці», «букет». Зроблену роботу аналізуємо, порівнюємо з оригіналом. Діти називають, чи всі вимоги до композиції дотримані, а також називають помилки, яких припустились.

Побудова композиції кольором у петриківському розписі

Як вже зазначалось, у традиційному петриківському малюванні доволі обмежений підбір кольорів: найбільше використовували червону, синю, жовту, зелену, рожеву, жовтогарячу та іноді фіолетову фарби. Майже завжди підбирали

чисті кольори. Найчастіше в роботах петриківських майстрів гармонійно поєднуються основні й додаткові кольори. Їх контрастність створює виразні та яскраві малюнки.

Асиметрична, врівноважена за кольором і розміром елементів стилізована композиція є типовим прикладом петриківського розпису.

У квіткових композиціях майстри дотримували відповідних правил щодо врівноваженості кольорів. Якщо якийсь колір посідає домінантне місце з одного краю композиції, то й з іншого краю він має бути присутнім у якихось деталях або в незначних елементах. Для оформлення країв композиції хоч би частково добирались ті самі кольори, що використовували і в її центральній частині (Додаток 80).

Прийоми вільного живописного малювання пензлем лежать в основі петриківського розпису. Спочатку малюють головні плями, а вже потім виконують увесь малюнок до найдрібніших деталей. Майстри, придивляючись до форми поля, на якому треба намалювати узор, визначають основні елементи композиції, наприклад, найбільшу квітку чи гроно ягід, добирають дрібніші деталі для заповнення відведеного простору, обирають кольори для елементів. Необхідно звертати увагу на розмір усіх складових частин композиції, їх співвідношення, а також урівноваженість кольорів.

Лінія - один із основних засобів у образотворчому мистецтві загалом. Лінія всіма своїми точками розміщена на поверхні аркуша паперу і цим немов би утримує зображення в межах формату. Ця сама лінія відіграє велику роль у передачі враження об'єму. І досягається цей ефект тим, що лінія змінюється за товщиною: вверху та з боків композиції вона тонша, до низу та ближче середини вона товстіша. Лінія виконує водночас декілька функцій: komponує зображення, визначає характер і рух усього зображення, додає динамічності композиції, поєднує всі елементи в одне ціле тощо.

Колір є тим основним початком, який організовує простір. Будуючи композицію, не варто применшувати роль кольору. Адже саме він здатен викликати в глядача активні кольорові асоціації, передати тему, настрій, підкреслити головне, «винести» на передній план або віддалити.

«Бігунець» - найпростіший орнамент зі стилізованих елементів

Найпростішою орнаментальною композицією у петриківському розписі є стрічкова, що будується на основі чергування, рівномірного, ритмічного повторення основного елемента. В петриківському розписі вона дістала назву

«бігунець». У кожному «бігунці» можна виділити окремі основні мотиви, що становлять основу цих малюнків: квіти, пуп'янки, листя, грона калини та інших ягід. Всі елементи спрощені, стилізовані, як і в інших композиційних схемах. Сполучивши елементи, розміщені один за одним у смужці хвилястою чи більш прямою лінією, отримують «бігунець». Його ще традиційно називають «хвилька», «бігунчик» .

«Фриз» - це орнаментальна композиція, яка складається з одного широкого і двох вузьких «бігунців». «Лиштва» – (так раніше називали фриз), символізує безкінечність. Кольори та елементи складових фризу взаємопов'язані, схожі, є ніби продовженням один одного.

Водночас, у цих, так званих «бігунцях», ритм закладено і в повторенні поворотів цих елементів та їх кольоровому вирішенні. Таким чином, «бігунець» досить динамічний, цікавий орнамент, в якому відсутні випадковість або навмисність. І саме ці особливості в побудові, підборі елементів та кольорів роблять його яскравим, лаконічним, динамічним.

Стрічковий орнамент застосовували для оздоблення стіни попід стелею, над вікнами та дверима, для оздоблення печі. Це улюблена композиція петриківських майстрів.

Малювання «бігунця» використовують на уроках образотворчого мистецтва і у молодших, і у старших класах. На заняттях гуртка учні оздоблюють «бігунцем» посуд, сувеніри, малюють закладки до книжок, оздоблюють вітальні листівки, створюють ескізи для вишивання рушника, скатертини.

Малювання «бігунця» починаємо з послідовного виконання основних елементів композиції. Наприклад, ритмічно розміщуємо „горішки” по смужці. Потім сполучаємо їх хвилястою лінією і доповнюємо іншими елементами: листочками, ягідками, «травичкою», «зернятками», розвертаючи елементи щоразу у протилежний бік. Орнамент готовий.

Діти знайомляться зі зразками «бігунців», намальованих у різній техніці. Відразу ж вирішуємо, де їх застосувати у сучасних умовах (для оформлення творчих робіт, збірок, рефератів, листівок, стінгазет, виготовлення закладок для книг).

Перші «бігунці» учні створюють з елементів, що виконують пальцем, доповнивши, звичайно, елементами, виконаними котячим пензликом.

Поступово виконують інші варіанти «бігунців». Основою таких орнаментів є ритм. При цьому слід пам'ятати про співвідношення складових елементів композиції. «Бігунець» потрібно намагатися виконувати без попереднього малюнка олівцем.

Застосування вивчених композицій у практичній діяльності дітей

Так, як з «бігунцем» діти вже познайомились, вчимось використовувати його на практиці – малюємо ескізи розпису посуду: глечиків, горнят, тарілок, куманців, ескіз розпису мальованки, новорічної ялинкової кульки, скриньки, дерев'яної дощечки та інше.

Щоб зекономити час, який діти витрачають на малювання самого посуду, можна використати шаблони потрібної форми (вирізані з картону). Далі – все, як звичайно: позначаємо місця, де розміщуватиметься «бігунець» чи інше композиційне рішення, підбираємо елементи, кольорову гаму. Перед дітьми обов'язково мають бути зразки вивчених елементів, схема розміщення орнаменту, кращі учнівські роботи по цій темі. А далі – творчість самих дітей. Вчитель наголошує на тому, щоб учні не повторювались з вибором елементів та кольорової гами, що використовували на попередніх уроках, тому що у дітей є така тенденція: малювати лише ті елементи, які виходять найкраще. З кольорами те ж саме. Можна помітити, що деякі діти малюють лише «холодними» відтінками, деякі – тільки «теплыми», а ще є й такі, які прагнуть поєднувати зовсім несумісні кольори (жовтий з фіолетовим чи бузковий із зеленим). І це – непогано, цим вони прагнуть внести щось своє, нове, досі небачене. Цю творчість потрібно лише направити у правильне русло: наприклад, запропонувати придумати свій елемент, удосконалити знайомі елементи, внести щось нове у побудову композиції, тобто давати додаткові творчі завдання.

Найпростіші композиції, які вчать створювати діти, - це «бігунець», «квітка», «гілка», «вазон», пізніше - «букет», «дерево життя». Наступний крок – ознайомлення із технологією побудови композицій у колі, овалі, квадраті, трикутнику. Коли познайомились із правилами побудови таких композицій, малюємо ескізи розпису підносу, скриньки, дитячого столика, візерунок для серветки... Діти уявляють себе дизайнерами по створенню меблів, посуду.

Після ознайомлення з орнаментальною композицією «фриз», знаходимо її практичне застосування. А саме: малюємо ескіз для вишивання рушника гладдю, візерунок для скатертини, постільної білизни, вишитої жіночої блузки та чоловічої сорочки, хустки, екосумки... Тут діти – дизайнери по створенню одягу та атрибутів, тканин, речей побуту.

Декоративний пейзаж засобами петриківського розпису.

Чимало майстрів петриківського розпису нашого часу дуже цікаво й успішно малюють пейзажі, у яких зображують дерева, кущі, квіти, будівлі, людей, небо, хмаринки на небі, тварин, птахів тощо.

Знаменитий майстер петриківського розпису Федір Панко одним з перших почав зображувати краєвиди у композиціях петриківського розпису. При цьому техніка виконання і елементи (квіти, дерева, небо, земля...) виконуються не просто стилізовано, тобто спрощено, як у звичайному декоративному пейзажі, а саме у петриківській манері та техніками, які притаманні саме петриківському розпису.

Марфа Ксенофонтіївна Тимченко – народна художниця України, досягла величезних успіхів саме в малюванні декоративного пейзажу, картин сюжетного змісту. У 1970-ті роки художниця починає створювати самобутні картини декоративного пейзажу у зовсім новій манері, де основним і надзвичайно важливим моментом для художниці було поєднання сюжету та пейзажу з елементами петриківського орнаменту.

Коли учні вже познайомились з основними техніками розпису, елементами, навчилися будувати нескладні квіткові композиції, варто кілька занять відвести на малювання декоративного пейзажу. Але він має бути дуже спрощений, по максимуму стилізований. Такі композиції дітям дуже подобаються своєю простотою, колоритом, динамічністю.

Виконання стилізованого декоративного пейзажу виконують у такій послідовності:

1. Нанесення основних об'єктів композиції простим олівцем (зображення спрощені, без деталей). У композиції, хоч вона й декоративна, мають дотримуватись всі правила побудови композиції (композиційний центр, багатоплановість).
2. Тонування об'єктів (небо, річка, трава, дерева). На передньому плані ці об'єкти будуть більш насичені, яскраві, на задньому – пастельніші, світліші, холодніші.
3. Промальовка деталей в кольорі. На цьому етапі використовують усі відомі техніки петриківського розпису: перехідний мазок, штампування котячим пензликом, малювання очеретинкою, піпеткою, крапкування.

Елементи першого плану промальовують в деталях, яскравішими кольорами, на задньому плані кольори більш світліші, пастельніші, об'єкти - узагальненої форми, щоб передати глибину простору, багатоплановість композиції.

4. Пусті місця в композиції заповнюють квітами. В основному, це знизу і з боків. Малюнок ніби охоплений вінком із квітів. Квіткова гілка може бути, також, лише з одного боку. Багато майстрів у своїх роботах застосовують «бігунець» навколо основної композиції.

У таких декоративних пейзажах часто використовують споруди: церкви, млини, будинки. У ролі дерев часто виступають квіти, листя. Небо, трава, поле не просто зафарбовані в один колір, - промальовані безліччю дрібних квіточок, пуп'янків, «зерняток» схожого кольору.

Малювання ілюстрацій до художніх творів у стилі петриківського розпису.

Петриківський розпис з часом розвивається, змінюється, знаходить нове призначення в сучасному житті. Петриківська квітка прикрасила тканину скатертини, чудернацьким «бігунцем» оздобила жіночу хустку, рушник, серветку... Вона «проросла» на обкладинці дитячого журналу, яскравим візерунком звеселила заставку до альбома, прикрасила листівку, мультиплікаційний фільм. Народними петриківськими візерунками оздоблюють концертні зали, школи, дитячі садочки, кафе, дитячі бібліотеки.

Дуже великою популярністю петриківський розпис користується і у книжковій графіці, а також для оздоблення календарів, плакатів, панно.

З учнями, що вже мають певні вміння, можна працювати над створенням дизайнерських проєктів. Це може бути створення серії вітальних листівок з Великоднем, Різдом, Новим роком, Днем Матері, оздоблення дитячої книжки, календаря. Цікавою буде робота над створенням ілюстрованих збірок «Пори року», «Вірші для дітей», «Коли ще звірі говорили» (за мотивами творчості Марії Приймаченко).

Наприклад, працюючи над створенням збірки «Вірші для дітей», учні самостійно підбирають вірші, які хотіли б проілюструвати, продумують персонажів, композицію, підбирають колорит, художні засоби зображення. Ця робота розвиває творчу уяву, композиційні навички, вміння стилізувати, узагальнювати, передавати настрій. Виховує така творча діяльність любов до художнього слова, естетичний смак, інтерес до праці дизайнера, бажання зробити приємне рідним, друзям.

Роботу по ілюструванню художніх творів виконуємо в такій послідовності:

1. Розглядаємо зразки гарно ілюстрованих дитячих книг.

2. Знайомимось з дитячими книгами, які виконані в петриківському стилі.
3. Діти обирають твір, до якого хотіли б виконати ілюстрацію.
4. Учні розповідають про свої враження від прочитаного.
5. Учитель пропонує уявити картинку, про яку йде мова у тексті.
6. Учні вирішують, які об'єкти, персонажів вони внесуть в свою композицію.
7. Компонування ілюстрації і художнього твору на сторінці (з допомогою учителя).
8. Вибір найбільш вдалого виду композиції.
9. Розміщення на композиції головних і другорядних об'єктів (промальовка простим олівцем).
10. Зображення елементів композиції у стилізованому вигляді.
11. Декорування усіх елементів у петриківському стилі.
12. Промальовка дрібних елементів композиції, так званої «травички».

Технологія малювання на різних поверхнях

Технологія малювання на світлому та темному тлі

Велике значення для передачі настрою, підкреслення колориту малюнка має тло, на якому він намальований. Петриківчани малюють як на світлому (блакитному, жовтому, рожевому), так і на темному (вишневому, синьому, коричневому, зеленому, інколи чорному та ін.) тлі. Для малювання на світлому тлі використовують яскраві кольори для елементів. Відмовляються від пастельних, схожих на тло, тому що елементи такого кольору «губитимуться» у композиції. Малюючи на темному тлі, підбирають яскраві, насичені світлі кольори, але відмовляються від темних. Потрібно пам'ятати, що у таких композиціях увага глядача акцентується на найсвітліших елементах.

Для малювання на світлому кольоровому тлі беремо тільки цупкий якісний ватман, картон відповідного кольору. Простим олівцем малювати потрібно по мінімуму, щоб не забруднити світле тло. Все те ж проробляємо, готуючи темне, наприклад, чорне тло. Але після того, як на темне тло нанесено простим олівцем майбутню композицію, малюємо «підмальовок». Для цього у білу фарбу додаємо кілька крапель клею ПВА. Розводимо водою до консистенції негустої сметани. Цією білою сумішшю малюємо усі елементи композиції (зафарбовуємо). Це потрібно для того, щоб чорний

колір тла не просвічувався крізь колір елементів і вони не втрачали яскравість, барвистість. З «підмальовком» фарби матимуть такий самий колір, як і на білому тлі. «Підмальовок» - незамінна і при розписі виробів з дерева на темному тлі.

Технологія малювання по дереву.

Для того, щоб малювати по дереву, потрібно підготувати поверхню. Для цього середньозернистою, а потім дрібнозернистою шкіркою зачищають деревину (коловими рухами). Потім розводять клей ПВА з водою (1 : 1) і покривають (широким не дуже м'яким пензликом чи щіточкою) поверхню виробу. Після повного висихання ще раз протирають шкіркою (мікрозернистою). Якщо потрібно зробити кольорове тло, беруть фарбу відповідного кольору і додають у неї клей ПВА. По темному тлу малюють білий «підмальовок», додаючи кілька краплинок клею ПВА, для того, щоб колір тла чи «підмальовок» не зміщувався з кольором елементів, а також, вже при лакуванні виробу, не зміщувався з лаком. Малюють композицію. Після повного висихання лакують прозорим лаком для деревини. Лакувати потрібно 3 рази, кожне наступне лакування – після повного висихання попереднього. Лакують і сушать у добре провітрюваному приміщенні, у затінку.

Розпис керамічних виробів.

Перед тим, як оздоблювати розписом вироби з кераміки, добре протираємо виріб середньозернистою шкіркою, потім дрібнозернистою. Коли поверхня стає гладенькою, - ґрунтуємо. Покриваємо сумішшю клею ПВА і води (1 : 1). Коли виріб висохне, покриваємо цією ж сумішшю ще раз. Після висихання виріб стає гладеньким, наче глянцеvim, усі щілинки і нерівності залиті клеєм. Малювати по такій основі дуже зручно. Для керамічних виробів, в основному, не використовують кольорове тло. Глина має свій – природний насичений колір. Вироби з розписом виглядають традиційними, народними. Учні розписують глечики, макітри, горнята, чашки та глиняні тарелі. Орнамент застосовують, в основному, фриз та «бігунець». Дуже зручно по глині малювати пальцем, «витончуючи» потім елементи котячим пензликом. Коли фарба добре просохне, - покривають виріб лаком. Лаком потрібно покривати, як і деревину, 3 рази.

Діти люблять малювати на дереві, кераміці, розписувати посуд, іграшки, речі домашнього вжитку. Адже вони бачать практичне застосування своїм вмінням. Такий виріб можна подарувати рідним, друзям, оздобити власну кухню, кімнату. Адже результат – це головне у навчанні.

Орієнтовне планування занять гуртка «Петриківський розпис»

1 рік навчання

3 години на тиждень (90 годин)

№ з/п	Зміст матеріалу	Кількість годин
	I. Вступ. Розпис як один з видів декоративного мистецтва.	
1.	Село Петриківка – один із найвизначніших центрів українського декоративного розпису. Історія петриківського розпису. Видатні майстри розпису. Ознайомлення з роботами майстрів.	2
	II. Основні техніки петриківського розпису. Кольорознавство. Основи композиції.	
2.	Ознайомлення з інструментами та матеріалами для розпису. Правила безпечної праці при роботі з фарбами, інструментами. Правила розміщення матеріалів та інструментів на робочому місці. Вимоги до розведення фарб.	1
3.	Основні типи мазків у петриківському розписі («гребінець», «зернятко», «горішок» та «перехідний мазок»). Ознайомлення з елементами, що виконані різними типами мазків. Вправляння у виконанні різних типів мазків.	2
4.	Особливості виконання елементів пальцем. Вимоги до розведення фарб для малювання пальцем. Вправляння у виконанні елементів «ягідка», «намисто», коротких, подовжених, прогнутих мазків.	1
	Малювання елементів розпису пальцем (горіх, жолудь, гриб, шишка).	
5.	Малювання елементів розпису пальцем. Ягоди у петриківському розписі (вишні, порічки, виноград, калина, малинка, суниця, шипшина). Технологія використання додаткових технік (штамбування ватною паличкою, піпеткою, соскою, гумкою, котячим пензликом).	2
6.	Малювання елементів розпису пальцем (китички, листя, бутони, квіти) з використанням додаткових технік.	4
7.	Створення простих композицій із запропонованих учителем елементів. В основі – технологія малювання пальцем. «Калина серед квітів», «Виноград», «Букет».	4
8.	Ознайомлення з технологією малювання котячим пензликом. Значення «травички» для завершеності композиції. Вправляння у промальовуванні елементів «зернятко», «косе зернятко»,	2

	«криве зернятко», «подовжене зернятко». Малювання колосків, «травинок» за зразком. Малювання ліній різної товщини, заокруглених.	
9.	Ознайомлення з елементами, що виконують котячим пензликом. Вправлення у малюванні елементів «пуп'янок», «волошка», «будяк», «листок».	2
10.	Малювання елементів, що виконуються котячим пензликом: «бутон», «китичка», «квітка», «листок», «пірчастий листок».	6
11.	Малювання композиції «Квітка» за уявою. В основі – елементи, що виконуються котячим пензликом.	2
12.	Ознайомлення із «перехідним мазком» як однією з основних технік петриківського розпису. Матеріали та інструменти для малювання «перехідним мазком». Вправлення у виконанні даного мазка.	2
13.	Малювання елементів у техніці «перехідний мазок» (бутони, китички, листя, квіти).	6
14.	Ознайомлення із рогозинкою як інструментом давніх петриківських майстрів і незамінною технікою у сучасному петриківському розписі. Виготовлення рогозинок різних розмірів та діаметрів. Правила безпечної праці. Вправи на малювання рогозинкою.	2
15.	Малювання елементів рогозинкою - бутони, китички (суцвіття пуп'янків).	2
16.	Малювання елементів у техніці малювання рогозинкою (квіти, листя).	2
17.	Створення композиції «Букет». Основні елементи – у техніці малювання рогозинкою.	2
18.	Колір як засіб декоративної композиції. Ознайомлення зі зразками композицій різних видів декоративно-ужиткового мистецтва у різній колірній гамі. Створення композиції за зразком.	4
19.	Основні властивості кольору. Колірна гама петриківського розпису. Ознайомлення з творами майстрів. Дослідження кольорової гами як засобу передачі теми твору.	2
	Теплі та холодні кольори. Гармонійне поєднання кольорів. Вправлення у підборі теплої та холодної гами. Створення композицій «Осінні барви», «Зимовий букет».	6
	III. Композиція у петриківському розписі	
20.	Основи побудови композиції у петриківському розписі. Послідовність роботи над композицією. Створення найпростіших композицій із елементів у вивчених техніках. Малювання нескладної композиції «Гілка» із запропонованих елементів.	2
21.	Композиційні схеми петриківського розпису. Вимоги, що ставляться до побудови композицій.	2

	Промальовка різних композиційних схем простим олівцем.	
22.	Орнамент у петриківському розписі. Особливості побудови орнаментів. «Бігунець» - найпростіша орнаментована композиція у петриківському розписі.	2
23.	Мотив – основний атрибут орнаменту. Малювання «бігунців» із вивчених елементів.	4
24.	Оздоблення імпровізованого «посуду» бігунцем.	2
25.	Малювання закладинок. В основі – «бігунець».	2
26.	Фриз – складний орнамент із кількох «бігунців». Побудова композиції «фриз» із запропонованих елементів. Малювання композицій «фриз» у холодній та теплій кольоровій гамі.	4
27.	Симетрія і її особливості в петриківському розписі. Ознайомлення з вимогами до композиції «дерево життя». Стилзація як засіб вираження у декоративному розписі. Побудова композиції із заданих елементів. Промальовка простим олівцем.	2
28.	Малювання композиції «Дерево життя» в кольорі. Використання в композиції освоєних технік.	2
29.	Побудова композиції кольором. Композиційний центр. Кольорові акценти. Урівноваження композиції кольором. Монохромні композиції.	2
30.	Технологія малювання на кольоровому тлі (світлому та темному). Створення світлого тла. Підбір кольорів елементів для гармонійного поєднання з кольором тла.	2
31.	Створення симетричної композиції на світлому тлі «Весняний букет» (із заданих елементів). Композиційна схема «Букет».	4
32.	Створення темного тла. Роль «підмалювка» для збереження яскравості кольорів. Малювання композиції простим олівцем. Малювання «підмалювка».	2
33.	Створення композиції на темному тлі за власним задумом «Квіти ввечері». Композиційна схема – «гілка».	3
34.	Виставка учнівських робіт. Підсумкове заняття. Онлайн-виставка творів майстрів петриківського розпису.	1

2 рік навчання
3 години на тиждень (90 годин)

№ п/п	Зміст матеріалу	Кількість годин
	I. Вступ. Особливості розписів різних регіонів України.	
1.	Знайомство з декоративним розписом різних регіонів України та його особливостями. Петриківський розпис: історія та сучасність.	1
	II. Закріплення практичних вмінь та навичок виконання основних елементів.	
2.	Закріплення вмінь виконувати елементи пальцем, підручними засобами (ватні палички, соска, піпетка). Вправляння у малюванні елементів.	2
3.	Закріплення вмінь виконувати елементи котячим пензликом. Відпрацювання техніки. Малювання елементів.	3
4.	Створення монохромної композиції «Ніжність» із заданих елементів.	3
5.	Закріплення вмінь виконувати елементи перехідним мазком. Вправляння у виконанні мазків різної форми, довжини, ширини. Малювання елементів за зразком. Власні елементи.	4
6.	Виконання елементів у змішаній техніці.	4
	III. Ознайомлення з новими техніками та елементами.	
7.	Технологія малювання «бокового мазка». Вправи на оволодіння техніки малювання даним мазком.	2
8.	Малювання елементів «боковим мазком».	3
9.	Створення композиції за власним задумом з використанням елементів, що виконують «боковим мазком». Композиційна схема «Вазон».	3
10.	Особливі властивості «перехідного мазка» у передачі об'ємності квітів, бутонів, листя. Малювання елементів «конюшина», «бутон піона», «айстра», «жоржина», «листок» та інших.	3
11.	Способи «витончення» елементів. Створення квітів складної будови. Використання вивчених технік у створенні власної квітки. Малювання композиції «Чарівна квітка». Композиційна схема «квітка».	2
12.	Птахи у петриківському розписі. Ознайомлення з роботами майстрів, на яких зображено птахів.	1

	Аналіз робіт майстрів.	
13.	Особливості малювання птахів у декоративній композиції. Технологія малювання птахів у петриківському розписі. Замальовки птахів простим олівцем.	2
14.	Казкові та існуючі птахи у розписі. Відмінність у роботі по створенню цих птахів. Послідовність роботи.	2
15.	Статика та динаміка у композиціях із птахами. Замальовки птахів простим олівцем у різних положеннях тіла (робота за зразком). Введення птаха чи птахів у композицію. Малювання композиції з птахом у кольорі.	4
16.	Тварини в декоративному малюванні. Особливості в технології малювання тварин, комах, риб та інших живих істот.	4
17.	Образ людини в петриківському розписі. Традиції та сучасність. Особливості роботи над композиціями з людьми.	4
	IV. Композиційні схеми у петриківському розписі.	
18.	Композиції, вписані у різні геометричні форми. Види композицій у колі, овалі, квадраті, чотирикутнику та трикутнику. Малювання композиції в колі за зразком.	2
19.	Малювання композиції в квадраті із заданих елементів.	2
20.	Малювання композиції в овалі за власним задумом.	2
21.	Декоративний пейзаж. Засоби передачі декоративного пейзажу.	2
22.	Особливості монохромних композицій. Малювання декоративного пейзажу «Осінь у моєму краї».	4
23.	Присутність багатоплановості в декоративних композиціях. Засоби передачі глибини простору у композиціях петриківського розпису. Роль кольору. Малювання композиції «Різдвяний вечір».	3
24.	Вміння обирати композиційну схему в залежності від тематики. Особливості поліхромних композицій. Створення поліхромних композицій за вибором учнів на теми: «Від зими до осені», «Пори року».	3
25.	Роль атрибутів, символів у передачі тематики композиції. Створення серії різдвяних, новорічних листівок.	3
26.	Послідовність роботи по створенню ілюстрацій у петриківському стилі до художніх творів. Створення ілюстрацій до колективної збірки дитячих віршів.	3
	V. Технологія малювання на різних поверхнях.	

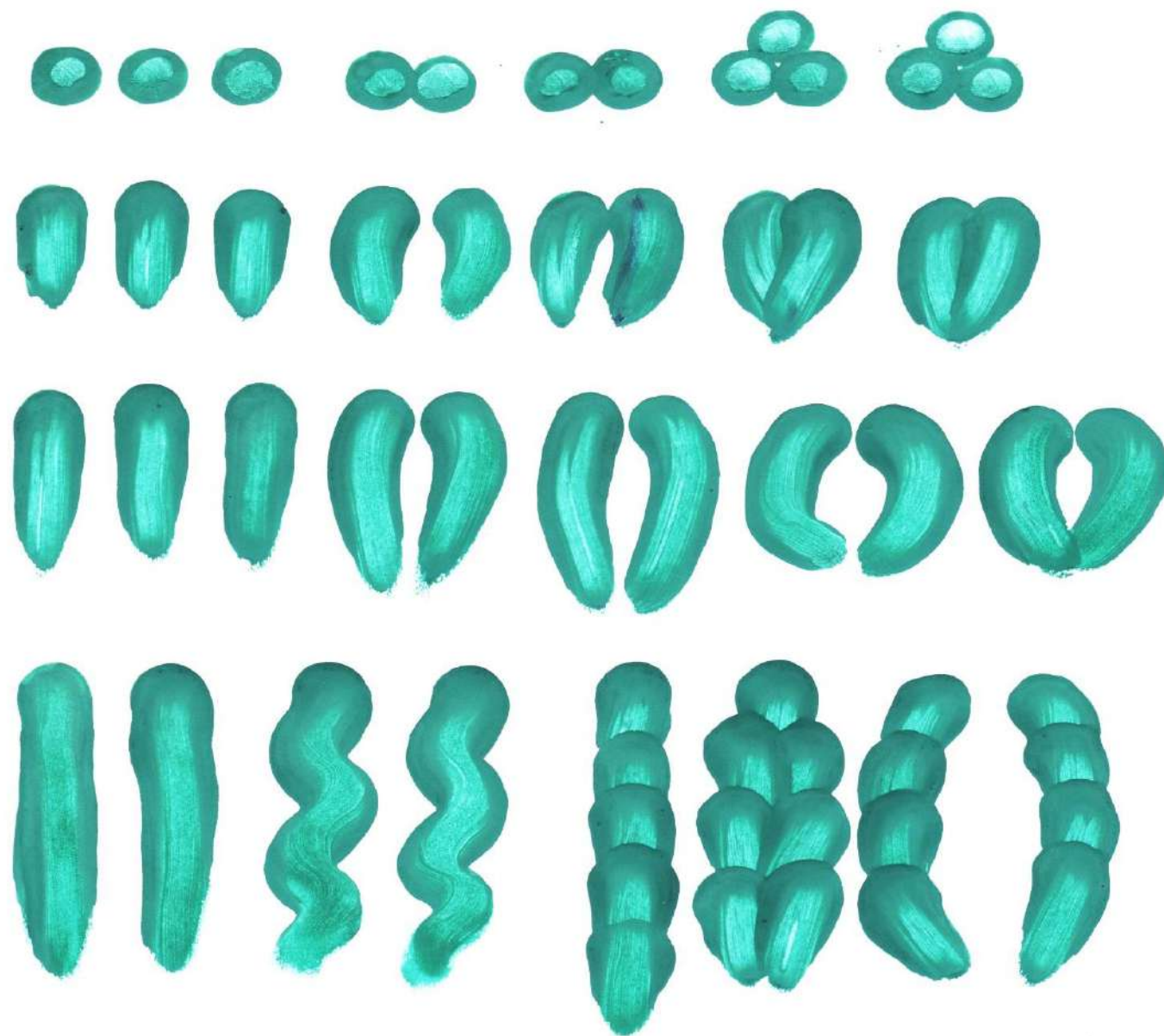
27.	Технологія створення світлого та темного тла. Роль «підмальовка» Створення світлого тла.	2
28.	Малювання композиції на світлому тлі «Весна».	2
29.	Технологія створення темного тла. Роль «підмальовка» для правдивої передачі кольору. Малювання композиції на темному тлі «Квіти ввечері».	3
30.	Технологія малювання акриловими фарбами. Розпис тонованої ялинкової кульки (скляної та пластикової).	2
31.	Технологія малювання на дерев'яній поверхні. Підготовка основи до роботи. Інструменти та матеріали до роботи. Правила безпечної праці. Вимоги до розведення темперних фарб.	2
32.	Оздоблення дерев'яної дощечки. Малювання по природному тлі. Послідовність роботи. Покриття лаком.	3
33.	Технологія малювання на керамічній поверхні. Підготовка основи до роботи. Інструменти та матеріали до роботи. Правила безпечної праці.	2
34.	Розпис керамічного посуду. Покриття виробу лаком.	2
35.	Підсумковий урок. Виставка учнівських робіт.	1

Використана література

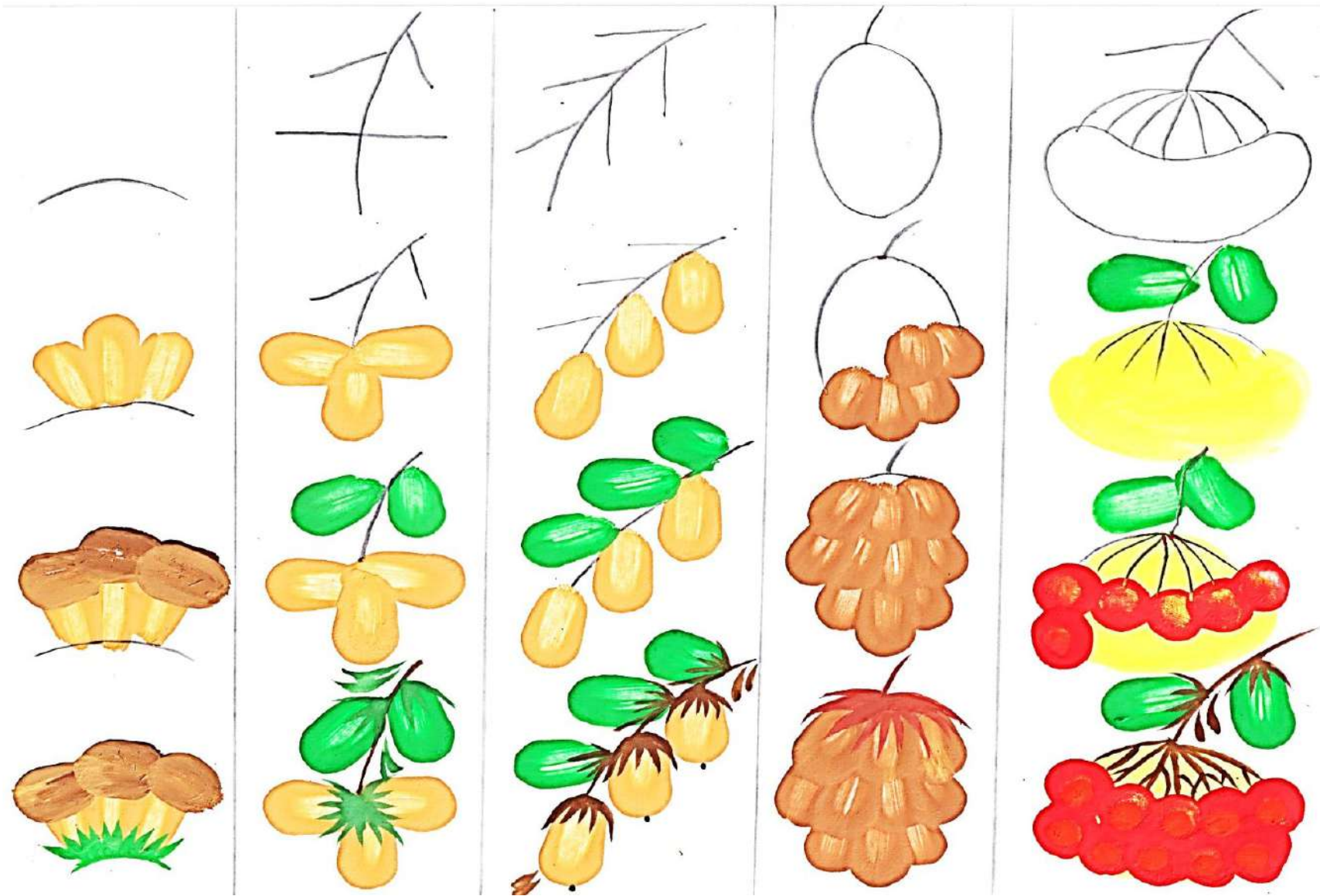
1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай В., Станкевич М.С .Декоративно-прикладне мистецтво.Л. –: Світ, 1992.
2. Велігоцька Н. «Марія Приймаченко». – К.: Мистецтво.
3. Глухенька Н.П. «Петриківський розпис. К.: Мистецтво,1975.
4. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис: навчальний посібник/М.А.Кириченко, - К., 2006
5. Мельник Володимир «Декоративний розпис на уроках образотворчого мистецтва». Тернопіль: Підручники і посібники 2008.
6. Ружицький В.А., Малиніна А.О. «Основи петриківського розпису»: навчально-методичний посібник.- Х.: «Скорпіон», 2003р..
7. Тищенко О.Р. Декоративно-прикладне мистецтво України (XIII-XVIII ст.). – К.,1992.
8. Харченко О. «Мистецтво петриківського розпису» . В.: «Мандрівець». Тернопіль.
9. Микола Пічкур «Проблеми підготовки сучасного вчителя» № 10 (Ч. 3), 2014

Інтернет – ресурси:

1. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/45454>
2. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Copyright ЗДО "Дитяча академія"; 2020
4. Info@vseosvita.ua
5. <http://made-in-ukraine.info/pravy-la-petrykivskogo-rozpysu/>
6. <http://made-in-ukraine.info/pravy-la-petrykivskogo-rozpysu/>
7. <http://www.bondarev.com.ua/pages/view/445>

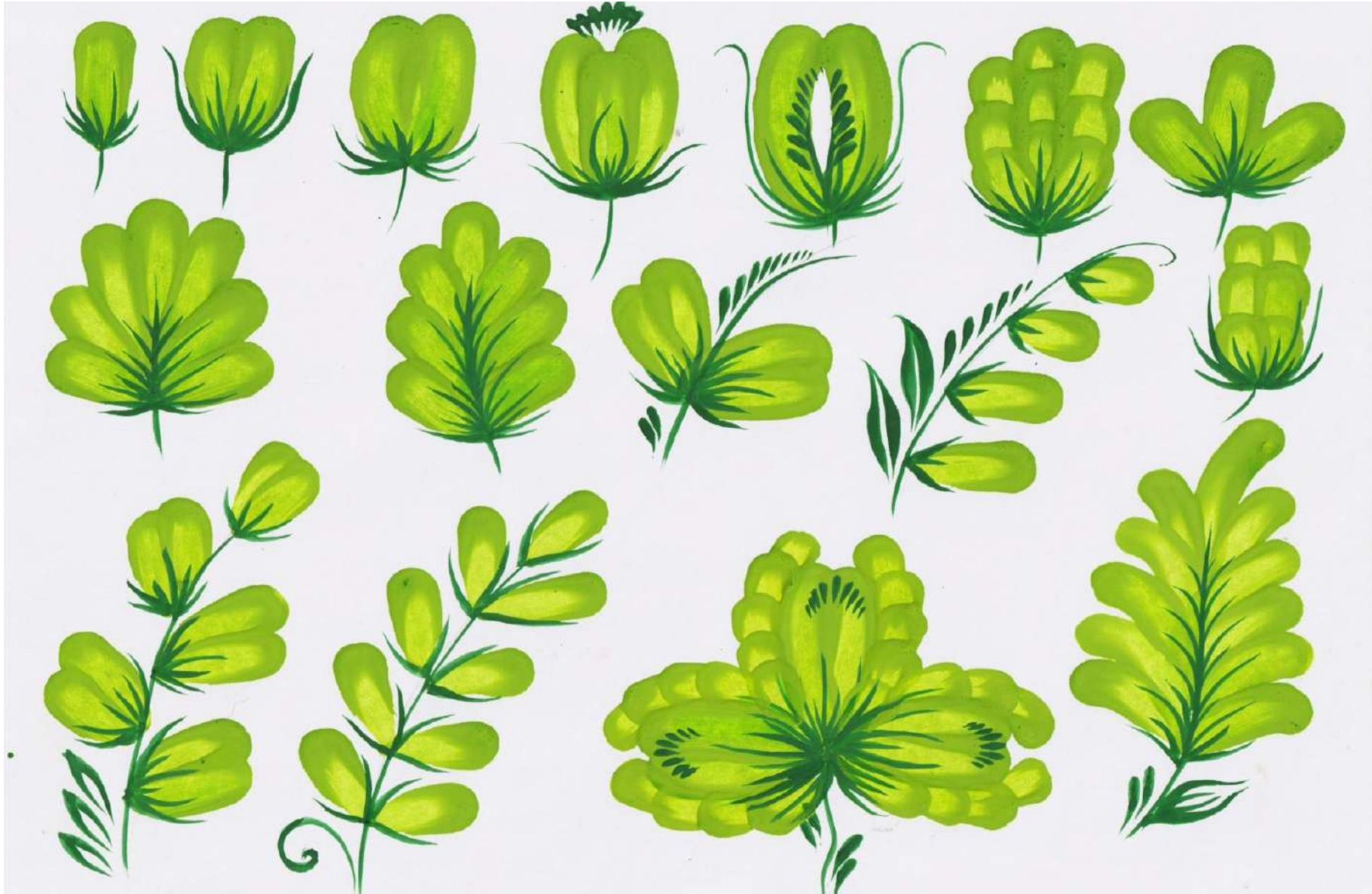
Додаток 1. Вправляння у малюванні пальцем.

Додаток 2. Малювання найпростіших елементів пальцем. Допоміжна техніка: котячий пензлик

Додаток 3. Малювання пуп'янків, китичок (суцвіть) у техніці малювання пальцем

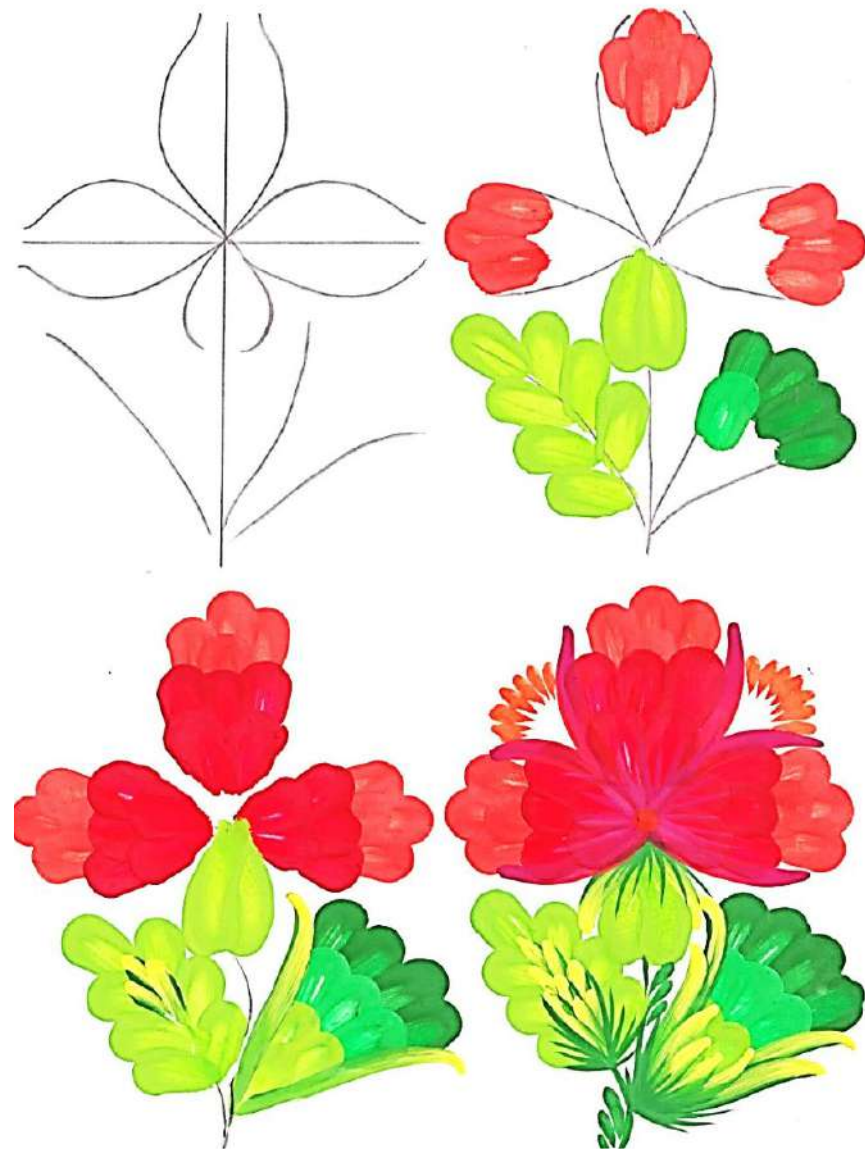
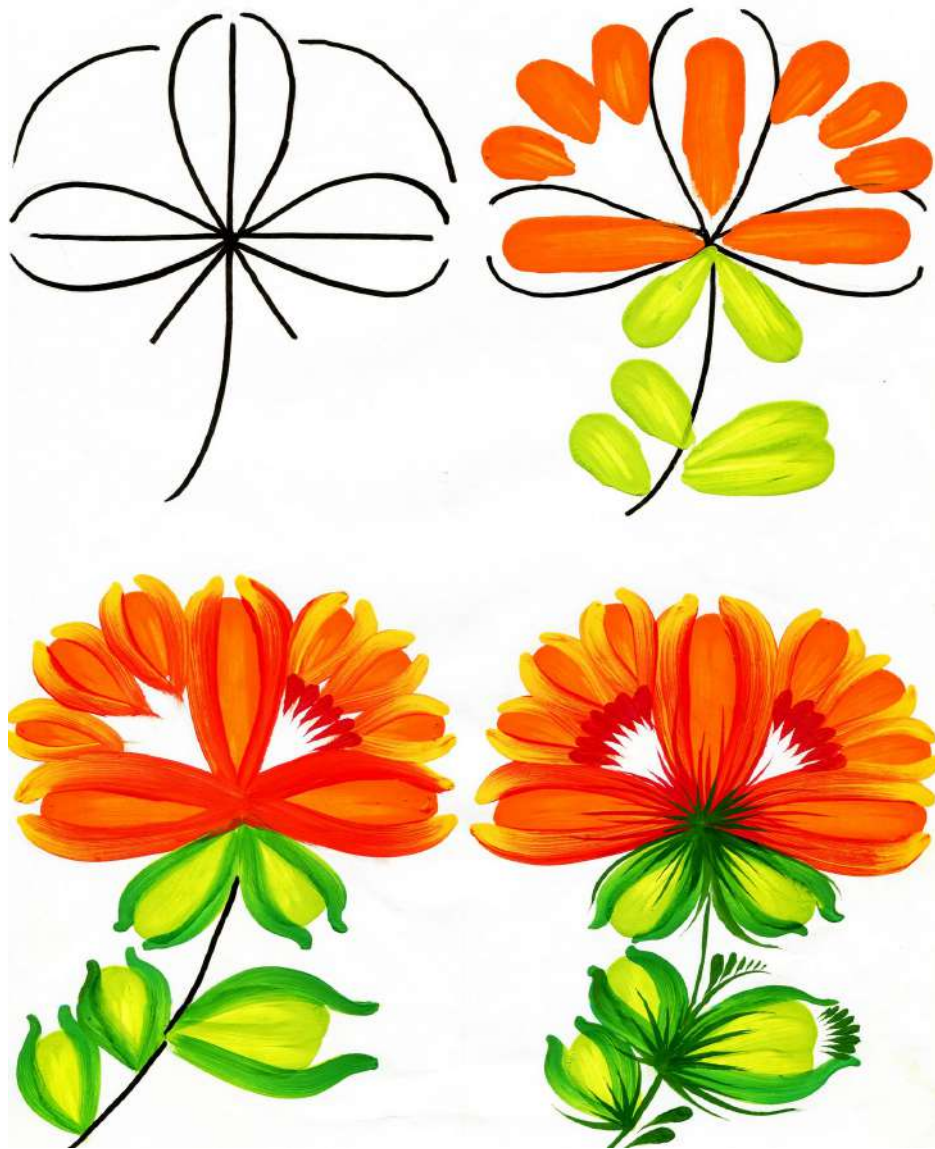
Додаток 4. Малювання листя пальцем та котячим пензликом.

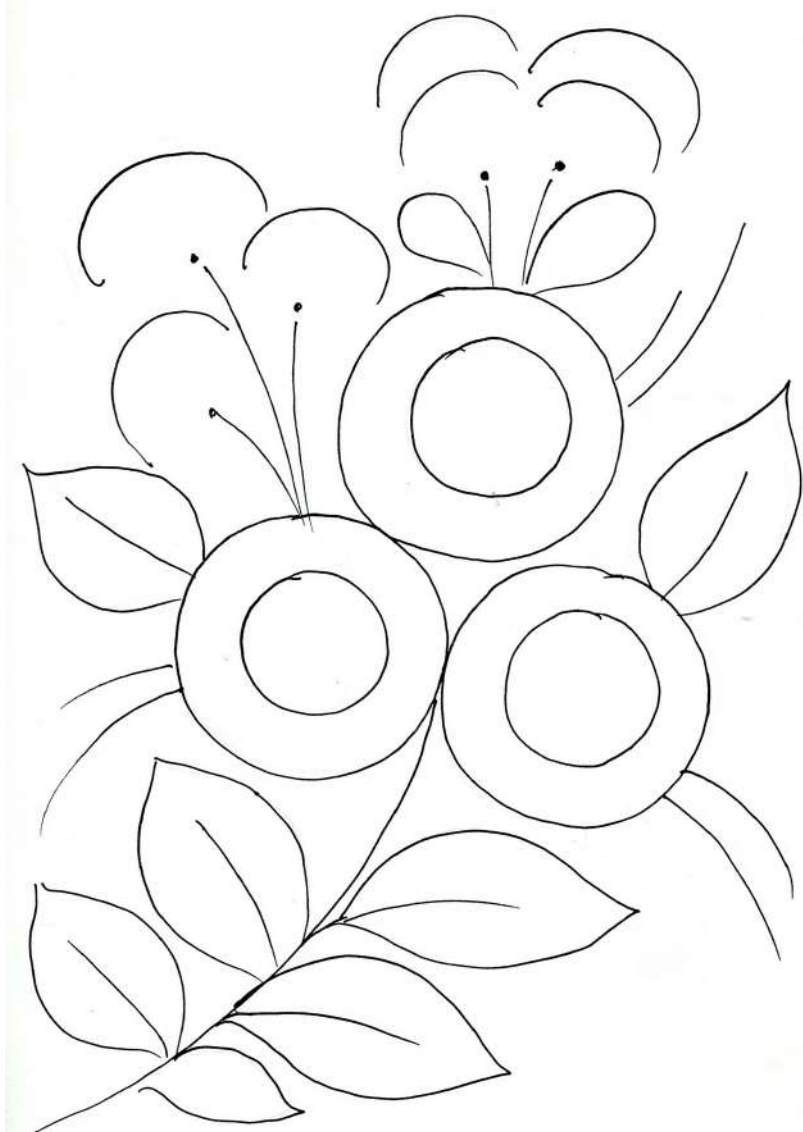
Додаток 5. Малювання квітів у техніці малювання пальцем. Допоміжна техніка: котячий пензлик.

Додаток 6. Малювання листя у змішаній техніці (малювання пальцем, «перехідний мазок», котячий пензлик)

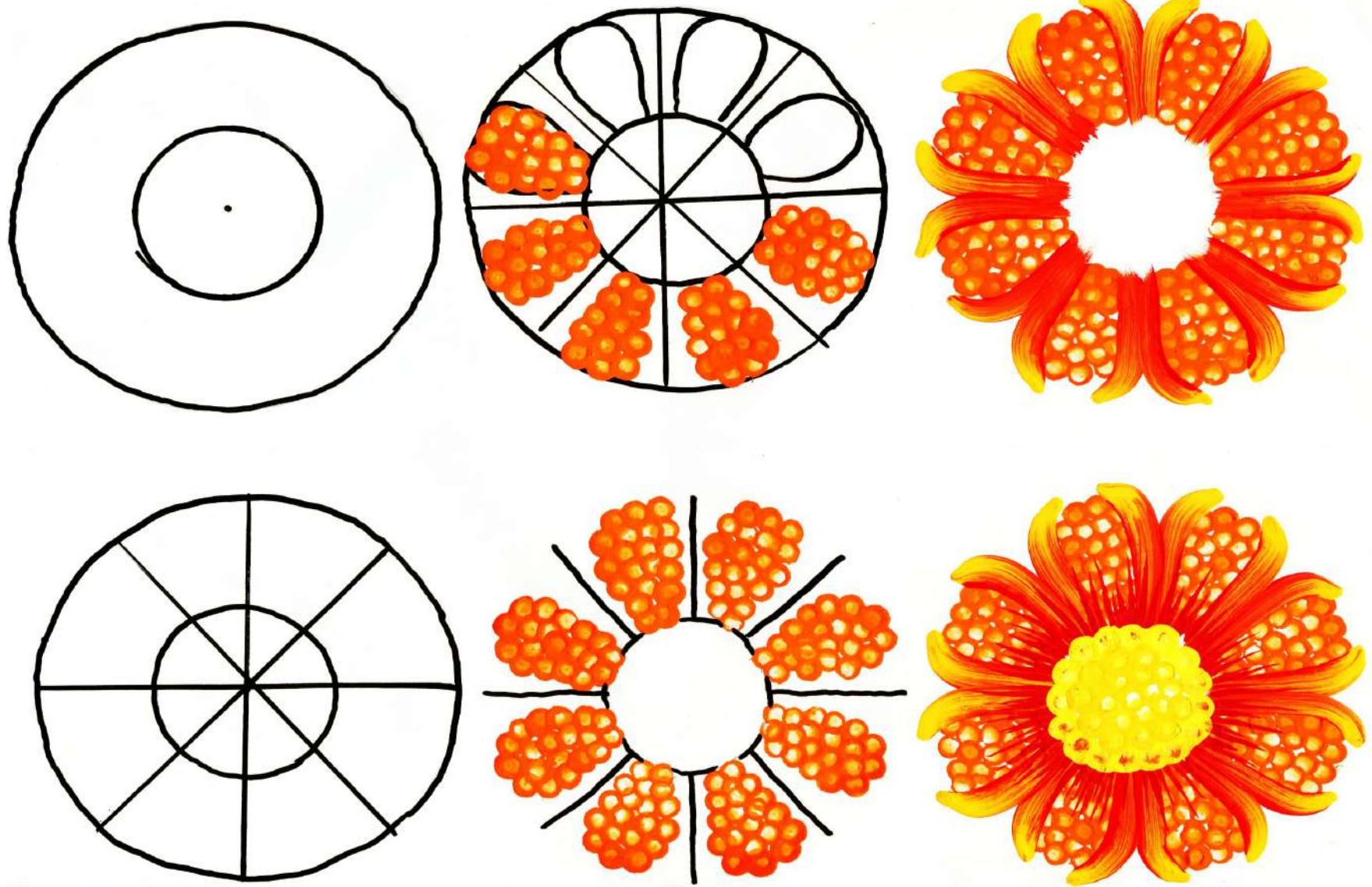
Додаток 7. Малювання квітів у змішаній техніці. В основі – малювання пальцем в поєднанні з «перехідним мазком»

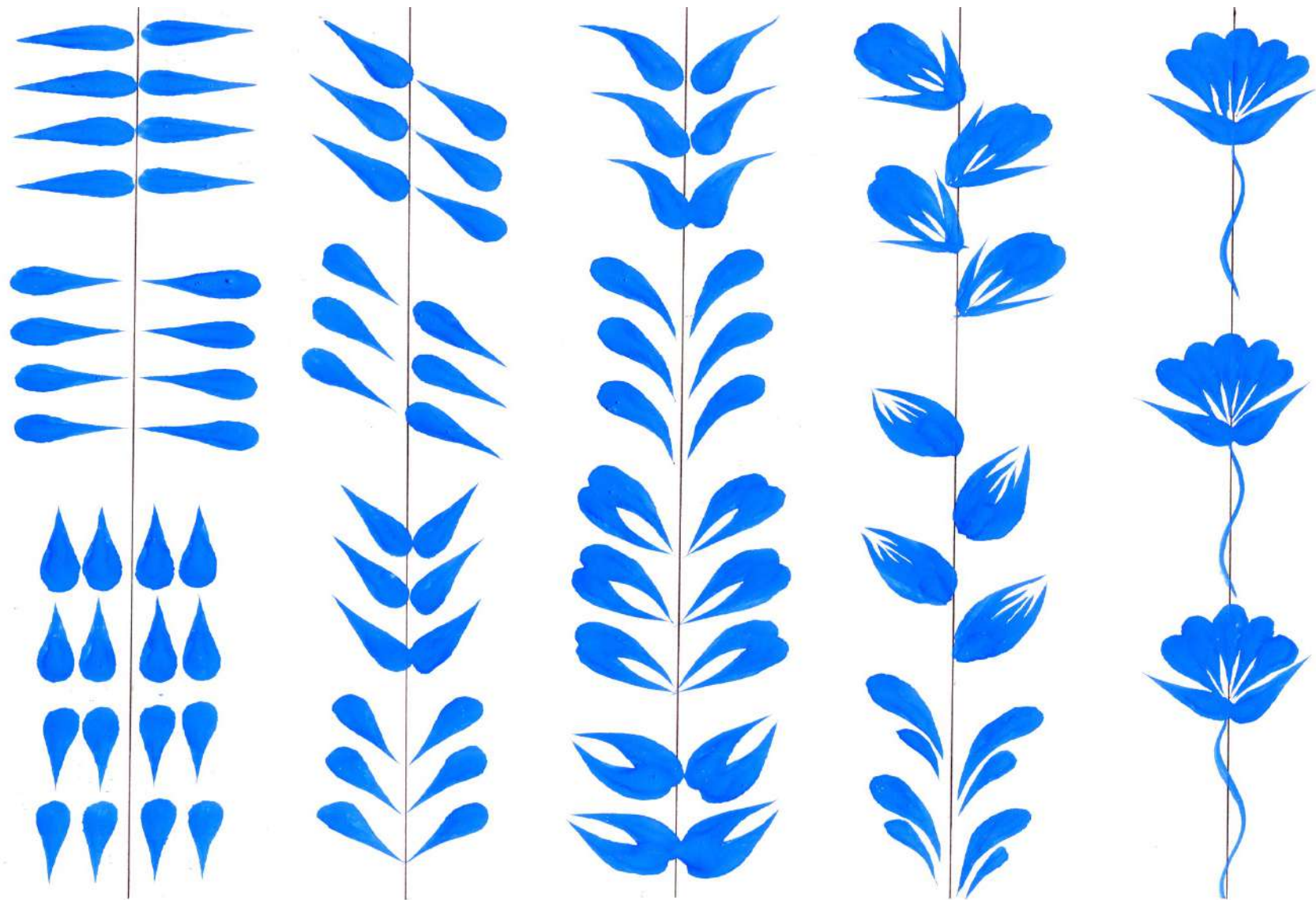
Додаток 8. Композиція «Жоржини». Композиційна схема «гілка». Основна техніка – малювання пальцем.

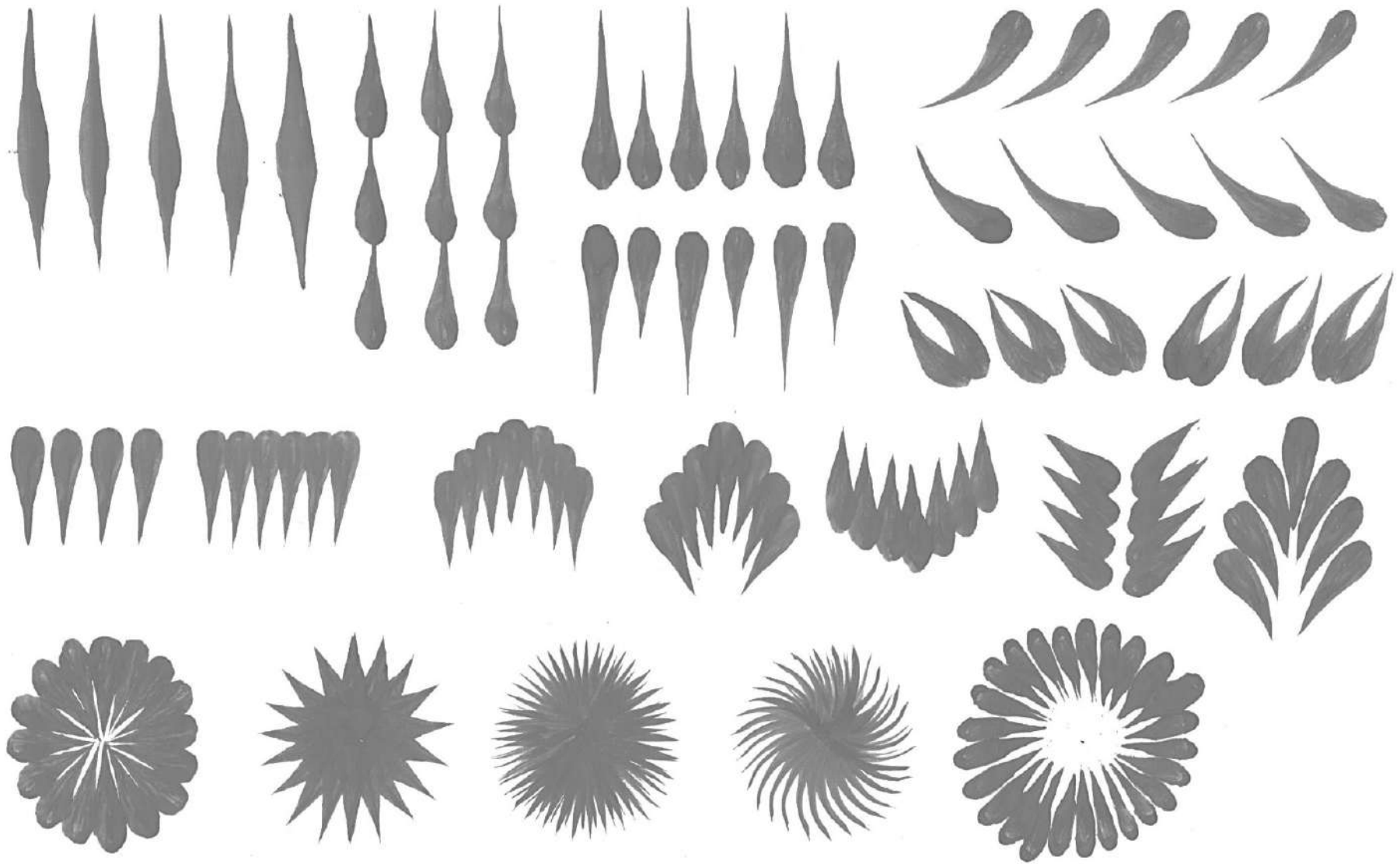
Додаток 9. Зразки елементів, у яких використано штампування піпеткою, ватною паличкою, заокругленою гумкою

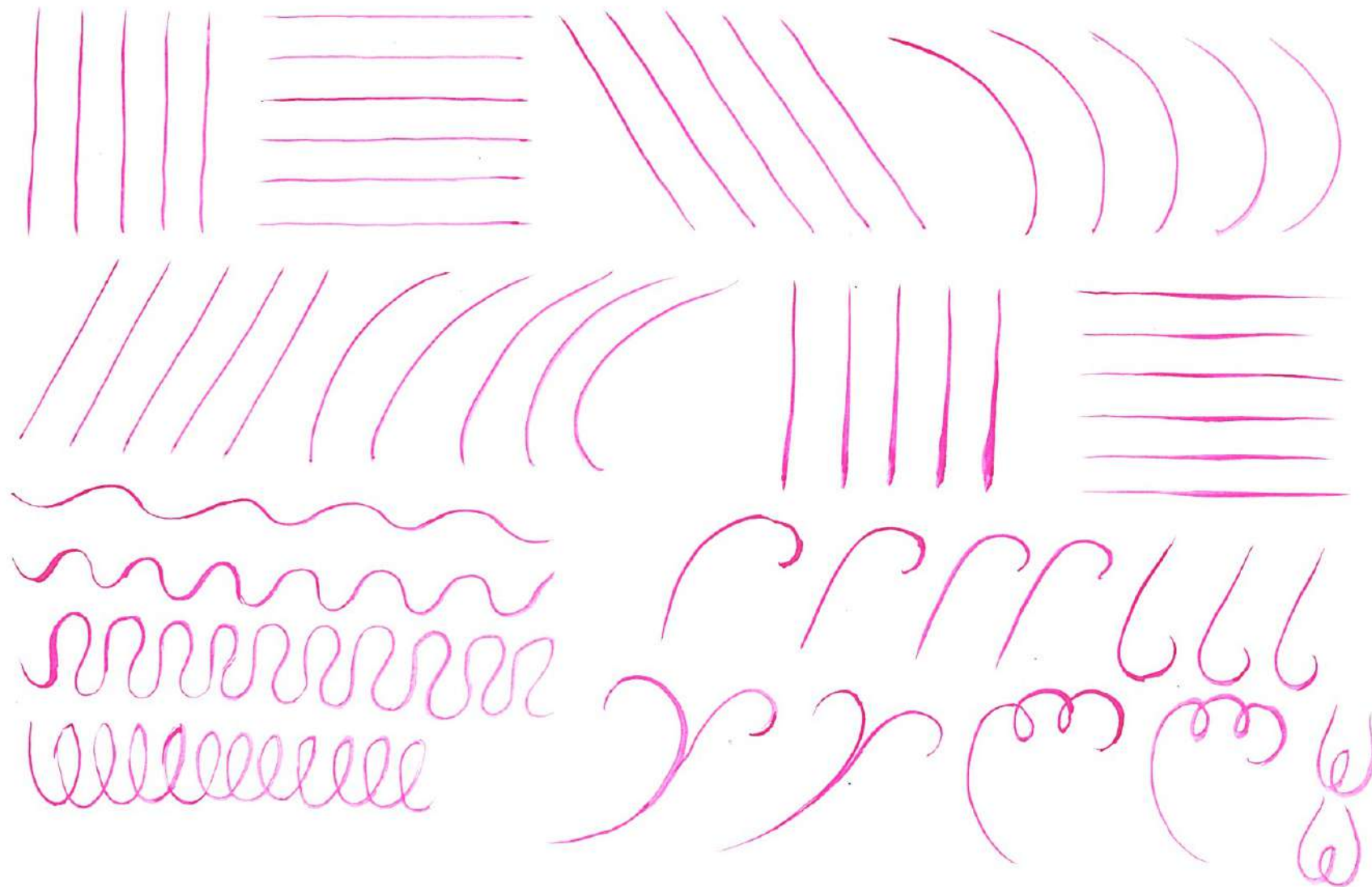
Додаток 10. Поетапний малюнок квітки айстри. Техніки: штампування ватною паличкою, «перехідний мазок»

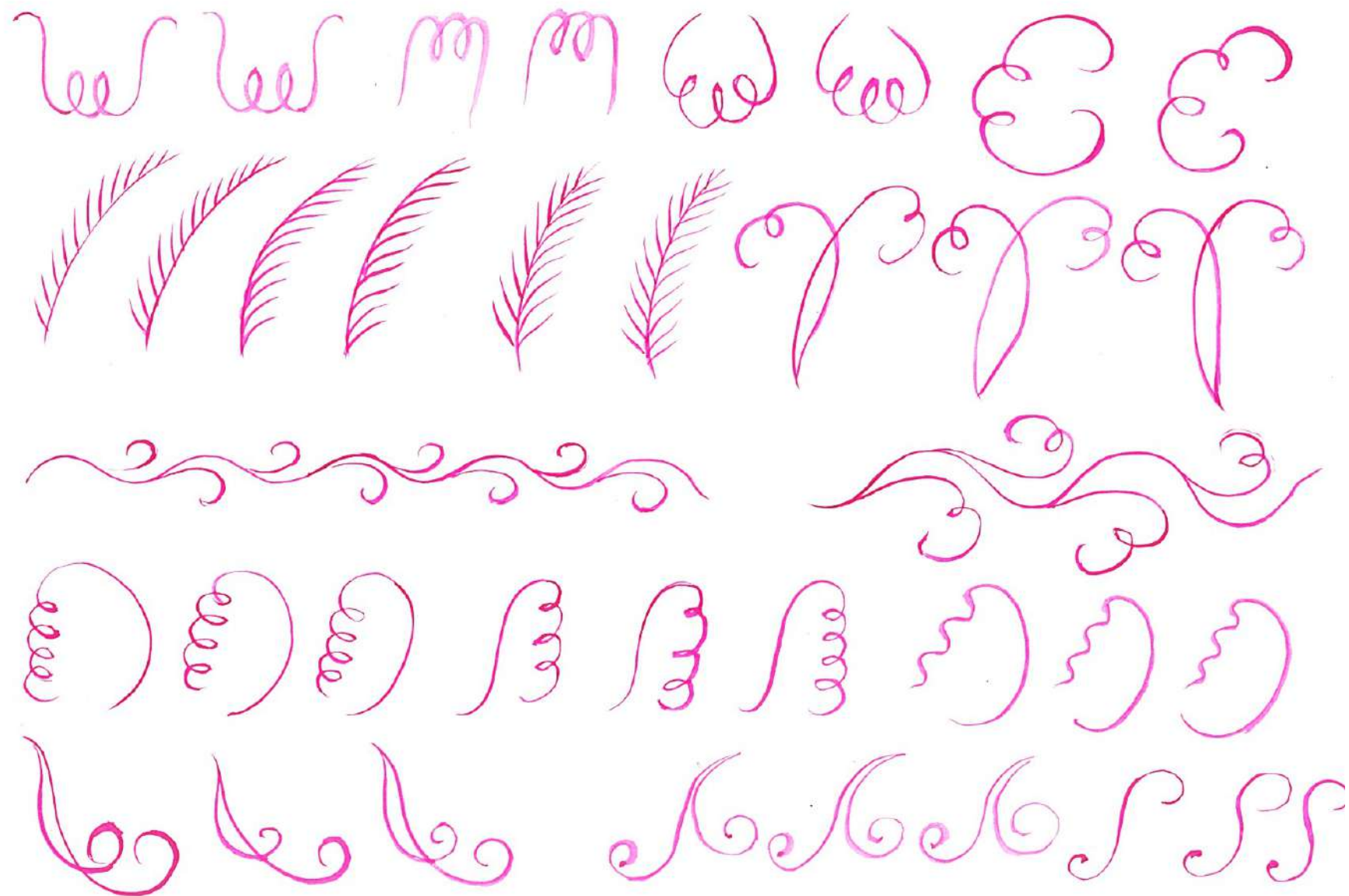
Додаток 11. Малювання елементів котячим пензликом.

Додаток 12. Вправлення у малюванні котячим пензликом.

Додаток 13. Вправління у малюванні різних ліній котячим пензликом

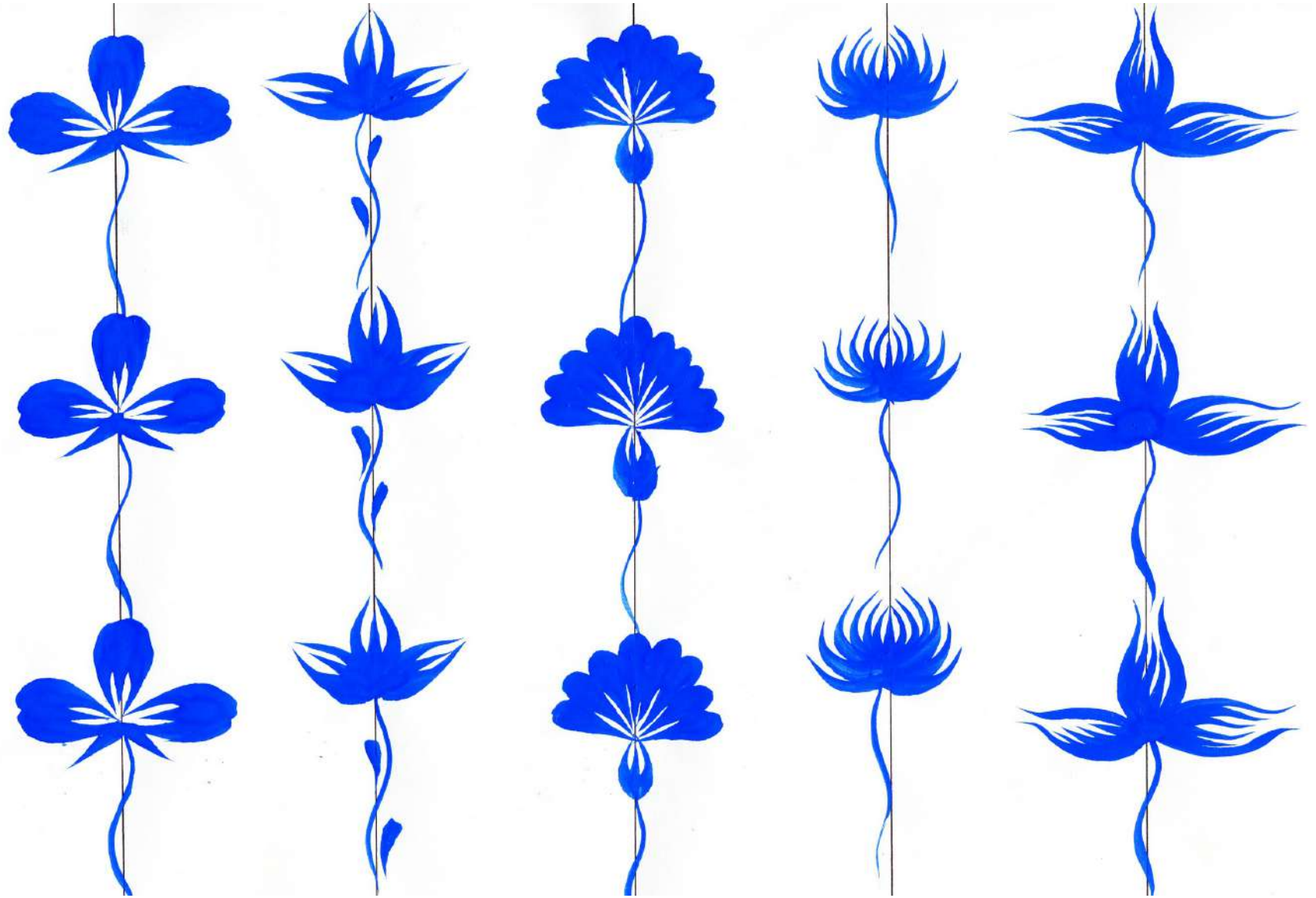
Додаток 14. Вправлення у малюванні різних ліній котячим пензликом

Додаток 15. Малювання «травички»

Додаток 16. Малювання «травички»

Додаток 17. Малювання елементів котячим пензликом.

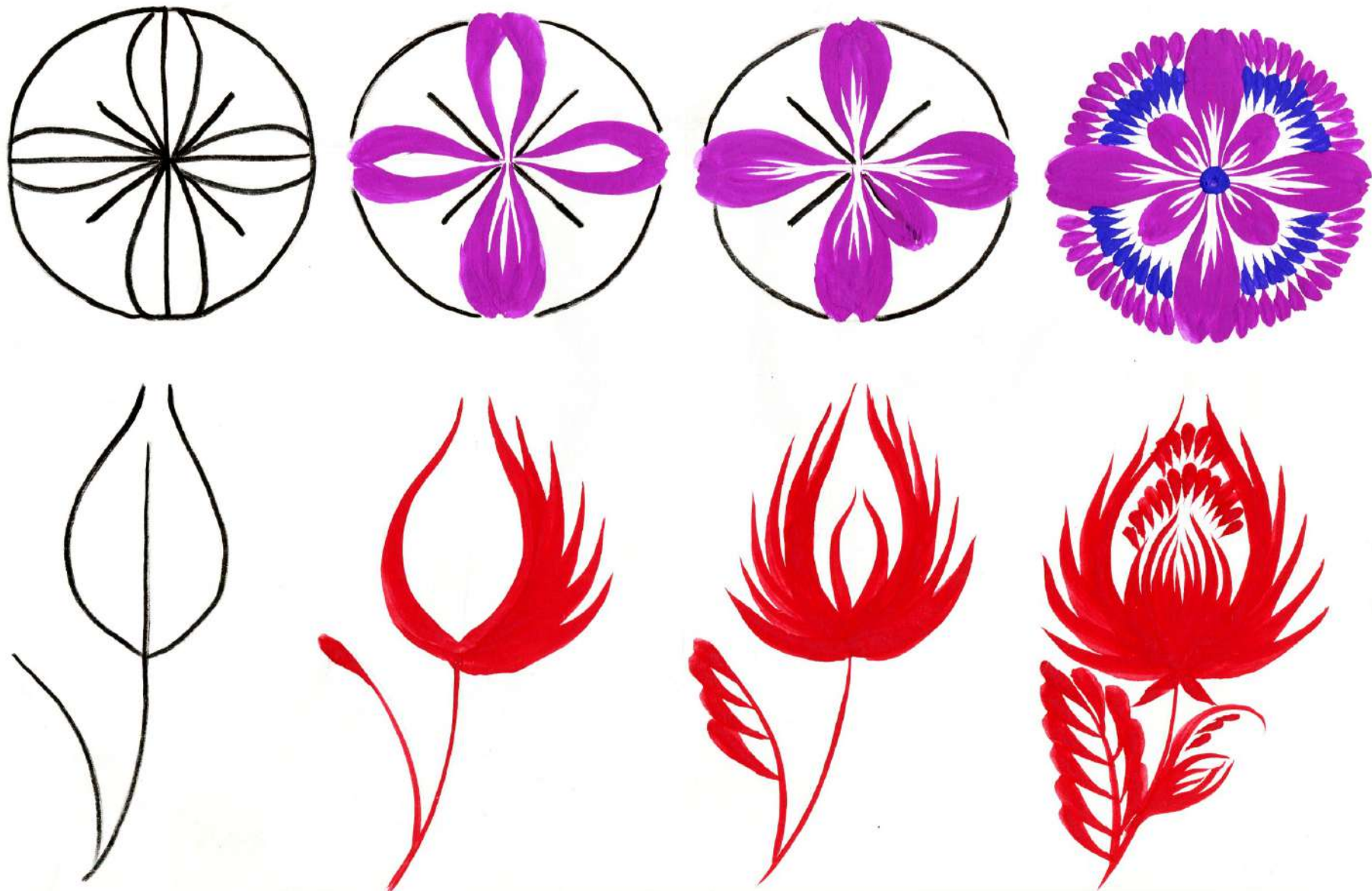
Додаток 18. Малювання «травички» та дрібного листя котячим пензликом

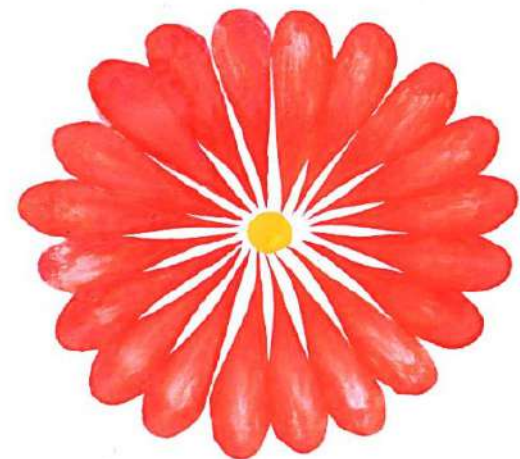
Додаток 19. Зразки листя, виконані котячим пензликом.

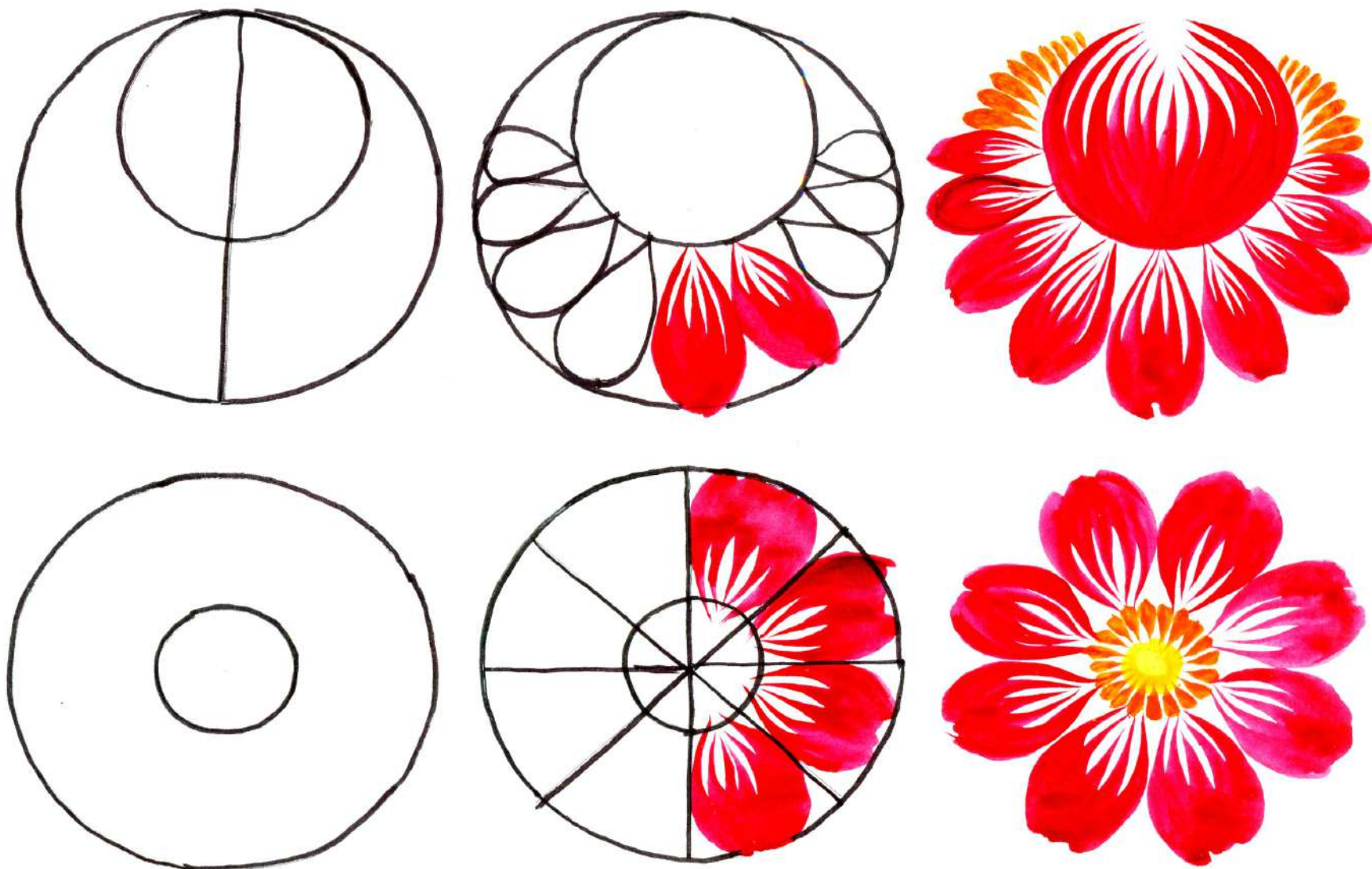
Додаток 20. Малювання елементів котячим пензликом.

Додаток 21. Малювання елементів котячим пензликом

Додаток 22. Квіти у техніці малювання котячим пензликом

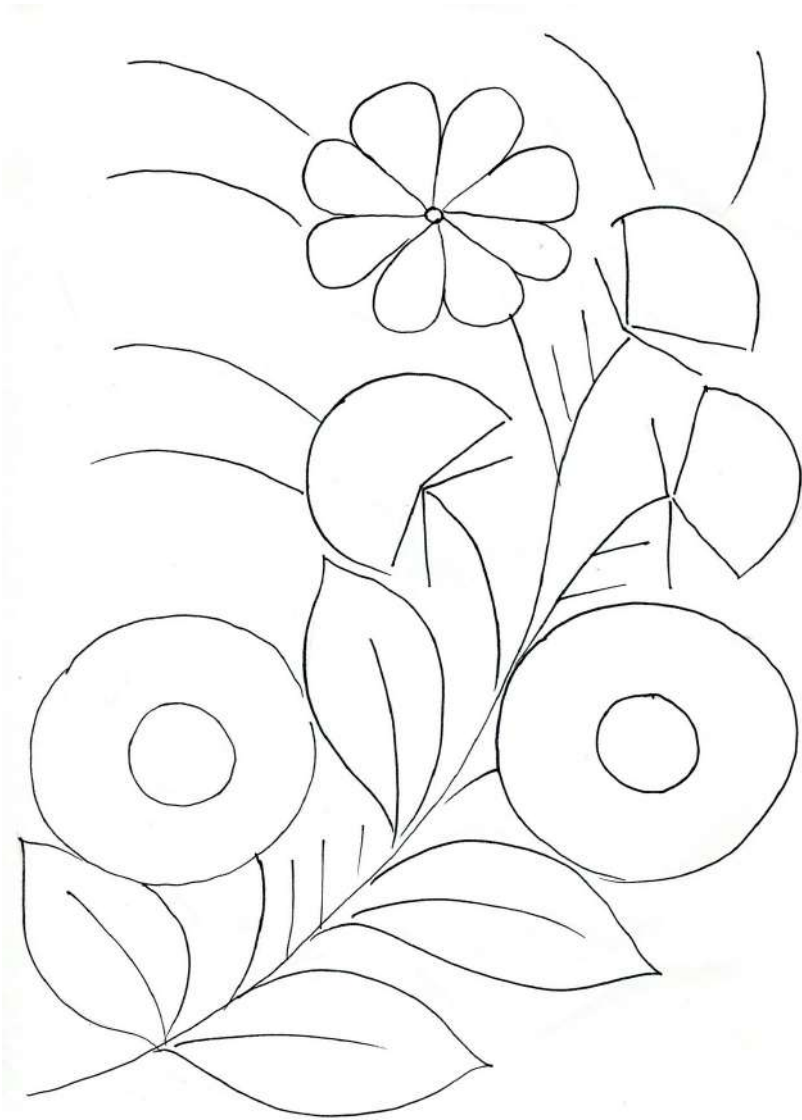
Додаток 23. Поетапне малювання квітів котячим пензликом

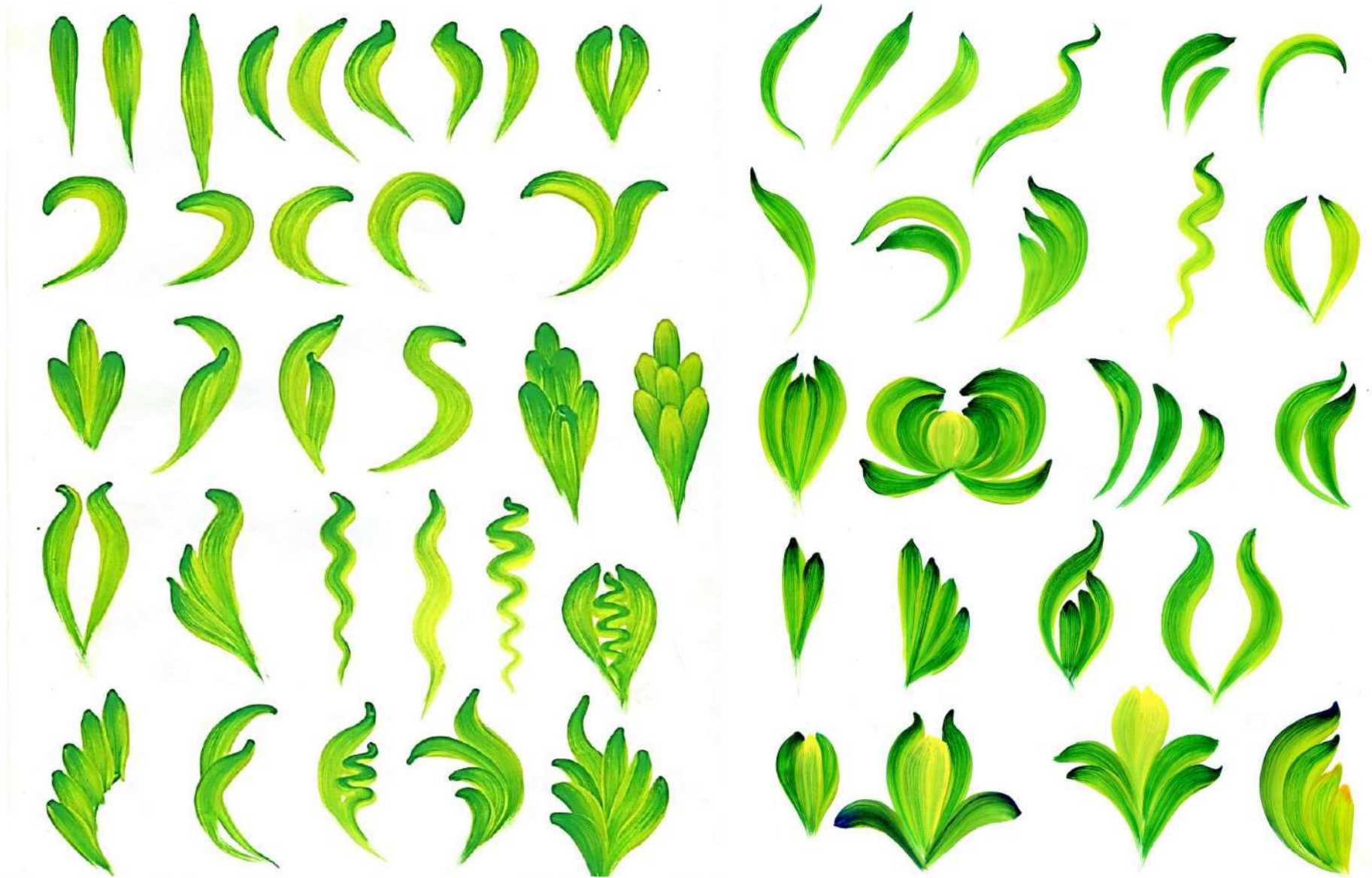
Додаток 24. Бутони та квіти у техніці котячий пензлик

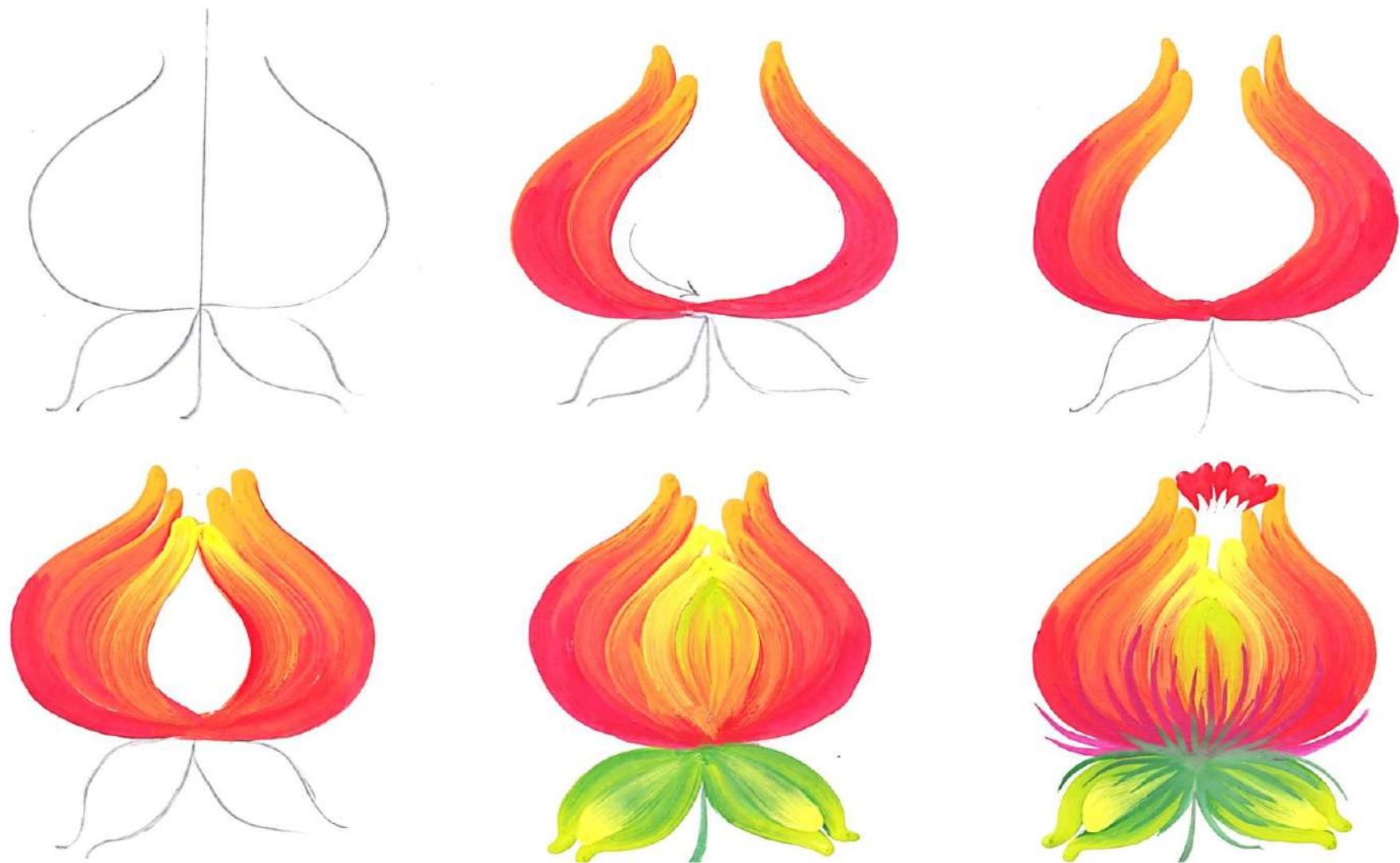
Додаток 25. Квіти у техніці малювання котячим пензликом

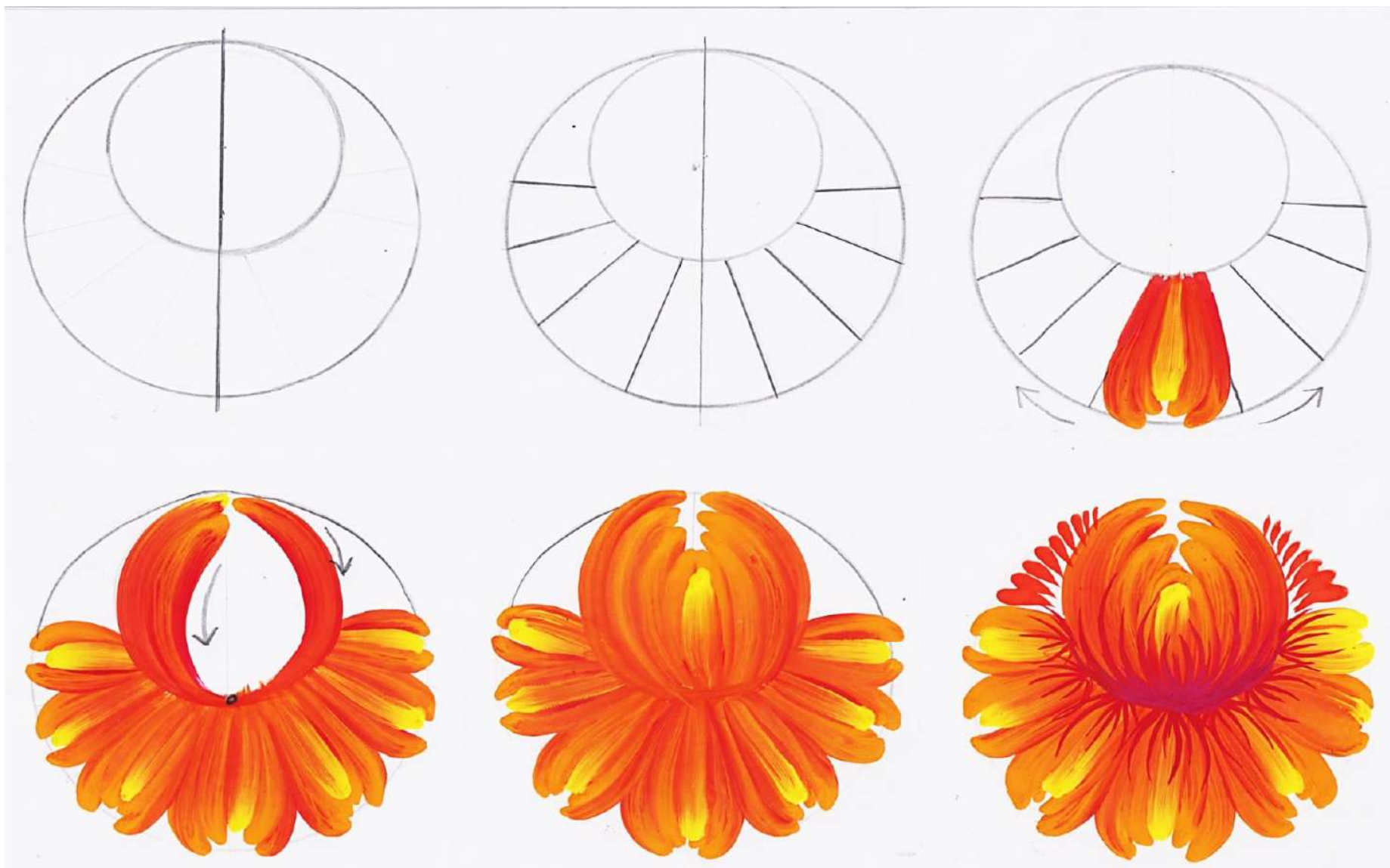
Додаток 26. Малювання композиції у техніці «котячий пензлик». Композиційна схема «гілка»

Додаток 27. Вправи на оволодіння «перехідним мазком»

Додаток 28. Малювання «цибульки» «перехідним мазком»

Додаток 29. Малювання «ружі» в техніці «перехідний мазок»

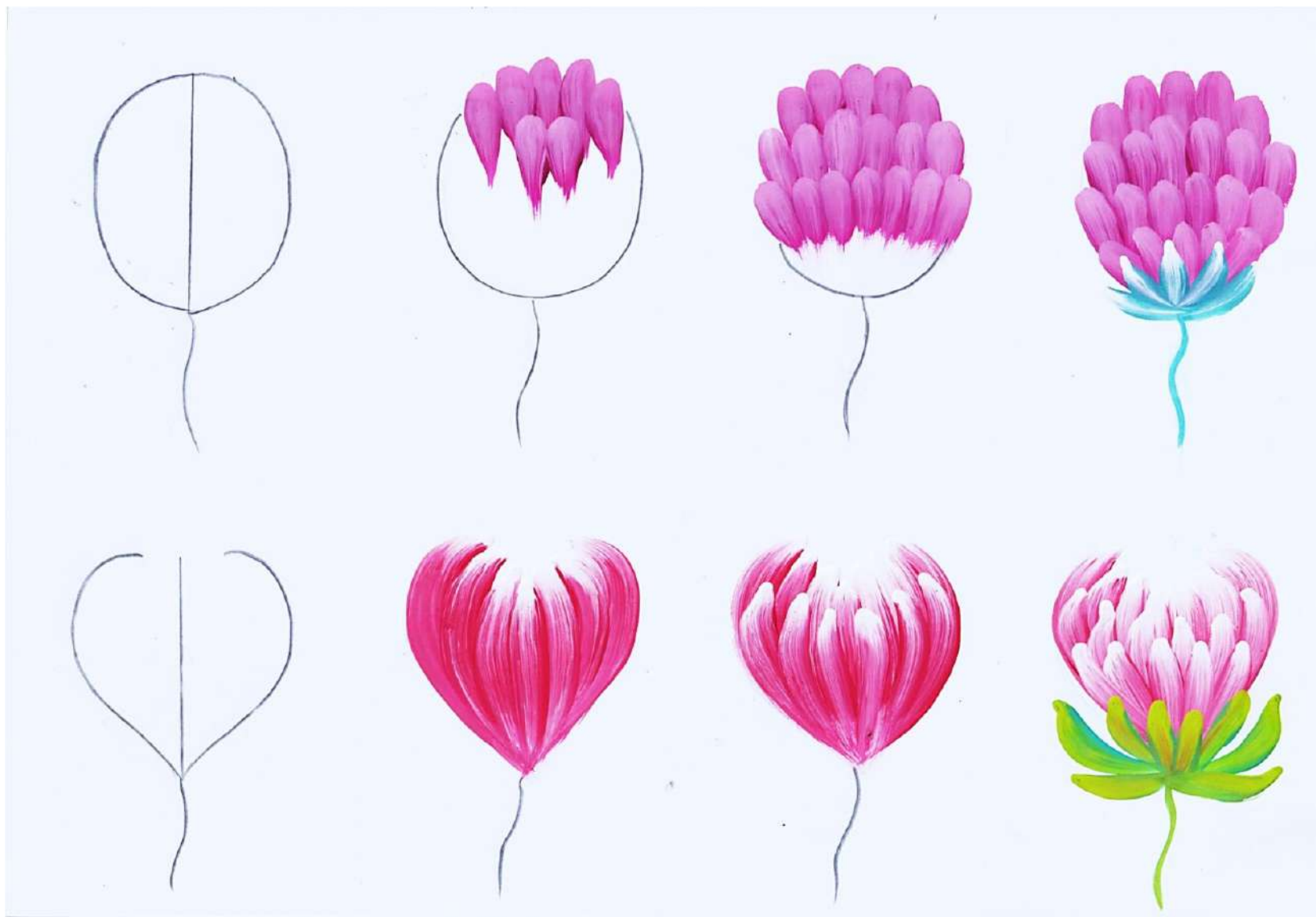
Додаток 30. Малювання «квітки-ягоди» у змішаній техніці

Додаток 31. Види листя, виконані «перехідним мазком»

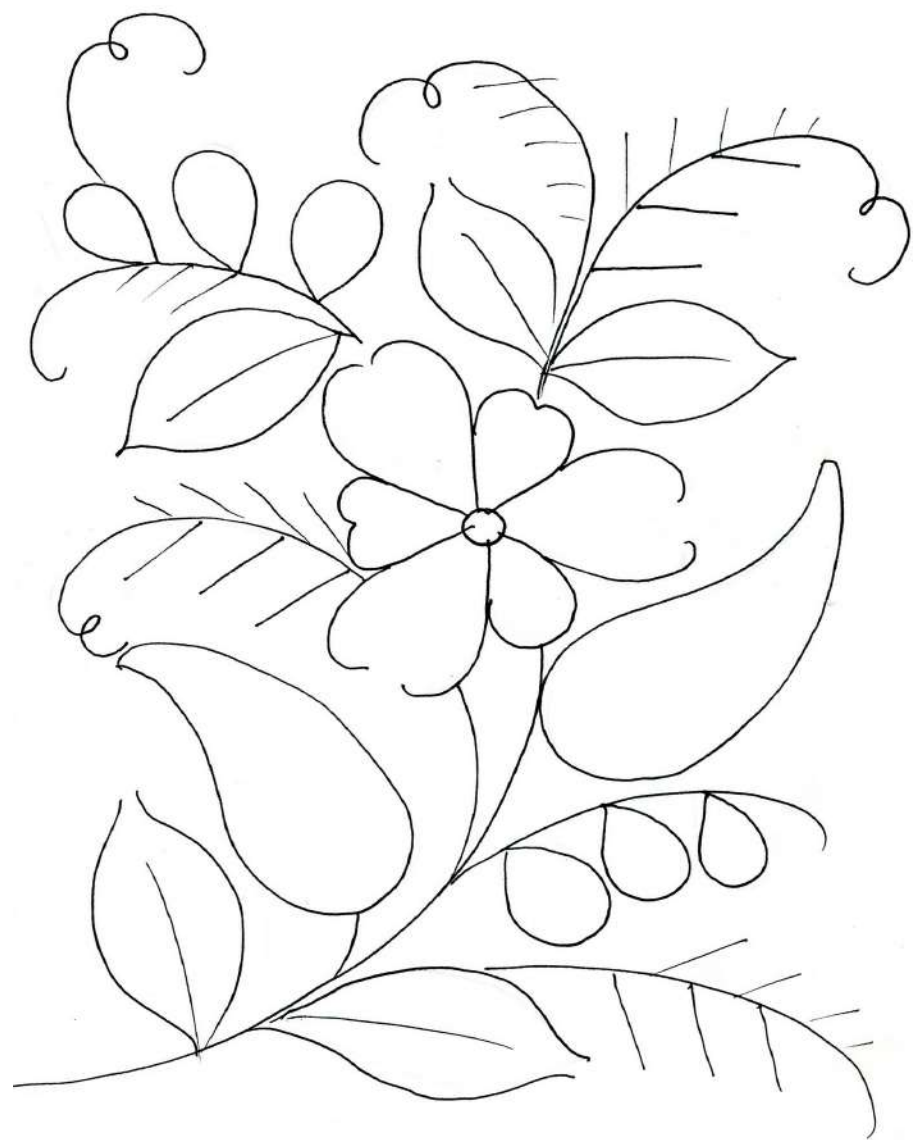
Додаток 32. Зразки передачі об'єму кольором у «перехідному мазку»

Додаток 33. Поетапне малювання. Передача об'єму кольором у техніці «перехідний мазок»

Додаток 34. Поетапне малювання. Передача об'єму кольором у техніці «перехідний мазок»

Додаток 35. Композиція за схемою «гілка» у змішаній техніці («перехідний мазок», «боковий мазок», «кошачка»)

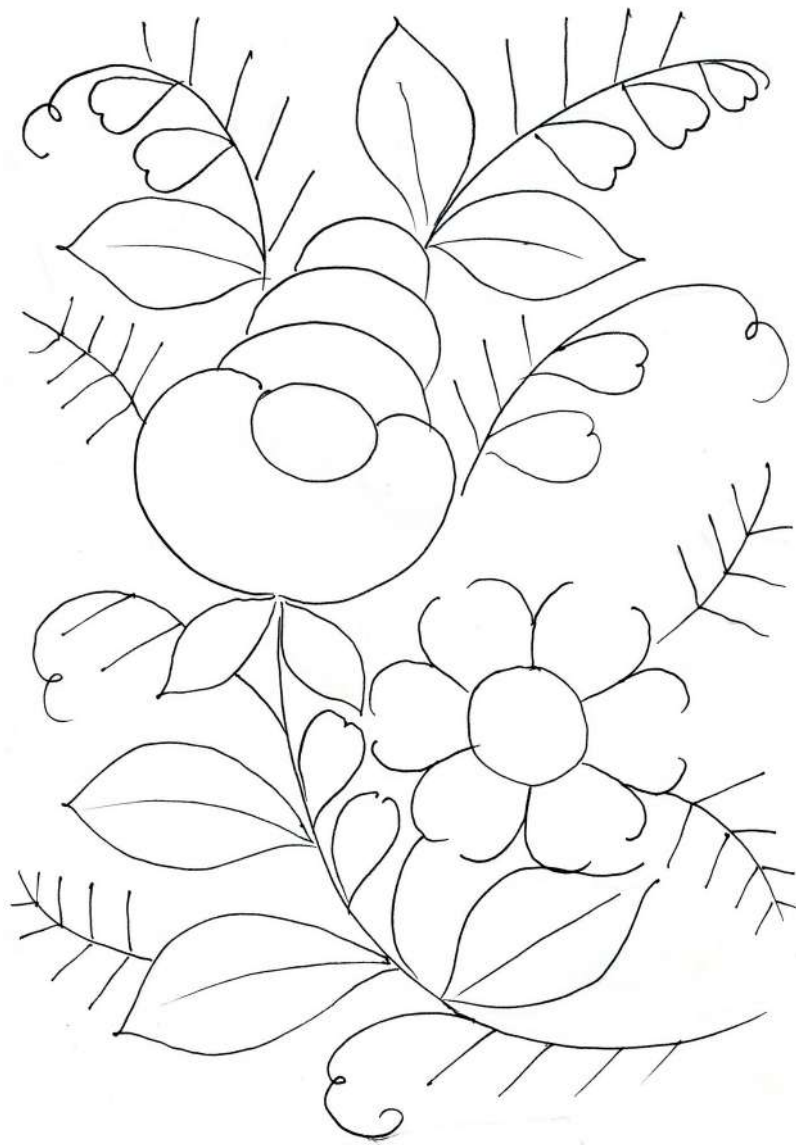
Додаток 36. Елементи «китичка», виконані рогозинкою

Додаток 37. Елементи, що виконують рогозинкою

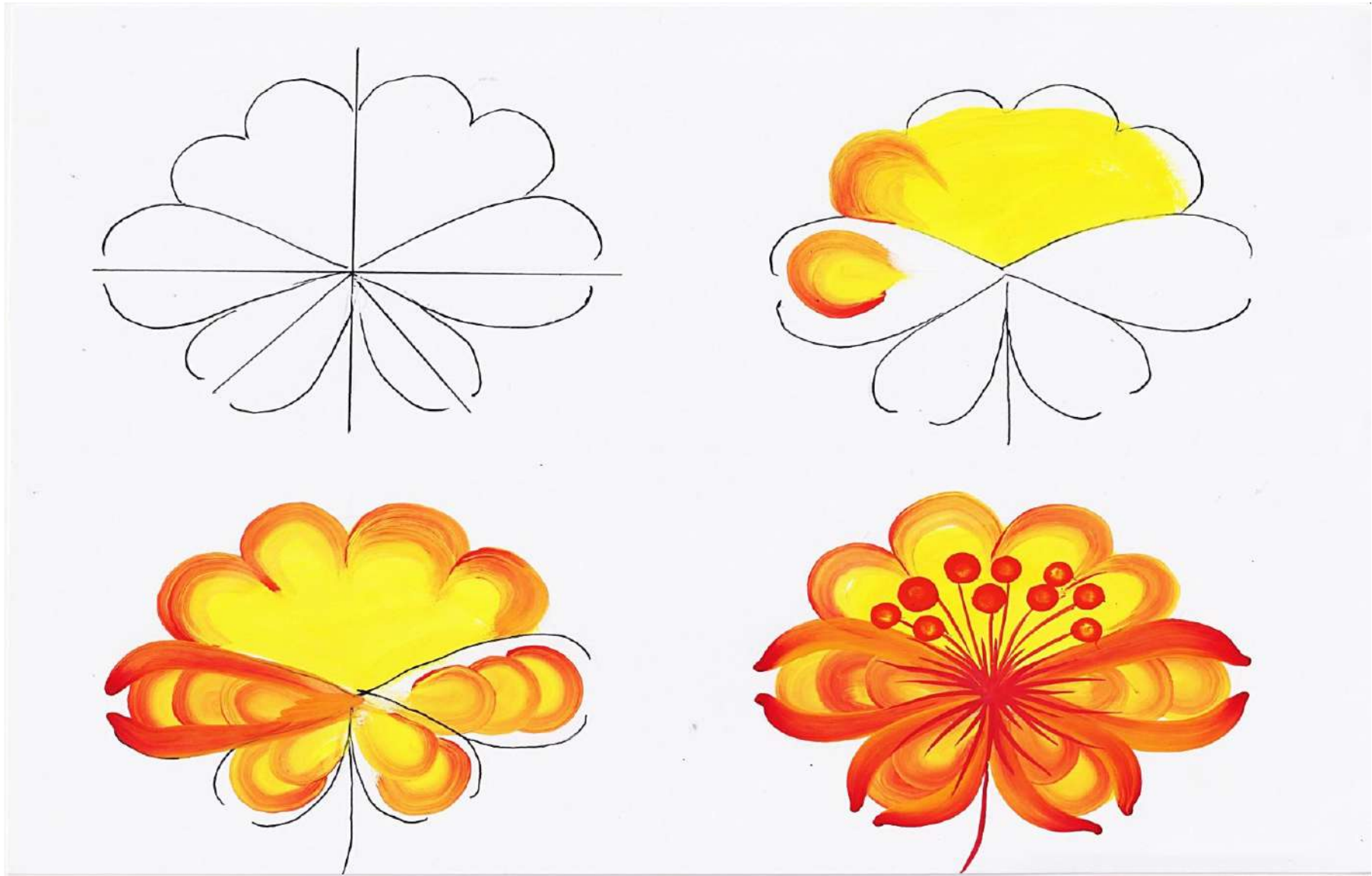
Додаток 38. Малювання «цибульки» у змішаній техніці: «перехідний мазок», рогозина, піпетка, «кошачка»

Додаток 39. Композиція по схемі «квітка». Основна техніка – рогозинка. Допоміжні – «кошачка», «перехідний мазок»

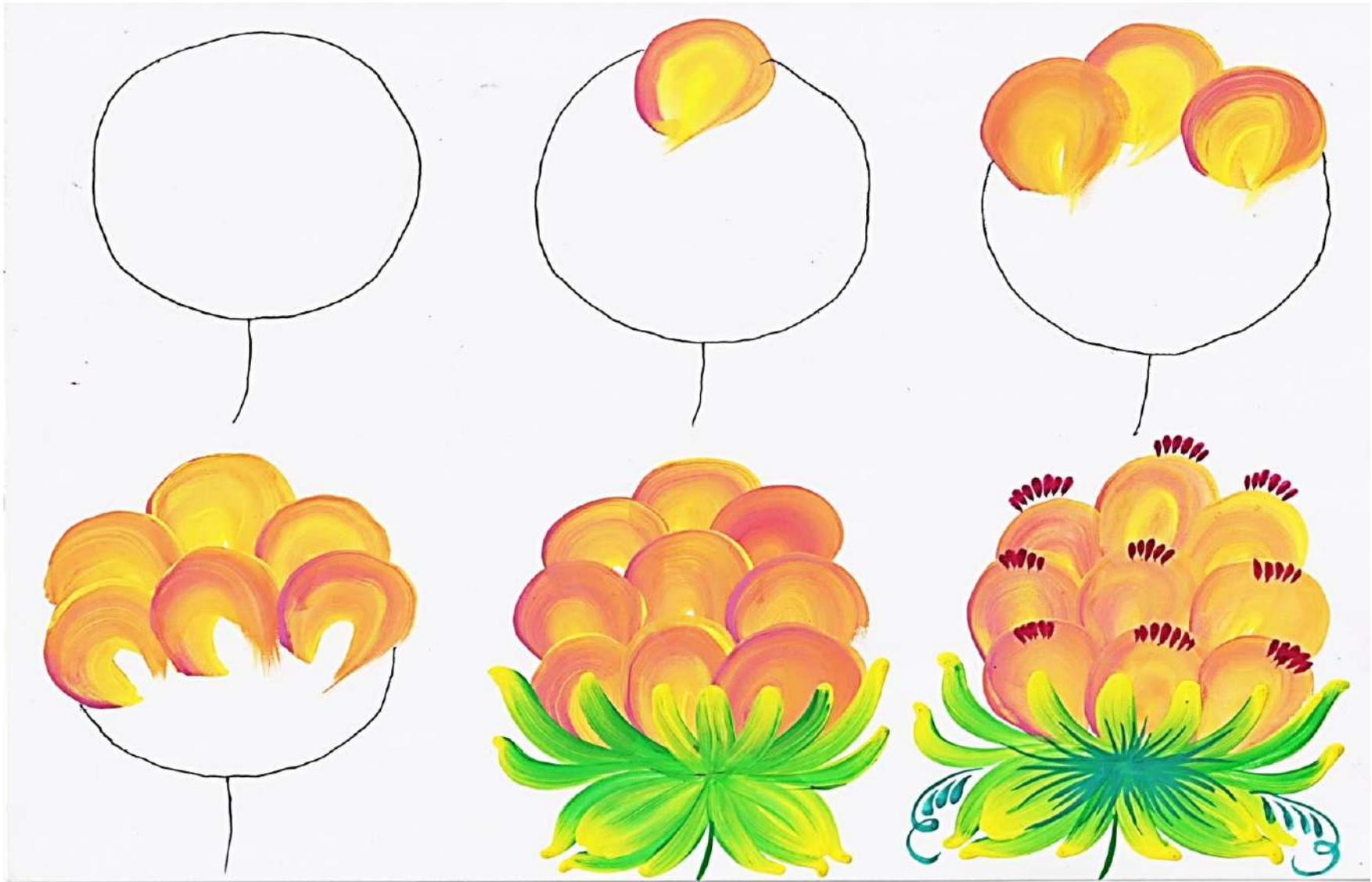
Додаток 40. Елементи, що виконують боковим мазком

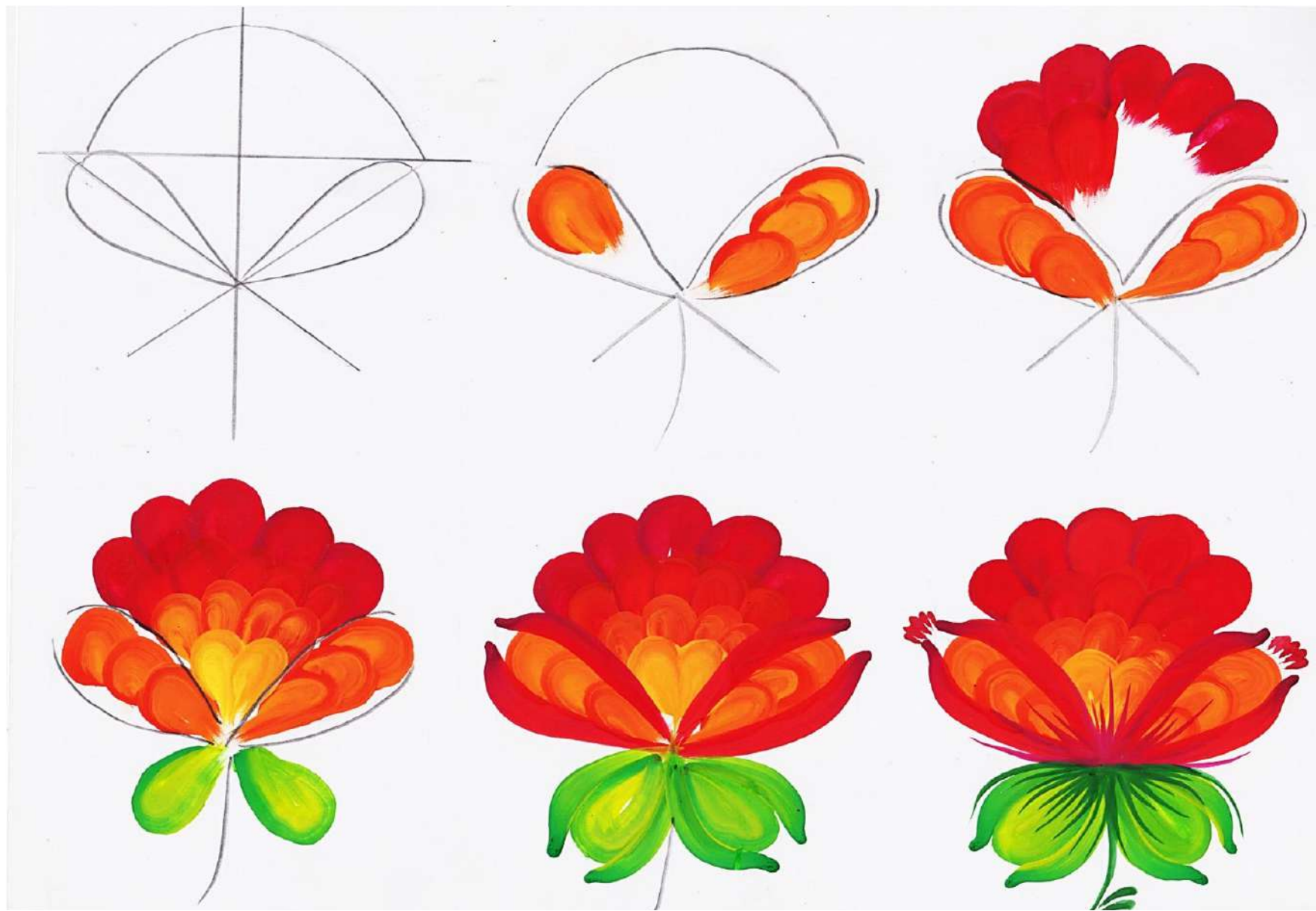
Додаток 41. Поетапне малювання «квітки-метелика», в основі якої – боковий мазок

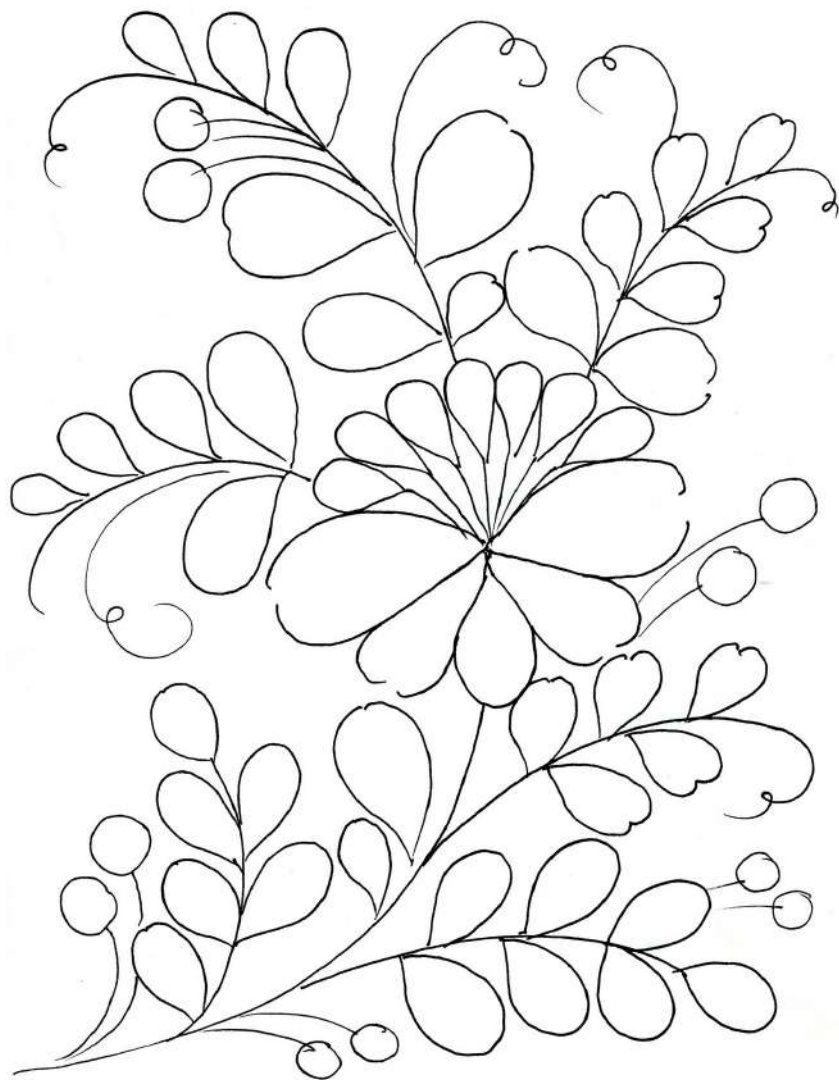
Додаток 42. Поетапне малювання квітки боковим мазком

Додаток 43. Поетапне малювання «квітки-ягоди» боковим мазком

Додаток 44. Поетапне малювання квітки боковим мазком.

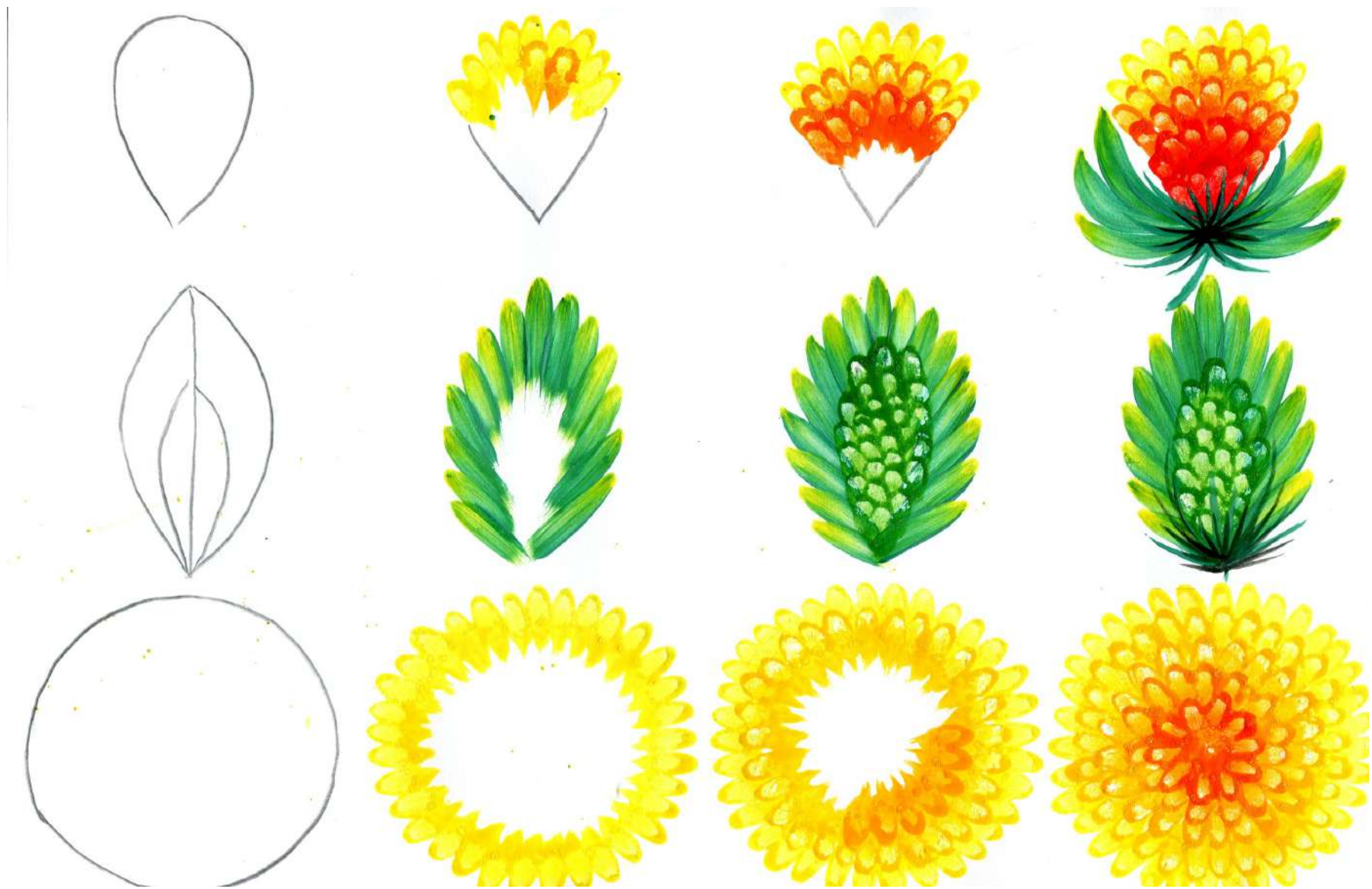

Додаток 45. Композиція за схемою «квітка». Основна техніка – «боковий мазок»

Додаток 46.

Елементи, що виконані у техніці штампування темперними фарбами (з використанням додаткових технік).

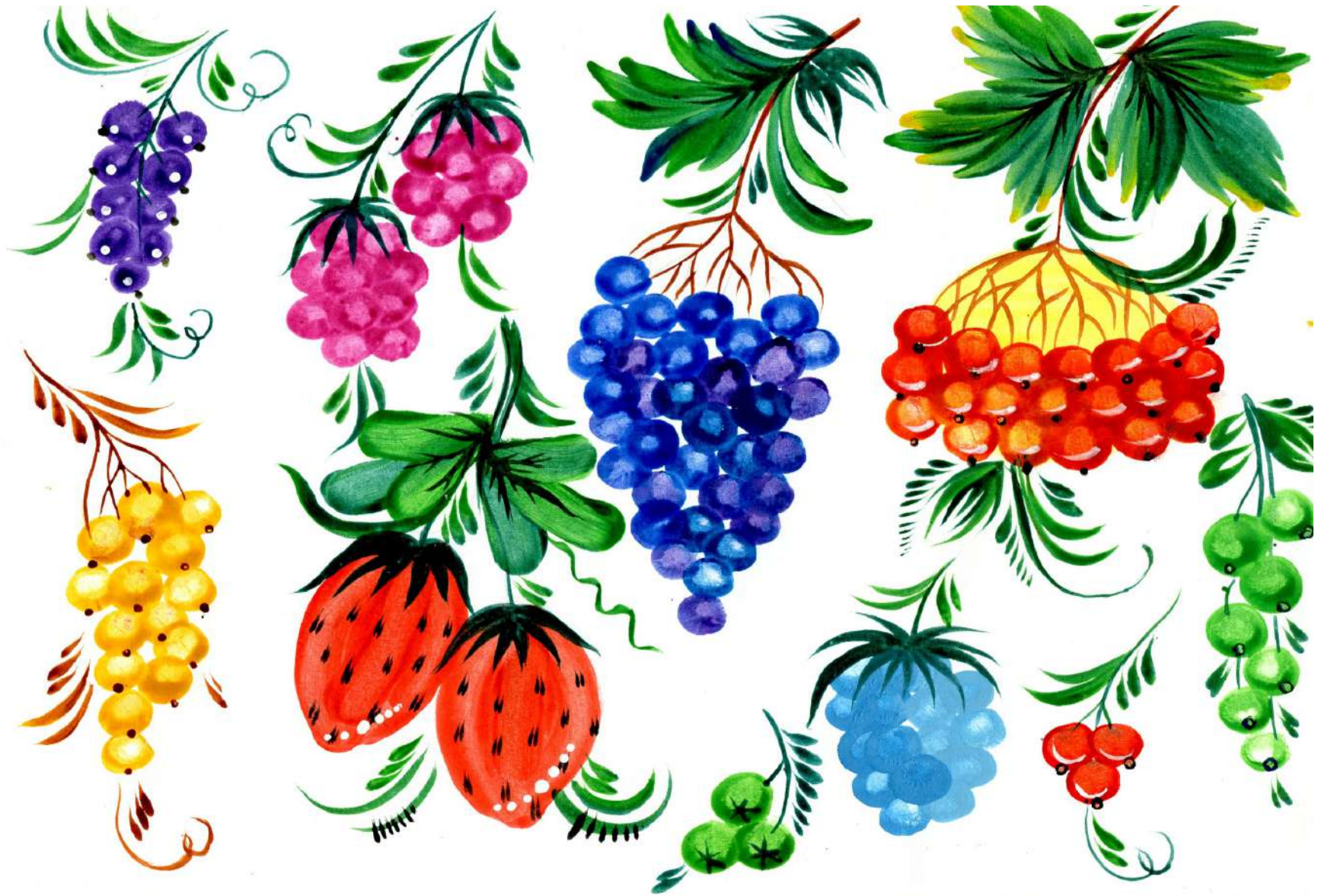

Додаток 47. Поетапне малювання елементів, що виконуються штампуванням темперними фарбами.

Додаток 48.

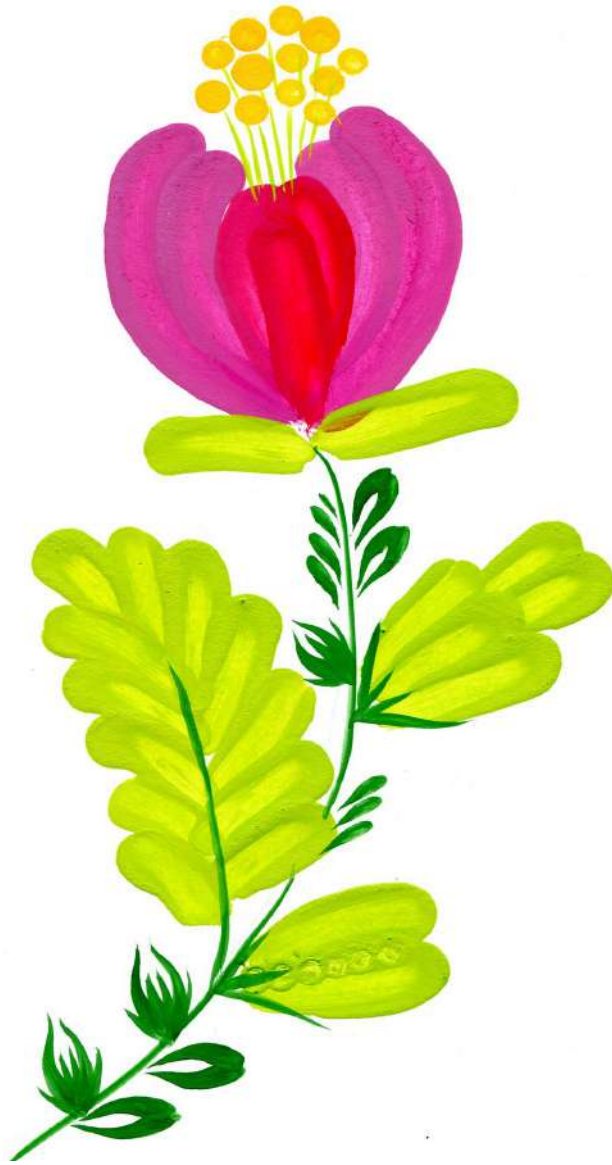
Різновиди «китичок» (суцвіть пуп'янків). Техніка виконання різна («кошачка», рогозинка, перехідний мазок)

Додаток 49. Ягоди в петриківському розписі. Техніка штампування пальцем, соскою, ватною паличкою

Додаток 50. Роль «прожилок», дрібних деталей для завершеності елементів

Додаток 51. Роль «прожилок», дрібних деталей для завершеності елементів

Додаток 52. «Квіти-китиці» (суцвіття) у різних техніках виконання

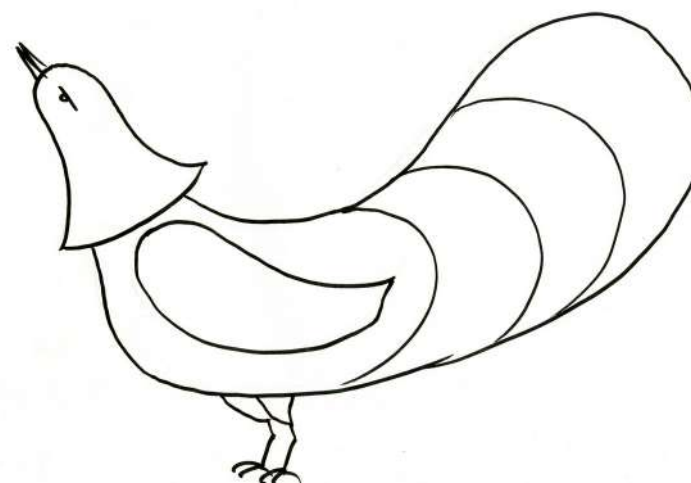
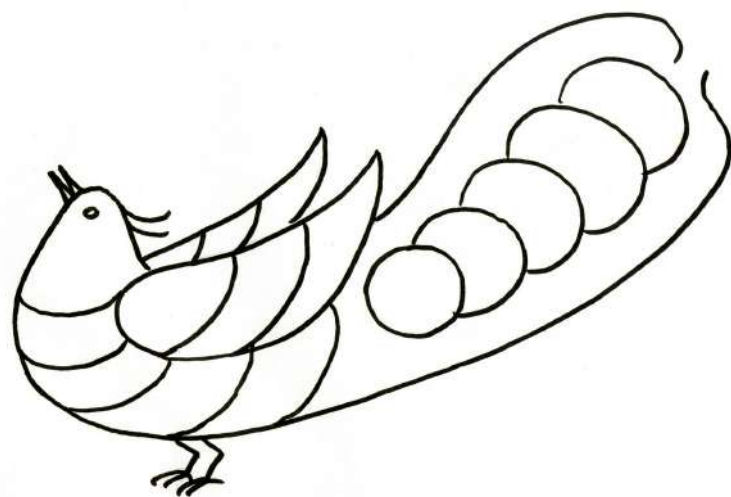
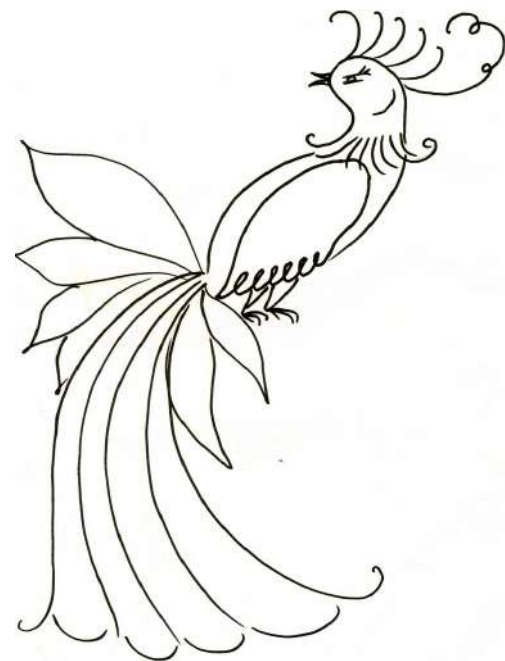
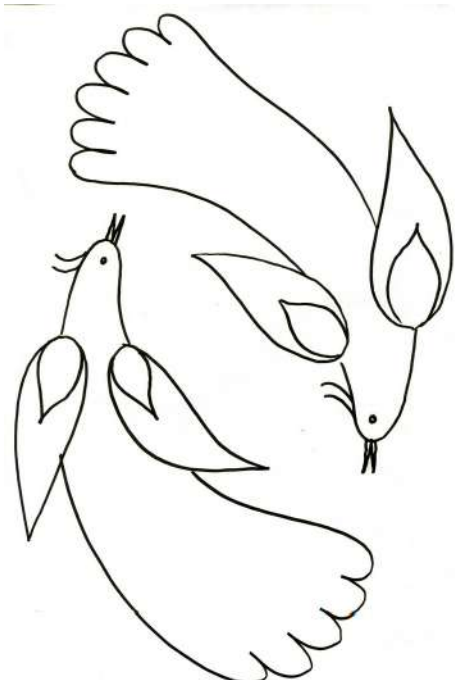
Додаток 53. Різновиди «квітки-цибульки»

Додаток 54. Різновиди «квітки-метелика»

Додаток 55. Приклад стилізації птахів у петриківському розписі. Роботи автора

Додаток 56. Схеми положення птахів

Додаток 57. Зразки малювання птаха у різних техніках

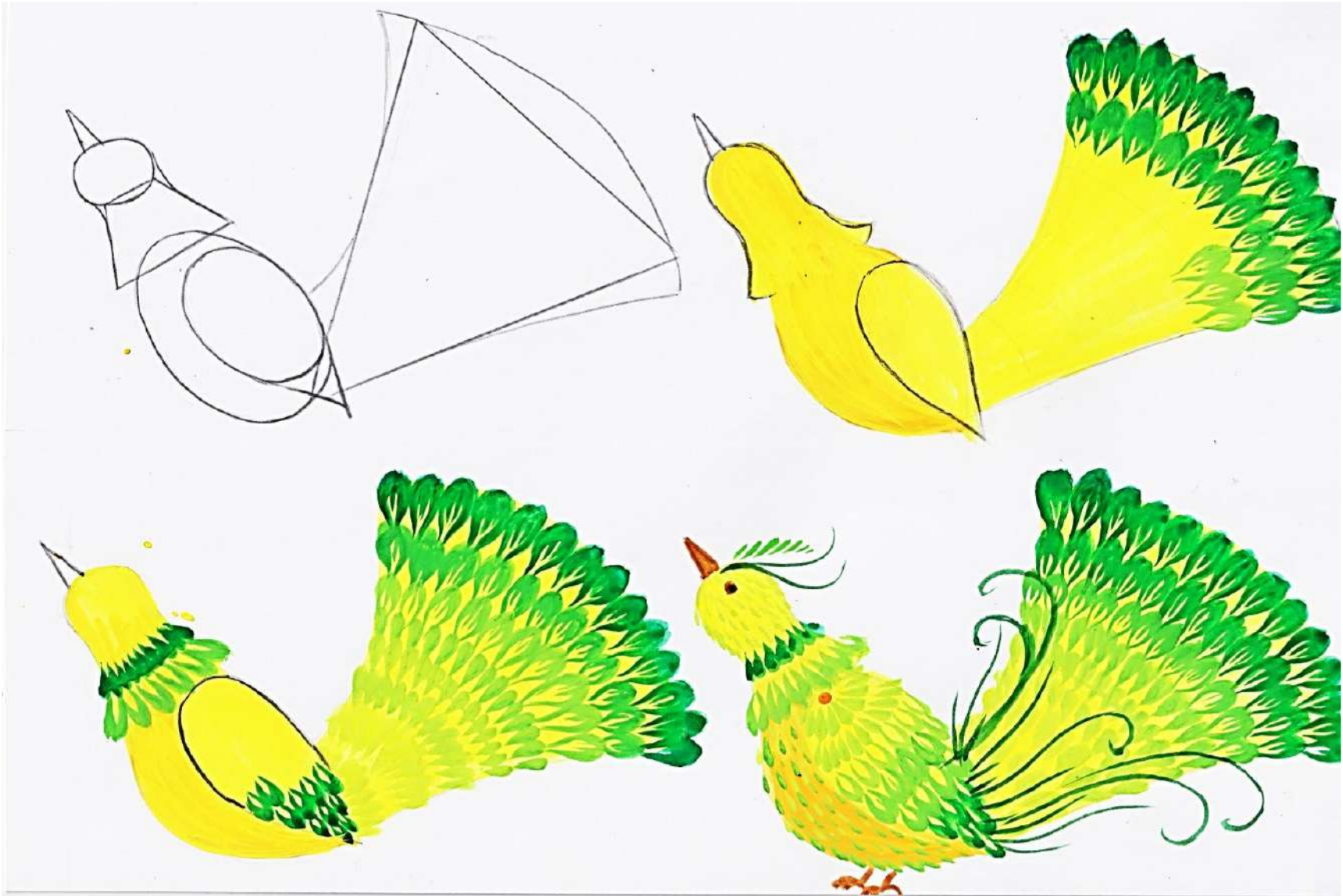
Додаток 58. Зразки декорування голови птахів

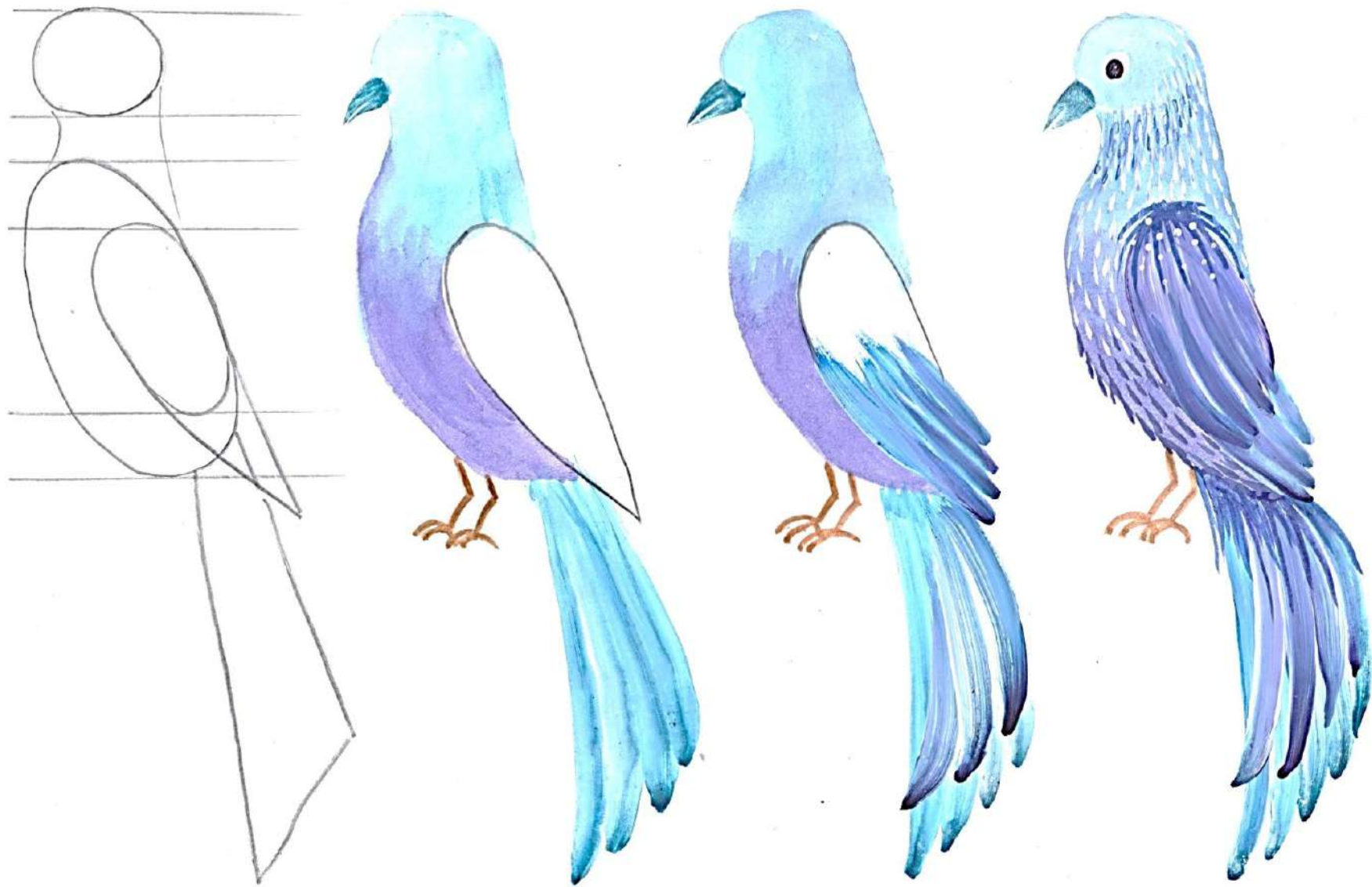
Додаток 59. Поетапне малювання птаха у змішаній техніці

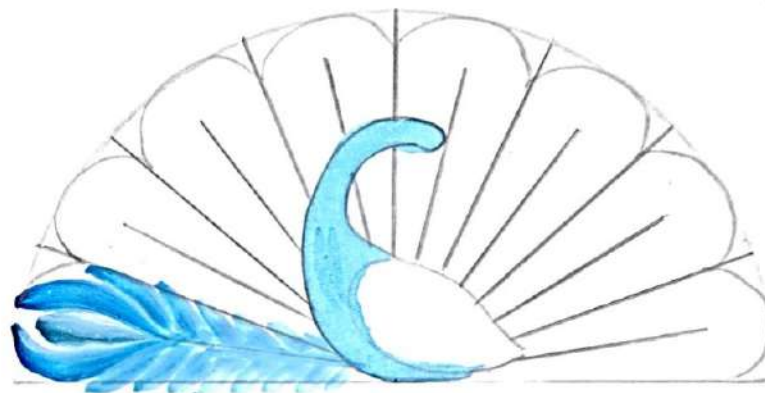
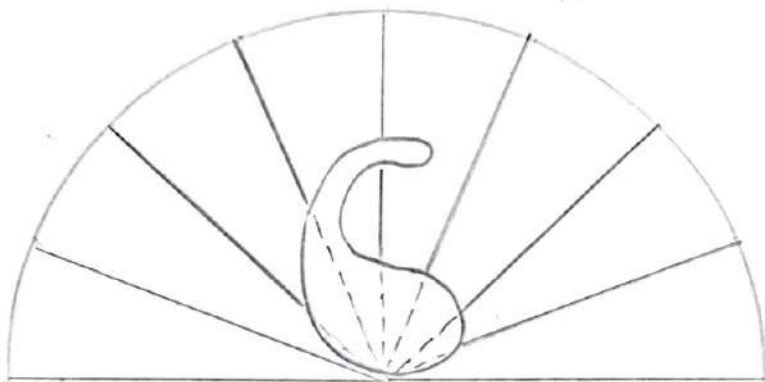
Додаток 60. Поетапне малювання птаха у змішаній техніці

Додаток 61. Поетапне малювання птаха у змішаній техніці

Додаток 62. Послідовність малювання голуба

Додаток 63. Поетапне малювання павича

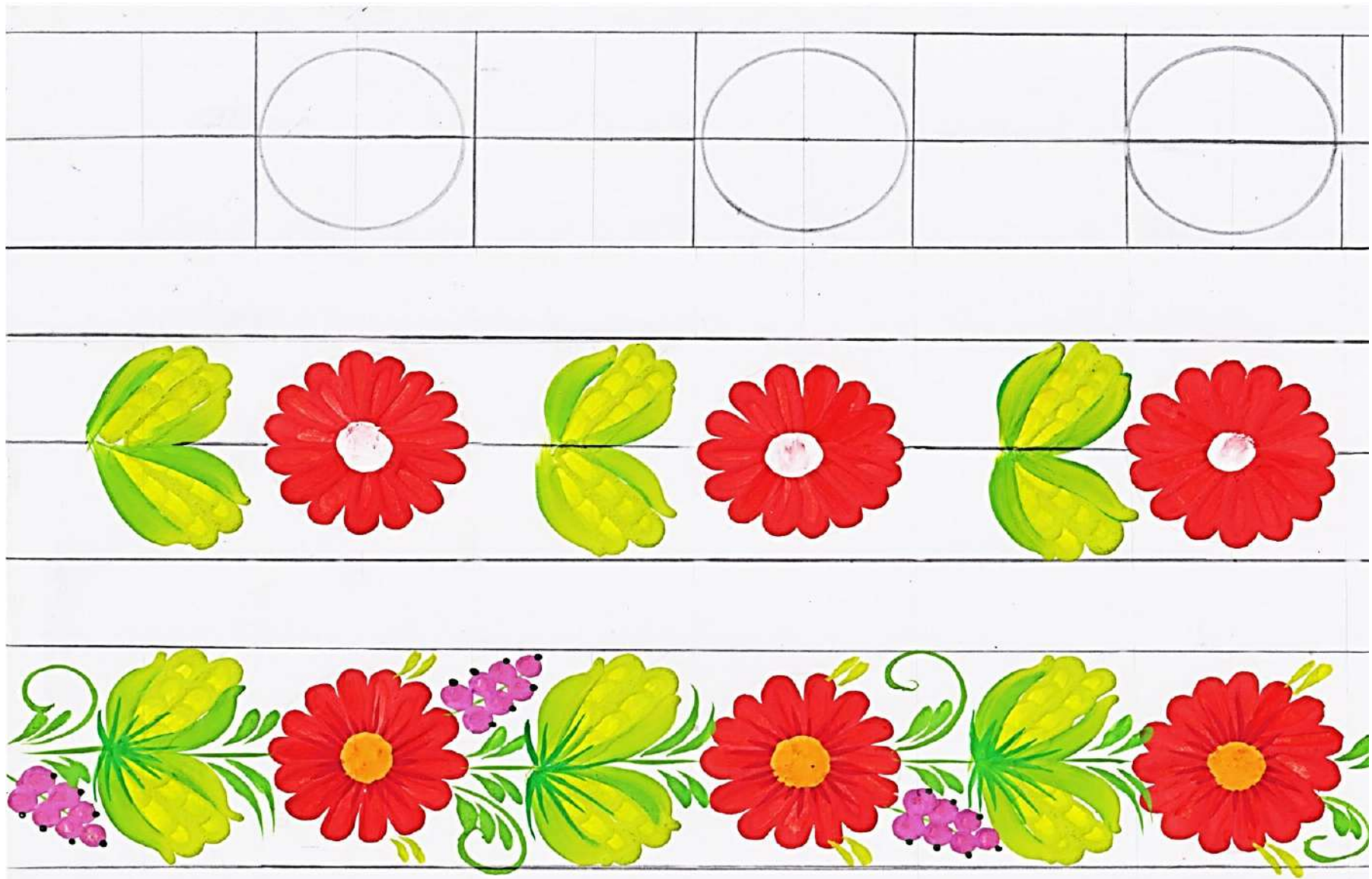
Додаток 64. Малювання птаха у змішаній техніці (штампування темперною фарбою, «перехідний мазок», «кошачка»)

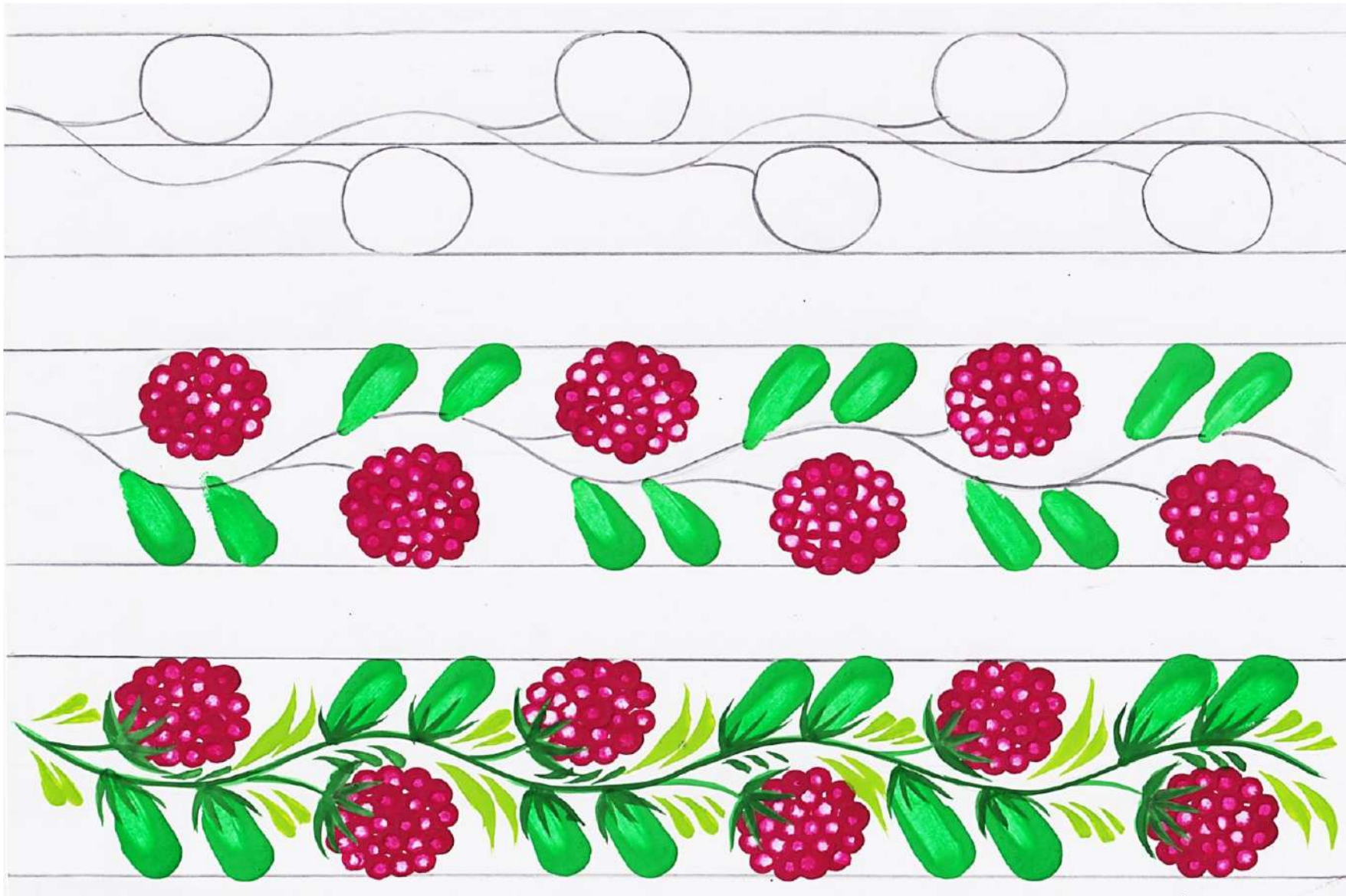
Додаток 65. Поетапне малювання комах (бабка, метелик).

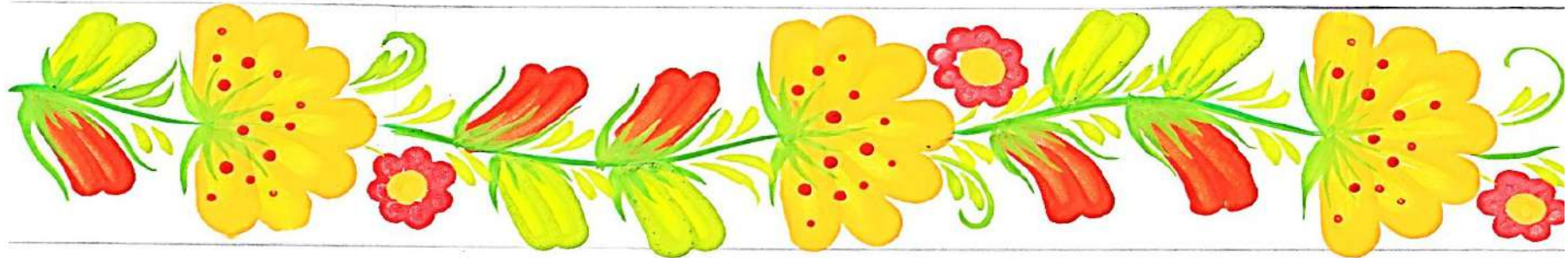
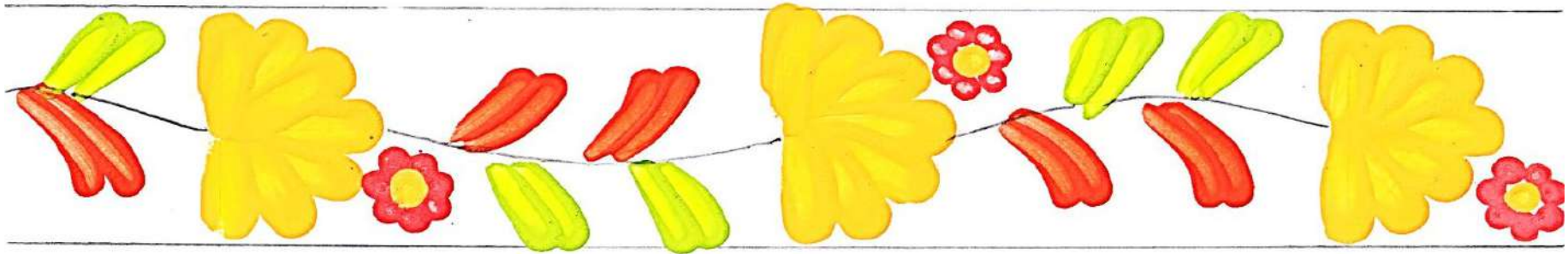
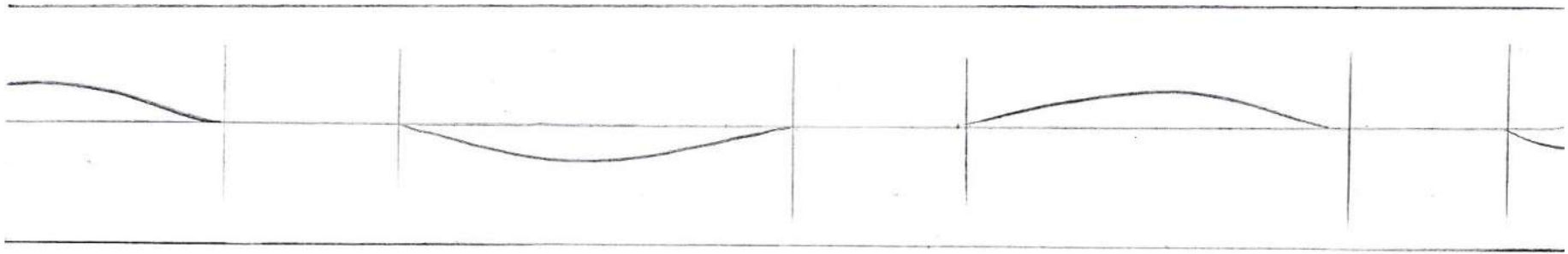
Додаток 66. Зразки «бігунців», виконані у різних техніках

Додаток 67. Поетапне малювання «бігунця»

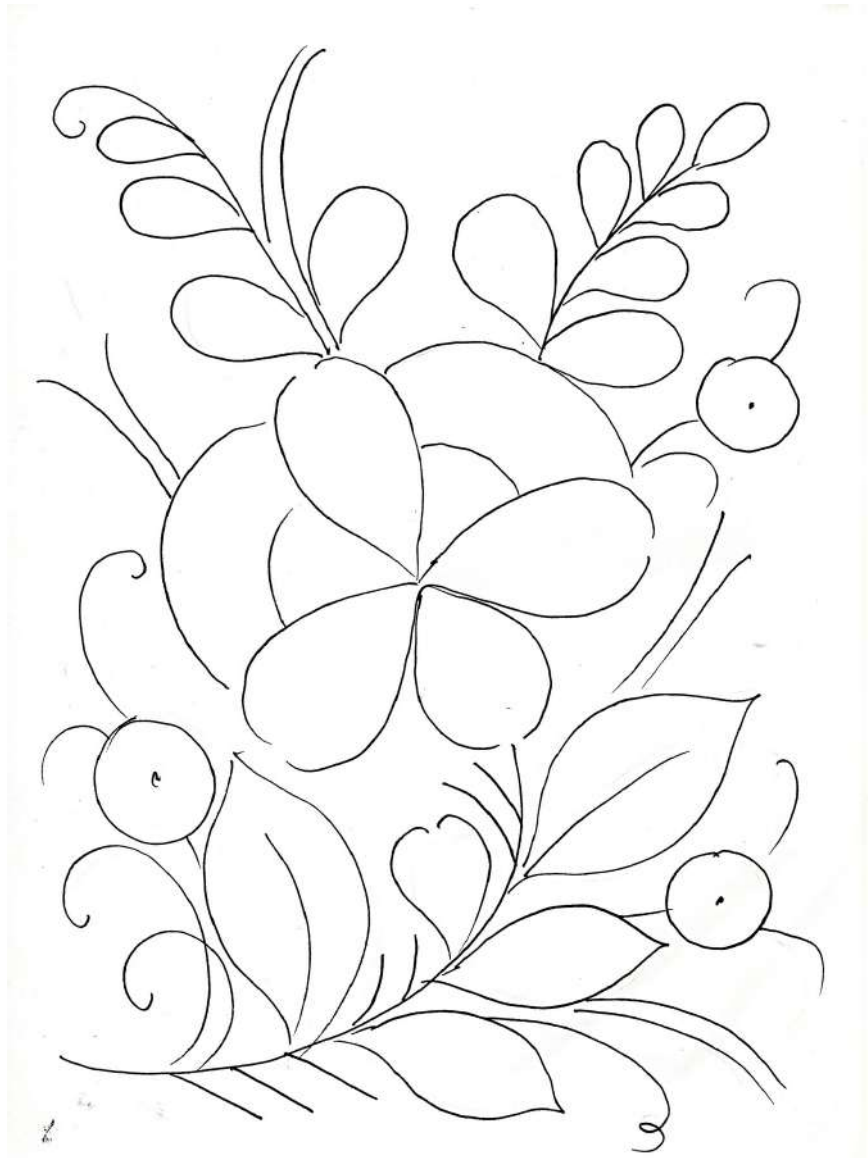
Додаток 68. Поетапне малювання «бігунця»

Додаток 69. Поетапне малювання «бігунця»

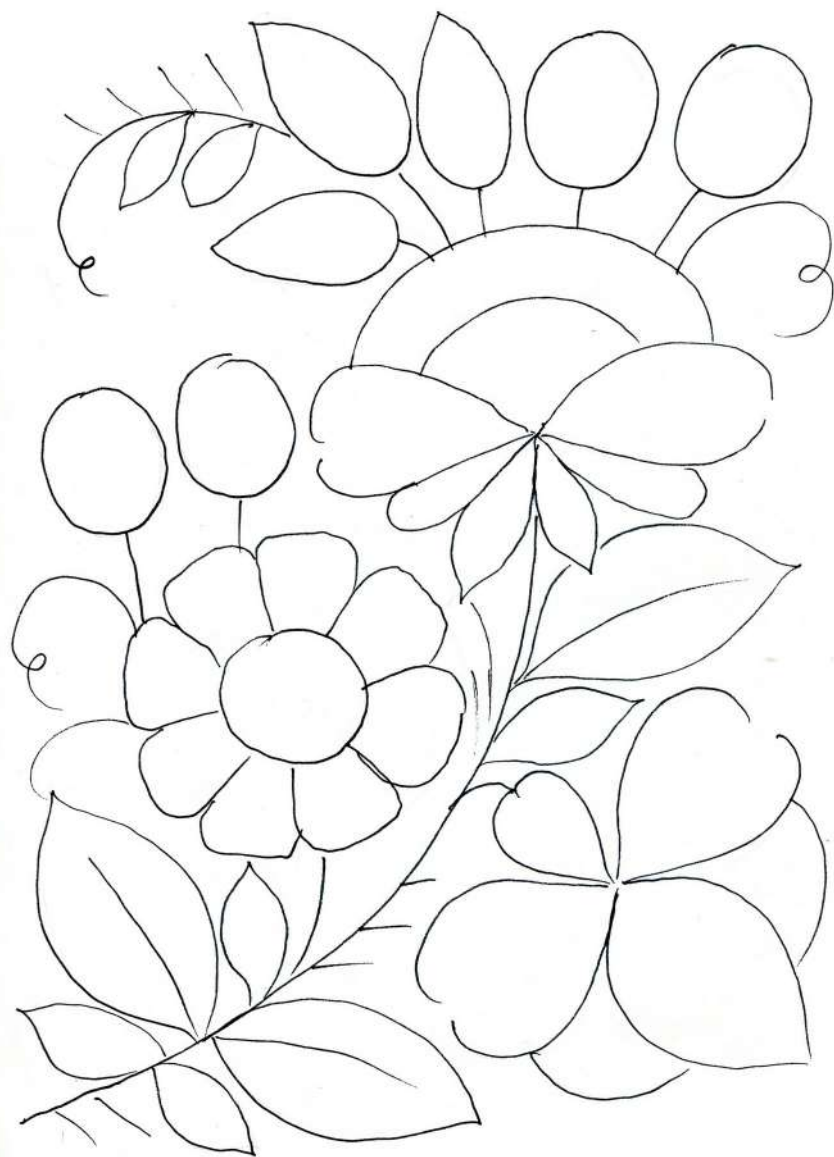
Додаток 70. «Фриз» - орнаментальна композиція із трьох «бігунців»

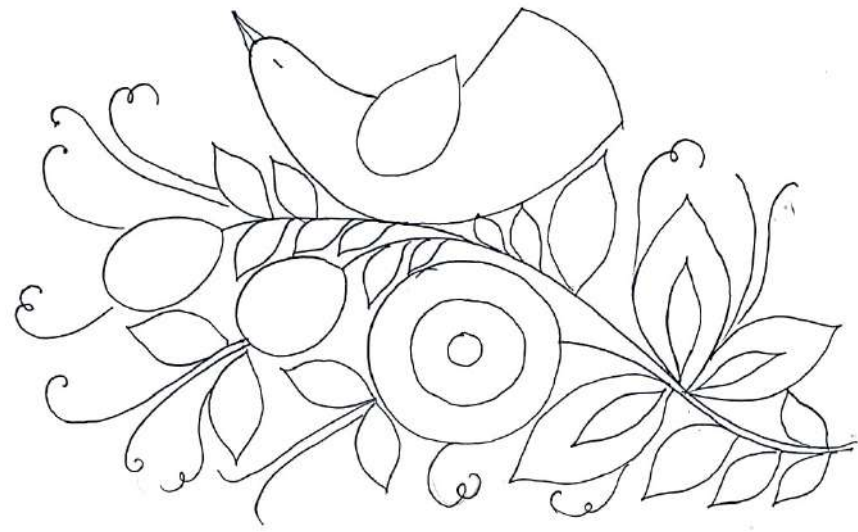
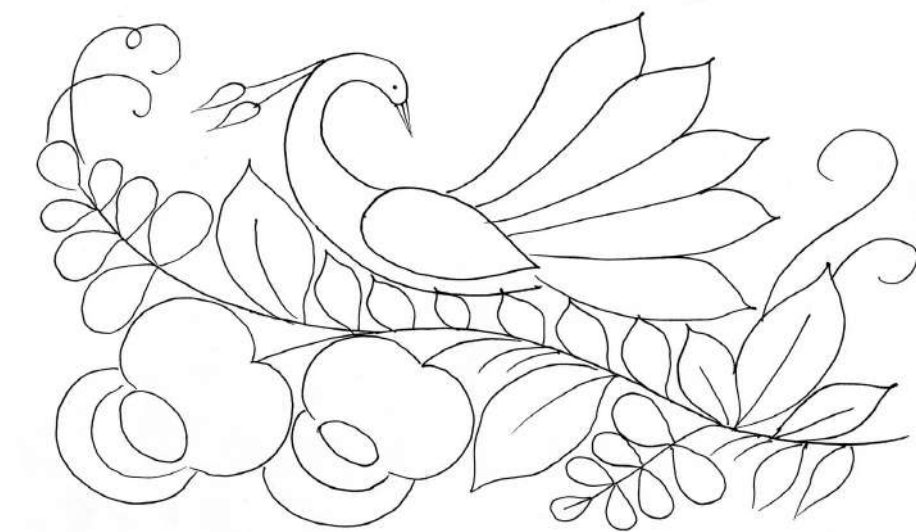
Додаток 71. Малювання композиційної схеми «квітка»

Додаток 72. Композиційна схема «гілка».

Додаток 73. Малювання композиції «гілка» у змішаній техніці (малювання пальцем, «перехідний мазок», «кошачка»)

Додаток 74. Композиції з птахами. Техніки змішані. Передача об'єму, фактури кольором в техніці «перехідний мазок»

Додаток 75. Зразки композицій в колі. Композиція «розетка». Композиція «розетка» з «бігунцем»

Додаток 76. Зразки композицій в колі. Довільна композиція «гілка». Композиція «бігунець».

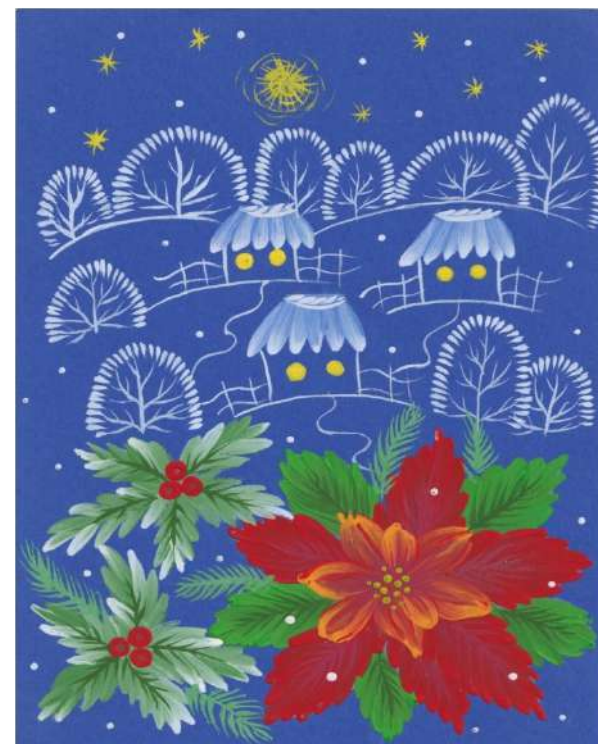
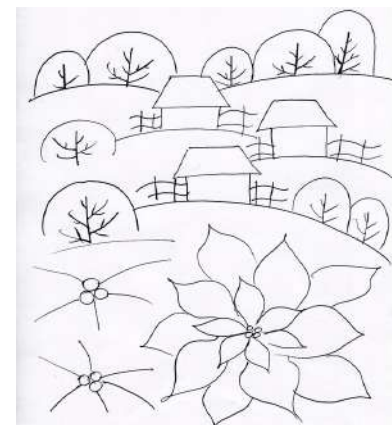
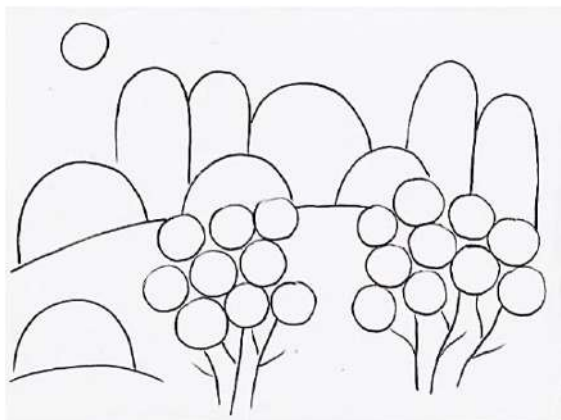
Додаток 77. Зразки композицій у квадраті. Композиція «розетка». Композиція «Дерево життя».

Додаток 78. Композиція «килим» в квадраті та прямокутнику.

Додаток 79. Врівноваження композицій за кольором.

Додаток 80. Поетапне малювання декоративного пейзажу.

Підписано до друку 07.07.2022.
Формат 70x100/16. Папір крейдований. Друк цифровий.
Друк. арк. 7,9. Умов. друк. арк. 10,2.
Наклад 100 прим. Зам. No 3011/1.
Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.
Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 No 818191 від 31.07.2002 р.
Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК No 6188 від 18.05.2018 р.
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>